

भारत सरकार
GOVERNMENT OF INDIA
राष्ट्रीय पुस्तकालय, कलकत्ता
NATIONAL LIBRARY, CALCUTTA

वर्ग संख्या

Class No.

पुस्तक संख्या

Book No.

रा०पु०/ N.L. 38

MGIPK—II LNLC/67—3-1-68—1,50,000

Te

894.81309

Ve 254a

V.1

శ్రీ
ఆంధ్ర గద్య వాఙ్మయ చరిత్ర.

A History of Telugu Prose Literature.

Vol I.

[ప్రథమసంపుటము]

ఇమ్మడి

చెన్నపురి ఆంధ్ర సభ వారిపోటీషియూలో

రా||బ|| కలవల కళ్యాణశ్రీశ్రీగారి

రత్నఖచిత్ర స్వర్ణచిత్ర బహుమానము బహుస

గొబ్బారు వేంకటానంద రాఘవరావు బి. ఏ. గారిచే

రచించబడినది.

య ల మ ం చి లి.

శ్రీ పార్వతీశ్వర ముద్రాదాలయమున

బర్రా సత్యవారాయగారిచే ముద్రితము.

గ్రంథకర్తచే ప్రకటితము.

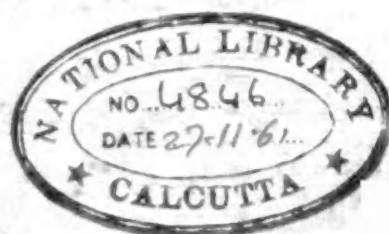
1923

సర్వసామ్యసంకలితము.

వెల రు 1-8-0.

Tc
894.81309
V2254a
V.1.

శ్రీ రిశేషులగు
కలవల కణ్ణు శ్రేష్ఠి గారు

Andhra Patrika Press : — Madras.

క్రీ. శేషలగు
కొమఱ్ఱాబు వేంకట లక్ష్మణరావు గారు

అంకితము.

అంధ్ర విద్యత్పుంగవ పరిత్యాజ్యమై, తదాదరణ రస విహీన
తం గృహీభూత యగుచుండిన యాంధ్రగద్యవాఙ్మయము నుద్ధ
రింప తమ సత్వస్వమును ధారవోసి శాఖోపశాఖలుగా నద్దాని
విజృంభింప జేసి యీచరిత్ర యదొక నూతన శక మేర్పరచి
న విద్యచ్ఛిఖామణికి, స్వీయ పవిత్రజీవితమును యోగ్య వర్త
నమును దేశీయుల కెల్లరకు ననుకరణీయములు నాదర్శప్రాయ
ములుగా జేసి ప్రాతస్మరణీయు డగు మహాత్మునకు, శ్రీమ
త్తాజ వేంకట లక్ష్మణరావు పంతులు గారి కీ యాంధ్ర గద్య
వాఙ్మయ చరిత్రమును సభక్తికముగ సప్రణామముగ సంకిత
ముచేయుచున్నాను.

గొబ్బూరు వేంకటానంద రాఘవరావు.

వీ డి క.

అంధ్ర గద్యవాఙ్మయ చరిత్రమును రచించువద్యోగించి యందును 'వాదికవి' య న్నగిన నన్న పార్థుని గద్యరచనలంగూర్చిన యానిబంధన గ్రంథమును రచించిన మామి త్రలును శిష్యులును నగుచుఁగారా॥ యీగొట్టురు వేంకటానంద రాఘవాచార్యగారాంధ్ర భాషాప్రియులకు చిరపరిచితులు. మహారాష్ట్రసామ్రాజ్య విషయకమగు 'సగుణ' య నునవలను 'వేగుజాకర్' గ్రంథమాలయందు వీరుప్రకటించిచరిత్రాత్మకమగునాంధ్రనవలకు సరళమును సరసమునునగు మార్గాంతరమును కల్పించిరి. వీరికాంధ్రగద్యవాఙ్మయము నందలి ప్రీతిమాకళాకాలయందు విద్యార్థిగ నుండినప్పటి నుండియు మెండైయుం డెను. అట్టిప్రీతిదినదిశాఖి వృద్ధి చెందినీటికి నునున మనోజ్ఞముగ నీగ్రంథరూపమున ఫలించినది.

గద్య వాఙ్మయమును గురించిగానివన్యవాఙ్మయమును గురించిగాని విఫలముగా సహేతుకముగా సుత్రమాణముగా ప్రతిజ్ఞా ప్రక్రియాసమన్వయములతో, సభక్తి క మగు నిరంతర గ్రంథ పరిశీలనతో గుణవిశేషప్రకాశనమా దర్శముగా రచించబడిన గ్రం థములాంధ్రమున నతియరుదుగ నున్నవి. ఇట్టిగ్రంథముల శ్రమియ్యేయాధుని కాంధ్రు లకు తమగ్రంథములందు గల యుపేక్షకు నొక కారణమై యున్నది. ఇట్టి తరి నాంధ్రులపూర్వ వాఙ్మయము నందు ప్రీతియు గౌరవమును సహేతుకముగ పెంపొందించుట బాతీయతా విజృంభణమునకు సాధనమగును గాన నిట్టి యుత్తమ సాధనమును కల్పించిన యాత్మకర్త యాంధ్రులకు వందనీయులు.

అంధ్రమున గల నిబంధన గ్రంథములు చాలా మట్టుకు ఛందోవిశేషములను విస్తరించి యుదాహరించుచున్నవి. కావ్యలక్షణములను బోధించునవి కొన్ని యున్నను అందాంధ్రకావ్యములనుండి యేర్పరింపబడిన లక్ష్యములు కానరావు. అలక్షణములైనను సంస్కృత మర్యాదలనను సరించి యున్నవి. ఇట్టి ప్రాచీన సాంప్రదాయములకును పాశ్చాత్యకావ్య నిబంధనములకును కేవలము పొసగదను భ్రమనీటి విద్యాధికులలో వశీకులకు గలదు. ఇందుచేతనే గాబోలు పాశ్చాత్యకావ్య నిబంధనములతోనాంధ్ర గ్రంథములను గొలిచి మనవిద్యాధికులు కొందరు ప్రాచీనాంధ్ర కావ్యములను విరసించి యున్నారు. ముఖ్యముగా నిట్టి వారికిని తాము నేర్చిన లక్షణముల కాంధ్ర

కావ్యములనుండి లక్ష్యము లేర్పరించు కొననేరని లక్షణపరులకును నీకృతి కావ్యాంశనే మగ్నమనవచ్చును.

ఇందను సరింపబడిన విమర్శన మార్గము సమన్వయ విశిష్టము. కావ్యగుణము లను, కావ్యోత్పత్తి కారణములను, కావ్య విశేషములకును నవిపుష్టిన కాలములకును గల సంబంధమును, వికాసదృష్టితో, సమన్వయ బుద్ధితో స్థిరపరచి వీటిని ఆంధ్రభారత మందలి గద్యలనుండి యుత్పాదించి యాకృతికర్త ధన్యుడయ్యెను. విమర్శన విధానము చువిశ్రమయ్యెను. గద్యరచనల నింతగిప్పుణముగానింతటి పాండిత్య విశేషముతో, నింత నూత్నదృష్టిని పరిశీలించిన విబంధన గ్రంథము పూర్వలాక్షణికుల యాంధ్రరచనల యందును అరుదని అక్షణ పరులకును విదితము. దీని కొరకు కృతికర్త చేసిన సాహితీపరిశ్రమ సాహిత్యాగమ విజితశ్రమలగు సందతోత్తములు మన్నింపక పోరు.

ఏతద్గ్రంథ రచనా విధానమును గూర్చి కృతికర్త 82-85-86-87-41-42పుటలలో విన్నవించుకొని యున్నాడు. “శ్రేణోమయమై ధవళమై ప్రకాశించు సూర్య కాంతి యందు నీలారణ హరితాదివానా వర్ణ సమామ్నాయ మణినియున్నట్లు భారత సంహితయందు ధర్మనీతివే దాంతవ్యాకరణ శ్లోకాదు లంతర్భాగములై యంతటను వ్యాపించి యున్నది. శ్రేణుల యెదుటనే వర్ణముగఁ నులో చనముతో చూచినలోకమంతయునా వర్ణ మయముగా గాన్పించుట సహజమేగదా? నీలంపుటద్దముతో చూచిన లోకమంతయు నీలముగా గాన్పించు. ఎరుపుటద్దముతో చూచిన లోకమంతయు నరుపువలెనుపించునట్లే సారస్వతప్రియులు భారతమునే దృష్టితో పరిశీలించినవారి కట్టి విశేషములతోనే నిండియున్నట్లు గాన్పించి వింతగొలుపు. ఆంధ్రగద్య రచనా పరిణామ దృష్టితో నన్నపూర్వ విరచిత భారత ప్రపంచమును మనమిప్పుడు దరిచిచూడ వలసి యున్నది. (41-42) “17-18 శతాబ్దమునలో వెలసిన కేవల గద్యవాఙ్మయమునకు పూర్వపు గద్య వాఙ్మయ విమర్శన సందర్భమున తత్పూర్వపు చంపూకావ్యములలో గాననయ్యెడి వచన రచనలనే పరిశీలించి చర్చించుట మనక వశ్యకర్తవ్యము. ఈ విమర్శన మనందు మనము చేర్చింప వలసిన విషయములు ముఖ్యముగా మూడు గలవు.

(1). కావ్యమునందు గల భరిత గ్రంథ చరిత్రుని యొంథ యిది నిరూపింతుట.

(2). కావ్యమునందే యేసుండర్పములందు కవి యెట్టి వచనముల రచించి నుత్కృమించుచుండెనో నిరూపించుట మనము చచ్చింప నలసిక కెండవయంకము.....

(3). ఈరెండి కంటె ముఖ్యమును ప్రయాసకరమునైన మనముగాడవకర్త న్యము కావ్యము వందుగల వచన రచనల కైలి యెట్టిదని చర్చించుట.....

నిబంధనల గ్రంథముల కైలి సాధారణముగా సరళముగ నుండుట కష్టము. కాని వవలా రచయితలను శ్రీరాఘవకావు గారు తమ యావిబంధన గ్రంథములలోగూడ వట్టి సరళమై యాదారముగ కైలి విగల్పించి గ్రంథమందిరి పొందిత్య విశేషములు హృదయమున నిలచు నట్లు చేసి యున్నాడు. ప్రకృతి కాత్రు విధానజ్ఞాన మీకృతి కర్త యందు సాహితీసరి చర్యలకను కూలమై కళలకను కాత్రుమునుకును గలయభేద్యమును సహజమైతినుద్దీపించుచున్నది.

ఇందు విమర్శనీయ మైన భారత కావ్యముందలి ప్రీతిచేత నైనను, రచనా విశేషములను కాప్రాప్తను కూలము గలేట చరుచుటచే నుద్దీపించు కెంచిన నన్న పాఠ్యుని కీర్తి ప్రభావముచేత నైనను, ఈగ్రంథ రూపమును సాహితీ సవర్య లాంఛనలోకమున మమోదానహములై యన వరత మురు గావ్రతమని మాగుడు శిష్యుల యాశయము. ఇట్లు జీవితమును, నేర్పిన విద్యను ధన్యముగా వించుకొనిన ముకేష్కునికే మనఃపూర్వ కాశీర్వ చనములు. పరమేశ్వరు డీ యాంధ్ర గద్య వాఙ్మయచరిత్రమునందలి మిగిలిన సంపుటములను విపులముగ రచించి ప్రకటింప గల భాగ్యము కృతి కర్త కనుగ్రహించును గాక,

విజయనగరము

28 జూన్ 1928.

}

ఇట్లుబంధవిధేయుడు

కెవలీరు దాక్టరు బుచ్చా శేషగిరిరావు.

ఎమ్. ఏ. సి. ఎస్. డి. M. A. Ph. D.

సాహిత్యో పాఠ్యాయుధు.

విజ్ఞాపనము.

శ్రీవిజయ నగరమహారాజ పోషితకళాశాలలో 1912 సంవత్సరమున కేవల మధ్యకళా పరీక్షకు (Intermediate Examination) చదువుచుండు దినములలో శాస్త్రభాషయందు నవలలను విషయమును గూర్చి యొక వ్యాసమును వ్రాసి, ప్రకటన నిమిత్తముగ ప్రతీక సంవత్సరాది సంచికకు పంపక వూర్వము, ఈ కళాశాలలో శాస్త్రసాహిత్యోపన్యాసకులును, ముద్దురు పెరులు నగు మ||రా||రా|| శ్రీబ్రహ్మ శేషగిరి రావు పంతులు. M. A. గారికి చూపితిని. వారది సాంతము కా చదివి, ముదితులై సుపూర్ణమైన యాంధ్రగద్య వాఙ్మయచరిత్రమును వ్రాయుట కేలపూనుకొనవు అని ప్రశ్నించిరి. నాయుట్టి బాలకుడు కించిజ్ఞాడట్టి కార్యమునకు బూనుట తగదని విన్నవించితిని. గాని యాంధ్రమున గద్య వాఙ్మయచరిత్రరచించుటకు తగిన పండితులును విమర్శకులును ప్రయత్నింపని పక్షమున నాయొసిన కొలది నట్టి గద్యవాఙ్మయచరిత్ర వ్రాయ నలయునను తలంపు శ్రీశేషగిరిరావుగారు నూచించి నప్పటి నుండియు నాకు గలిగెను.

మరి నాలుగు సంవత్సరముల వరకు కొన్ని సాంతచిక్కుల చేతను మరికొన్ని కారణములచేతను నేరీవిషయమై కృషిసల్పలేదు. తరువాత పట్టపరీక్షనంది 1917 సంవత్సరమున నేను ఆనకాపల్లిమ్యునిసిపల్ హైస్కూలులో రసాయన శాస్త్రోపాధ్యాయుడనై పనిచేయుచుంటిని. ఆసంవత్సరపు సెప్టెంబరు 18వ తే దీనివెలువడిన యాంధ్రదిన పత్రికలోనిట్లు ప్రకటించబడినది,

“వెన్నత్రరాంధ్రసభ. విద్యాశాఖ. 14. బ్రాడ్యే మదరాసు.

విజయదశమి బహుమాన పరీక్షలు. 1917.

1 రావుసాహెబుకలువలకల్లును శ్రీశేషగిరి బంగారు పతకము. 100 రూపాయలు వెల గలది. విషయము ఆంధ్రవచనరచ నాచకాపరిణామమే (Development of Telugu Prose)ను గూర్చిన సవిమర్శముగు వ్యాసము. పరిమాణము ఇంపించుగ 100 పూర్ణాక్షరపుటలు.

* * * * *

గ్రంథములు వచ్చెడి అక్టోబరు నెల 10వ తేదీలోపుగ రిజిస్టర్డ్ పోస్టువ్యా
రా విద్యా కాళాకార్య దర్శిని కందు నట్లు పంపబడ వలెను. గ్రంథకర్త
లు గ్రంథముల మీద తమ నామధేయములను వ్రాయగూడదు. ఏదో యొకమారు
పేరు వ్రాసిపంపవలెను. వేరొకయుక్తరము నందు తాముపెట్టుకొనిన మారుపేర్ల
ను, తమనిజమైన పేర్లను సంపూర్ణ మైన విలాసములను వ్రాసి నీలు చేసి
పంపవలెను”.

ఈప్రకటన నేను 1917సం॥ సెప్టెంబరు 20 వ తేదీని చూచితిని. ఆంధ్ర
గద్యవాఙ్మయచరిత్ర వ్రాయ వలయునను నాపూర్వాభిలాషకీ ప్రకటనము మరింత హె
చ్చరిక గలిగించినది. బహుమానము వచ్చినను రాకున్నను నాకా విషయమును గూ
ర్చిగలయభిప్రాయములను గ్రంథస్థము చేసి పంపునను నాసక్తి గలిగెను. నామి
త్రులును, మాస్కూలులో తెలుగు పండితులునగు బ్రహ్మత్మి బులునుపాపయ్యకా
స్త్రిగారు నాయుద్యమమునకు కొంతపాయము జేసి ప్రోత్సహమునంగిరి. విదవ
భారములో చదువు నాశిస్యుల కొందరు నాసచాల తోడ్పడి నేనొసంగిన కొన్ని
గ్రంథములలో మొత్తపు పంక్తులను, వచన పంక్తులను లెక్కించి శతాంశగణిత రీతిని
వచన గ్రంథ పరిమితి నిరూపించిరి. ఇరువది దశమంలో పగలు మూలంపని
చూచు కొనుచు అవశ్యమైనంత మాత్రమునిద్రగొనుచు, రాత్రింబవళ్లుకృషిచేసి గడు
వులోపల నెట్లో పూర్తి చేసి వ్యాసమును పంపితిని.

తరువాత నొక సంవత్సరము గడచి పోయెను. నేను కార్యాంగరము పైవిజ
యనగరములో నుండగా 5.9 1918 తేదీని నెలవందన యాంధ్రదిన పత్రికలో నిట్లుప్ర
కటించబడినది.

“చెన్నపురి ఆంధ్రసభ. విద్యాలాభి: 2017 సంవత్సరపు విజయదశమి బ
హుమాన పరీక్షలలో ఆంధ్రవచనరచనా దశాపరిణామపరీక్షకు నలువురు పోటీచేసిరి.
అనకాపల్లి మ్యూజిసివల్ హైస్కూలు నైపు అసిస్టెంటు గోబూరు ఇంకటానందరా
ఘవరావు. B.A. గారు వారిలో మొదటి వారుగా కృతార్థులై రావుబహద్దరు కలవల
కట్టను శ్రేష్ఠిగా రెన్న ఖచిత స్వర్ణకలక బహుమానమునకు పాత్రులైరి. బంధు
తోడియకళాకారి యుపాధ్యాయులు. ముత్తరా జు వేంకటసుబ్బారావు పంతులు. M.A

గారు రెండవవారుగా కృతార్థులై శిరరామచంద్రతావుగారి స్వర్ణ పతకమునకు పాత్రులైరి. పల్లకిమిడి రాజాగారి కళాశాలలో నుపకారవేతనము గాంచిన ఈ స్కూల్లో పాధ్యాయులు పార్సీదిరామ శాస్త్రిగారు మూడవ వారుగా కృతార్థులై కంచెల్ల పెరుమాళ్ల పెట్టి గారిరజతపతకమునకు పాత్రులైరి.”

ఆంధ్ర సభ వారీరత్న ఖచిత స్వర్ణ పతకమును కాళ్యాయక్త సంవత్సర విజయదశమినాడుసభలో నాకొసంగరి. నేనప్పటికి చెన్నపురిన్యాయ కళాశాలలోన్యాయవాది పరీక్షకు చదువు చుంటిని.

ఆదినములలో నాన్యాయమును చూడదట స్థించిన మామిగ్రులు బమ్మిత్తి వంశానుల ఆదివారాయగు శాస్త్రిగారు చెన్నపురిగ్రంథభాండాగారములలో నముద్రితములైన పెక్కు-తెలుగు పదన కావ్యములు గల వనియు వానింబడించి గ్రంథమును విస్తరింపజేయు వలయు వనియు దయతో తెలిపిరి. పచ్చయ్యప్ప కళాశాలలో నాంగ్ల సాహిత్యోపన్యాసకులుగా నున్న ము||రా||త్తి||పి||. నుబ్రహ్మశిష్యుల్యగారును, పోటీకి పంపబడిన న్యాయమునందు నూరుపుటలలో నిమిషపు తగినంత సంక్షేపముగా నాంగ్లగద్య వాఙ్మయ చరిత్ర నేను తెలిపి యున్నను గ్రంథము చాల విస్తరింప జేసి, ఆంగ్లగద్య వాఙ్మయమును గూర్చి మింటో దోరగారు వ్రాసినట్లు (Minto's Manual of English Prose Literature). ఆంగ్లగద్యవాఙ్మయ చరిత్ర వాయుమని నెల విచ్చిరి. ఆంధ్రసభ విద్యాశాఖకార్యదర్శిము|| కాళ్లకూరి గోపాలరావు పంతులుగారు గ్రంథమును విస్తరింప జేయు విషయమున సభ వారి కట్టి యభ్యంతరము లేదని నెల విచ్చిరి. గ్రంథమును విస్తరించి వ్రాయవలయునను నభిలాషనాకు కూడగలిగియున్నను, న్యాయశాస్త్ర పరీక్షలైన తరువాత గాని వాఙ్మయ న్యాయసంగమేమియు చేయుటకువలను పడనందున, 1913 సంవత్సరము మేనెల మొదటి వారము 5గకు నాప్రచుర్యమువాపియుండితిని.

ఆవల నాంధ్రమాతా పుత్రరత్నములగు త్తికోమత్తాజు వేంకటలక్ష్మణ శిష్య పంతులుగారితో నీవిషయమై విన్నవించివారి సాయముపేక్షించితిని. వారు ఆమిత సహృదవముతోడను ఆత్మంత వాత్సల్యము తోడను నాకు సమస్తసదుపాయముల మన్ని పెట్టిరి. చెన్నపురి. ఎగ్మూరులో నాలుగు భాండాగారములకు మిగులసమీపమున నున్నట్టియు, సమస్త సౌకర్యములతో నలరారు పట్టియు తమ కాపుర గృహ

మైన వేద విలాసభవనమున నివసించుటకు నాకు తావిచ్చుటయేగాక, శ్రీమతులగారి జాబారి వలనను, ఆంధ్రప్రదేశ్ కాశీ పతులవలనను నేనచట నుండు కాలమున నాకగు వ్యయములకు తగు పైకమిప్పించి కృతార్థుని జేసిరి. ఇట్లువాఙ్మయ చరిత్రోధనమునకు గావించిన సౌకర్యములన్నియు వారియమూల్య సాహాయ్యము వలన, లభించుటజేసియీ విషయమై నిరభ్యంతరముగని క్షింతగ కృషిసల్పుటకు నాకవకాశము లేర్పడెను. శ్రీమతులగారి రాజావారి యొక్కయు శ్రీనాగేశ్వరరావు పంతులుగారి యొక్కయు, జానార్దనుడు స్మరించుచు, వారికిని, శ్రీలక్ష్మణరావు పంతులుగారికిని కృతజ్ఞుడనై కృత్యాసములతో నమస్కరించుచున్నాను.

ఆదినములలోనే రావులహద్దురు కందుకూరి పీఠేశ్వరము పంతులుగారు తమఆంధ్రకవుల చరిత్ర ద్వితీయభాగమును పెంచివ్రాయవలెనని చెప్పి పురి వచ్చి యాశ్చర్య విలాసభవనమునందే నివసించిరి. వారితో గూడ వాఙ్మయ విషయములు గొన్ని యన్వడవ్వడు ఛర్చించుచుంటిరి. ఇంతలో వారికి ఇన్ ఫ్లూ యెన్జెక్షన్లవలన తగిలి మేజెల 27 వ తేది ఉదయము 4-20-నిమిషములవారు స్వర్గస్థులయిరి.

ప్రభత్వమువారి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారము వందును (Government Oriental Manuscript Library) ఆంధ్రసాహిత్య పరిషద్భాండాగారమువందును, ముద్రితగ్రంథముల రేఖ్యాయముజేసెడి Registrar of Books వారికార్యాలయమువందున్న భాండాగారమునందు గలయాంధ్రవచన గ్రంథములనా యోసినకొంది చరించి, మచ్చునకు కొన్ని భాగాలను రెత్తివ్రాయుచు చెన్నపురిలో కొన్ని నెలలు గడిపితిని. కాలము వెలమైనదిగావున గ్రామముగు నీయలమందిలి వచ్చితిని. న్యాయపరిక్షయందు తేరియచట న్యాయాధిపతిగా నున్నాను. వాయోపిసకొంది యీ గద్యవాఙ్మయచరిత్ర వ్రాయుచున్నాను.

ప రి భా ష .

కావ్య విమర్శగా విను సందర్భమున చరిత్రభాషకును, కొన్ని పాంశేతిక భాషలును, విమర్శ చరిత్రభాషయు నుండుట యావశ్యకము. అందుకను కూలమయినవారి భాష పెక్కులగు వలంకార గ్రంథములతో రాజులు సంస్కృతమున గలదు. ఆంధ్రమున విమర్శనవిబంధనల భోగించుటకు కావ్యాలంకారచూడామణి, కావ్యాలంకారసంగ్రహమునకు గ్రంథములు తెంతున్నవి. ఇందు పెదటిది సంస్కృతమున దండిమహాకవి

కృతమైన కావ్యాదర్శము ననుసరించి విన్నవించుట పెద్ద నాద్యునిచే 14వ శతాబ్దమున వ్రాయబడినది. రెండవది ప్రతాపరు ద్రియముననుసరించి మూర్తి కవితే 18 వ శతాబ్దమున వ్రాయబడినది. ఈరెండు గ్రంథములలో అంతటను వానిసత్యగుణజీనిజీవని విద్యావాద మహాకవి శిష్యుని నట్లు ప్రతి విషయమును గూర్చి కృతినాయకుడే లక్ష్యమగుట తటస్థమయ్యెను. కావున లక్ష్యలక్షణములు ముఖ్య గ్రాహ్యములు కాకపోవుచున్నవి. కృతనివర్తించుట కగత్యము లేనలక్ష్యలక్షణములు మరిన్నిటముగా నుండినవాని గుణవోపవిమర్శనము పాద్యముగాదు. కావున దండి కృతమైన కావ్యాదర్శమును, కావ్యాలంకార చూడామణిని, కావ్యాలంకార సంగ్రహమును, ఇంగ్లీషులో Bain బెయిన్ దొరగారు వ్రాసిన Rhetoric ను సమన్వయించుకొని లక్షణముల సేర్పరుచుకొని ముద్రసిద్ధ ప్రథమాంధ్రకవీయగునన్నయభట్టార తుని గద్యగద్యాల నుండి లక్ష్యముల నీయయిచ్చించితిని. ఇట్లుగుటచేత, నన్నపాద్యుని గద్యగద్యాల యందుగల ప్రాకర్ష్యము ను విదితమగుటయేగాక యాగ్రంథము అంధ్రగద్యరచనా కళేషులంగూడకొంతస్థానముతో ధింపగల విబంధన Elementary Principles of Telugu Prose Rhetoric గ్రంథము కావలసి వచ్చెను. ఈసరిక్రమ యందు బ్రహ్మశ్రీ మల్లాదివేంకటకాశ్రమిగారును, బ్రహ్మశ్రీ విద్వాన్ ఆలపాటి వెంకటేశ్వరకాశ్రమిగారును, ముఖ్యముగా బ్రహ్మశ్రీ విద్వాన్ కట్టి కామేశ్వరకాశ్రమిగారును నాకు చాలతోడ్పడిరి కావున కృతజ్ఞుడనై వారికి వందనము లాచరించెద. శ్రీకృష్ణమజ్జాణ లక్ష్యగ్రాహ్యమగుటగాదు విజ్ఞాన సర్వస్వములో వ్రాసిన యలంకారవ్యాకరణము నాకత్యంతోపకారియయ్యెను.

వందనములు.

సుక్తిరదానముచే శిశువులను, తగునాచధములిప్పించి రోగాతురులను ధర్మశాలల నిర్మించియా ప్రావరులను సాఖ్యాత్ములంజేసి మించిన వైశ్యకుల ప్రదీపకులగుకీ॥ శే॥ రావు బహద్దర్ కలువల కల్లను శ్రేష్ఠిగారు, భాషాభిమానవోదితులై యాంధ్రగద్యవాఙ్మయ చరిత్రవిననభిలషించి బహుమానస్ఫుర్తబుట్టిందియే తద్విషయమెవలుపురచే పెక్కుగ్రంథములు వ్రాయించి యాంధ్రగద్య వారిచే మరిత్రుచేయించి, మహాగుణతో రత్నఖండక స్ఫుర్తచరక బహుమానము నొసంగినను గౌరవించినందుల కాంధ్రగద్య వారికిని మహాద్రావ్యశీలియగు శ్రేష్ఠిగారికిని బహు కృతజ్ఞుడను. ఏతత్పరీక్షకు మొదటనేకంపిత, వ్యాసమును విస్తరించి వ్రాయుటకు కారణములను అవకాశములను గల్పించి

యొగంధ విట్లు ప్రకటించబడుటకు తోడ్పడిన మహాజనుల కల్లరకు వివరుడన యెఱుఁగను.

దొరతనము వారి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారము, సాహిత్యపరిషత్సాం
దాగారము, (Registrar of Books) వారి కార్యాలయములోని భాండాగారమును
కాకినాడ షుక్లపూర్ పుస్తకభాండాగారము- మాయూరికర్మ గ్రంథాలయమును త్తొగంధ
ము శ్రావణములో నాకు చాలయుపచరించినవి. గావున వానినిట కృతజ్ఞతతో స్మరిం
చెదను. ఏ గ్రంథమునుండి యేయంకములు గ్రహించబడినదియు నాయాపుటలలో
వరించినదియున్నాను. 21 వపుటలో కుండ లీకరణమున కధాసరిత్సాగర పీఠికలోని వా
క్యములని పొరపాటిన పేర్కొన మరచితిని. 27 వపుటలో ప్రకటించబడిన విడువా
దల పాఠపుకాసనము త్తిరాజరాజనరేంద్రుని చట్టభిక్షక సంఘికలోనుండి పూర్తిగా
గొక్కిలి యనుబంధమున నిచ్చియున్నాను. ఇందుకుతత్సందితాప్రకాశకులకు కృతజ్ఞుడ
ను. త్తొగంధరచనా బీజము పెండ్లటనాహృదయసీమను నాటి యిపుడు దీని సాంఠ
ముగా చకించి పీఠిక వ్రాసి పేజీన మధ్యుపపరు లగు డాక్టరు బుట్టాశేష గిరి రావు
కుతులు. ఎ.ఎ.సి.హెచ్.డి.గారికివందనములు.

ముద్రణము.

అంధ్రసభవారి పోటీ పరిశ్రమ కుపిన వ్యాసములో పెండ్లట చదుసేడుపుటల
నుమాత్రము విస్తరింపజేసి నన్నయభట్టారకుని రచనలతో సీత్రధను సంపుటమునుముగిం
చితిని. గ్రంథము పెంచివ్రాసిన తరువాత రెండు సంవత్సరములు ముద్రణావశోక ము
లు లేకనా కడ నుండి పోయినది. ఇంతలో మాయూర త్తి పార్వతీశ్వర ముద్ర
క్షరకాల వెల తొల్పబడినది. 1923 సం॥ జూలయి నెలలో సీత్రపుస్తకముముద్రించి సారంభిం
చితిమి. ఇప్పటికి ముగిసినది. ఇప్పుడీ ప్రధను సంపుటము వాంఛనహాజనులకు సమర్పించు
కొనుచున్నాను. ముద్రణముగు కాలమునవాప్రాపులునేనే దిద్దుకొనవలసివచ్చినది గనుక
పెక్కుదోషము లిందుగోచరించుచున్నది. అక్షరముచేతను ప్రమాదముచేతను గ్రంథ
మున తఱచుగా గానవచ్చు నీరవ్వలను సహృదయులై సవరించుకొనుడని పాఠకము
హాజనులను సవినయముగా ప్రార్థించెదను. అన్ని విధములచేతను ఇట్టి గ్రంథములు
వ్రాయుటకు సామర్థ్యముగల మహాపండితులను విమర్శకులను ఇందుకు పూనుకొని కుం
డలు అంధ్రభాషయొక్క— గ్రహచార మేయనవలయును. నాయటిపిండికార్య

మనకు బాగుకొనుట సాహసము. గనుకనే ఇంద్రజీవ విధముల పెక్కు లోపములు న్నవి. గద్యవాఙ్మయముపై అవశరకుండిన దురభిప్రాయములను మంతరించు వారంభించిన యాదినములలో వండితులును, విమర్శకులును, వాసాహసమును ముప్పింభి గ్రంథము తగు ప్రయోజనములోనికి తెచ్చుటకు మార్గములను దయతో చూపిన వక్షమైన వందన శతములతో నట్టి జూచనలను గ్రహించి యింకొక ముద్రణమువర మయిన వక్షమైన నిందు కేర్చుకొనెదను.

అంకితము.

ఈవిజ్ఞానసమితి వరకు వ్రాసిన చెనుక నీసెల పదుమూడవతేదీ యాదయ మా రెండు గంటలకు ధ్వనికొనుజ్జూచ నేంకటలక్ష్మణరావు పంతులుగారు ఆకస్మికము గా హృదయస్పంధనము వలన చెన్నపురి ఎస్కూరులో వారి స్వగృహమును వేదనిలాసభ వనమున స్వర్ణస్తూలైరను ఘోరవార్త విని యత్యంత దుఃఖితుడన యిరిసి. శ్రీపంతులు గారి వచయ భాగ్యము నాకు 1812 సంవత్సరమునలభించెను. వారియావరిగమునకు, వాత్సల్యమునకు పాత్రులయి వారియువదేశభావమును విశేషముగా పొంది ధన్యులయిన యాంధ్రయువకులలోనే నొకడను. ఆంధ్రుల గంతోషము, ఆంధ్రభాషావేద, ఆంధ్రా భ్యుదయము, ఇవియేవారి జీవితాశయములు. తిక్కకవి బ్రహ్మచర్యవార సాంధ్రజీ విత పరమార్థము వీరివలెలేస్వగనురెరిగి యేతద్ధర్మమునిముషార్థముడుగక నిరంతరము కృషిచే సిన యాంధ్రసత్తము లింకొకరులేరు. అనిగర్వచూడామణి మండవోసుమనోజ్ఞ వదనమును ఆకాంతకిలుని చల్లని చూడుకలును, ఆమహాత్ముని సుధామదురోక్తులును మరువజాలము అతని కొక్కటే విచారము—ఇతర భాషలలోవలె నాంధ్రము నందును సమస్తాంశముల బోధించు నుద్దగ్రంథే బాహుళ్యము లేమియే. ఆకృష్ట భాషా వాఙ్మయదులతో నాంధ్ర భాషా వాఙ్మయములు తులతూగ గలుగుట యెన్న డగునని యామహామహు డెదురు చూచు చుండెట. అట్టి గ్రంథ చతుము కాము స్వయముగ వ్రాయుటయందుకంటెను యాతకులను గ్రంథ కర్తలుగా చేయు విషయమున నాభాషాభిమాని మిగుల శ్రద్ధ వహించు చుండెను. ఎట్టి యజ్ఞాల కై నను, నిరుత్సాహముల కై నను నాతని సందృశ్యన సరభా పని పృథావముచే గ్రంథ రచన యందుత్సాహమును, సామర్థ్యమును లభించుచుండెను నన యగమున వెల్లవిన సమస్త సద్గ్రంథములలో నేదో యొక విధమున నాభ్యుదయమార్చి యొక్క సాహాయ్య లాభముం జడయని గ్రంథములు లేవని చెప్పి నోసెను. పూర్వ

కవి విరచిత ప్రసిద్ధ గ్రంథాదుల నిరంతరము పఠించుచు, ననుద్యేగ కరములు, కత్తయ
త్తములు, హితకరములు, కడు ప్రియములు నగు వాక్యములు తెలుగున రచించియు
రచింపించియు నాంధ్రాభ్యుదయమునకై నిరంతర పరిశ్రమ చేసి, నాశ్చర్యంకర
విభూతి పడసి, యానూల జీర్ణ కాయమును పరిత్యజించి యూర్ధ్వ లోక గతుడై య
కళా నిధి యాంధ్ర ప్రపంచమున కాశ్వత యశో జ్యోత్సాన్ని విరాజితు డగుచున్నాడు.
ఆ విజ్ఞాన చంద్రున కి గ్రంథమును నూలుపోగు సమర్పించి ధన్యుడ నయ్యెదము.

మరియు నాపార్థన పైఁత్రు పంతులుగారియొక్క యుక్తేష్టి గారియొక్క యు
చిత్రపటములు సమకూర్చి యిందుచేర్చుటకు త్వరలో నాకంఠజీసిన మామిత్రుఁ
బహుశ్రీ పంచాగ్నులి అది నారాయణ కాస్త్రి గారికి వందనములు చేయుచున్నాను.

యలమంచిలి, తుధుగోడ్లారసంపత్స్వర ఆనాడకు ౯ భాగవారము,	}	ఇట్లువిన్నవించువిభాగవిధేయుడు. గొబ్బూరు వేంకటానంద రాఘవరావు,
---	---	---

ఆంధ్ర గద్య వాఙ్మయ చరిత్ర.

ప్రథమసంపుటము.

విషయసూచిక.

ప్రథమ ప్రకరణము. —

వాఙ్మయమున నేమి? కావ్యములు. — కావ్య భేదములు. — గద్య కావ్యములు. 1—19

రెండవ ప్రకరణము. —

ప్రథమమున పద్య కావ్యములే వెలసినవి.

గ్రీకుల తోనుకాది పాశ్చాత్యవాఙ్మయములు.

సంస్కృతవాఙ్మయము. గద్యవైసక బడుటకు సాక్షులు. 10—19

మూడవ ప్రకరణము. —

ఆంధ్రప్రకంస. ప్రాచీనకావనములు. 19—28

నాల్గవ ప్రకరణము. —

ఆంధ్రవాఙ్మయ ప్రకంస. ఆంధ్రవాఙ్మయమున చంపూ కావ్య భావము

ము. చంపూ కావ్యముల యందు వచనరచనల పరిమితి. శైలినిర్వచనము. 28—37

ఐదవ ప్రకరణము. —

ఆంధ్రమున భారతరచన-నన్నయభట్ట

1. భారత ప్రకంస. 38—42

2. నన్నయ కృతిలో శతాంశవచన విరూపణము. 42.

3. నన్నయ కృత వచనరచనల వర్గీకరణము. 43—44

శైలినిర్వచనము { ఉచితములు శీలములు (Introductory). 42—43
సమచ్ఛయాంశములు (Conjunctive). 43
వర్ణికలు. (Lists) 44
అన్యసాంతగద్యము. 45

4. రసవంతములు. (Types of prose developed by Nannayya)

౧. కథావివరణములు. (Narrative).	50—53
౨. పాత్రభాషితములు.	
i సంభాషణ, (Dialogues & Conversations)	53—54
ii వాదప్రతివాదములు. Argumentative Prose.)	54—55
iii భాషోపన్యాసములు (Speeches)	55—58
iv ధర్మోపదేశములు. (Sermons)	57
5. యాత్రావివరణములు. (Travels).	58—59
౬ ప్రకృతి శాస్త్రవిషయములు (Scientific Topics).	59—61
౭ వర్ణనాత్మకములు (Descriptions)	61—71
i. భౌతికములు. చర్మజములు. సముద్రములు.	
(The Grand in Nature—The ocean—Mountains etc.)	65
ii. ఋష్యాశ్రమాదులు. (Man and Nature in ascetic cottages)	66
iii. మానవకృతములు. (Artificial constructions cities etc.)	67
vi. పరనారీజనము యొక్కయు విస్తృత యొక్కయు సూచకముల వర్ణనలు	
Descriptions of men, women, and their things- appearances, forms-qualities etc.)	68—69
v. కీలకములు. Functions,	70—71
౭. సంక్లిష్ట రచనలు. Mixed types,	72—73
5. వాక్యరచనాక్రమము. Construction of the Sentence	74—76
6. గుణములు. (Qualities of the Style)	
౧ ఓజస్సు—Vigour	80
౨ శ్లేష—Melody in combination of Words.	81
౩ సమమరణ—Harmony.	82
౪ సమత—Balance.	82
౫ ప్రసాదము Perspicuity due to the use of well known words and phrases.	83

౧. మధుర్యము. Sweetness and grace.	82
౨. జోదార్యము.	85
౩. కాంతి (Elegance)	88
౪. సమాధి. (Personification & Transferred Epithet),	87
౫. అర్థవ్యక్తి. (Clearness)	88
I సరళత. (Simplicity)	89
II ధారణానుకూలత. Impressiveness.	89
III చిత్రకళానుకూలత. Picturesqueness.	91
7. అలంకారములు. (Figures of speech)	92
౧. అలంకారములు.	
చేకాను ప్రాసము. వృత్తము ప్రాసము. శ్రుతిసామ్యము.	92...94
Alliteration) యమకము, సజాతీయాను ప్రాసములు	95—95
లితచిహ్నముగల యను ప్రాసములు. సంఖ్యాత్మకములు.	97—98
౨. అర్థాలంకారములు.	99—104
ఉపమ.	105
రూపకము.	106—108
౩. అర్థాలంకారములు.	109.
కావ్యత్వము.	109
వర్ణనము	110
శృంగారాలంకారములు.	111
విషయాలంకారములు	112
శైలి.	113
శబ్దారసామ్యము. (Sound echoing sense).	114
రసములు Emotions etc.	
ప్రేమ	115—120
కరుణ. అద్భుతము	121

	196—197
కాంతము. రాద్రును. నీరసము. నిధర్శము.	
భియానకము. హస్త్యము. పృథ్వలు.	198—199
తి. మహికొన్నిరచకా విశేషములు.	128
గా. గజాలియి వడరణన.	129
అ. సంస్కృతార్ద్ర జాక్యపమ్మేశవము.	129
ది. " " . చదుపమ్మేశవము.	130
ర. ప్రత్యక్ష భాషణము, పరోక్ష భాషణము,	132
Direct and Indirect Speech	
10 సంగీర్ణ విషయములు.	
11 ఉపసంహారము.	153—154

ఆంధ్ర గద్య వాఙ్మయ చరిత్ర.

ప్రథమ ప్రకరణము.

వాఙ్మయమనగానేమి?

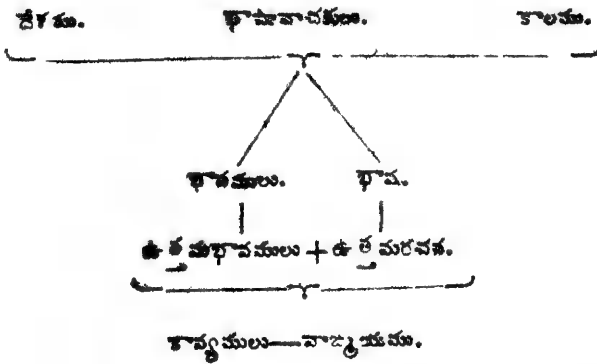
శ్రీకృష్ణభగవాను డర్శనమనునదేవించిన భగవద్గీతాకావ్యముగలది (శ్రీకృష్ణాభియంతర్యామోగమున వాఙ్మయరచనను గూర్చి యిట్లు చెప్పియున్నాడు.

“అత్యుత్తమకరం వాక్యం సత్యం ప్రియహితం చక్షత్ |

స్వాధ్యాయార్థసం చైవ వాఙ్మయం తపశ్చచ్యతే” 17—18

అనగా వేదాభ్యాసములేయటయు, సత్యయుక్తములును వికపాయకములును నై విషయము మనోజ్ఞముగానుండి హితవుగలిగించువాక్యముల రచించుటయు వాఙ్మయరచననుగని యీ కృష్ణుని నిర్వచనము. వాఙ్మయశబ్దము ప్రాచీనసంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములలో నచ్చటచ్చట నుపయోగించుచుండినట్లు గానవచ్చుచున్నది. గానియొకభాగము పైగీతాల్లోకమునందుకంటె విపులముగాగాని సంగ్రహముగాగాని నిర్వచించుటలేక గానరావచ్చును. కాలక్రమమున తపోభ్యాసమును, వేదాభ్యాసమును నామమాత్రా వశిష్టములయినవి. మధ్యయుగములందు సంస్కృతాంధ్ర విద్వాంసులు విదేనియొకభాషయందు వెలసిన యుక్తమకావ్య సముదాయస్వరూపముగల సారస్వతమే వాఙ్మయమగునని తలచినట్లుహింప దొయున్నది. ఇటీవల నాంగ్ల సాహిత్య ప్రయుక్తయైన యాంధ్రభాషాసేవకులు ‘లిటరేచరు’ (Literature) అనుపదము ఆంగ్లముననే యర్థమును స్ఫురింప జేయునో ఆయగ్ధమునే వాఙ్మయ పద మాంధ్రమున వ్యక్తము చేయగలదని తలచి ఆయర్థములోనే యీవాఙ్మయ పదము నుపయోగించుచున్నారు. ఆంధ్రసాహిత్యలెల్లయు నట్టిప్రయోగము నంగీకరించి యున్నారు. కావున నాంధ్రమున వాఙ్మయమనగానేమా మనముస్పష్టముగా గ్రహించు దలంచితిమేని పరిష్కరమాంగ్లమున ‘లిటరేచరు’ నగా నేమా తెలిసికొనుట యావశ్యకమగుచున్నది. ప్రతిభావంతులైన స్త్రీపురుషులు యోచించియు, స్వానుభవముచే తెరింగియు రచించిన భావములు గలిగి సోగపెన వేద్యరూపమునను సొంపైన వచనరూపమునను వెలసిన సారస్వత కథావిభావమే ‘లిటరేచరు’ గుని యొకరు తెలుపుచున్నారు. 1. విశ్వచక్రములై శ్రేష్ఠతమవిధమున కభింకుడిన శ్రేష్ఠతమభావముదాయము లిటరేచరుగునని మరయొకరు చెప్పుచున్నారు. 2. తనిర్వచన ప్రకారము

1 "The History of English Literature is the story

వాఙ్మయచరిత్ర వ్రాతగడగువారలారాభాషలందు చెలయగలిగినయత్నము కావ్యము లను, శయ్యుద్ధ లెనవాని రచనా విశేషములను విమర్శించుటయేగాక, ఆయాభాషావాచకములలో ప్రతిభావంతులగు వారిమానసములందు సహజమైన భాషావాళికి చేరను, దేశకాల ప్రకృతి పరిణామములచేరను, ఉదయించి యతిశయించి పరచెడి భావప్రవాహస్వ భావమును లెప్పగా గమనించి యాభావప్రపంచమునకును ఉత్తమకావ్యోత్పత్తికినిగల జనకజన్మసంబంధము వివరముగా చర్చింపవలసియుండునని స్పష్టమగుచున్నది. 3 ఆట్టిసంబంధమును చర్చించుచు నువ్వత్తము గావించు విమర్శనములేక ఆభాషయందు బాడమాపిన కావ్యాదుల చేవల స్మరిం గణన క్లాగునాదులతో మాత్రము పరిసమాప్తి నొందు గ్రంథము నిజమైన వాఙ్మయచరిత్రకానేరదు. ఉత్తమభావయోచనా ప్రపంచమునకును భాషయందు సరసకావ్యోత్పత్తికిని వాఙ్మయవిజ్ఞానమునకును గలపరస్పర సంబంధము విమర్శించి సాహిత్యసూత్రవాఙ్మయచరిత్ర కావని ముఖ్యకర్తవ్యమని మనము లెప్పుకొనినది యాచూఢ్య గద్యవాఙ్మయ చరిత్ర వ్రాతగడంగుదము.

of what great Englishmen and women thought and felt and then wrote down in good prose and beautiful poetry in the English Language" says Stopford. A. Brooke in his Primer of English Literature. Page 3

2 Says J. H. Fowber in his Introductn to Nineteenth Century English Prose. Page 1. Introduction, "Literature has been defined as the best that has been thought in the world expressed in the best way.

3 "Watch what main currents draw the years," Tennyson.

వాస్తవ్య విజృంభణము తత్తమకావ్యోత్పత్తి నశనరంది యుండునని స్పష్టము గుచున్నది గావున నిక కావ్యమునగానే యా మమవిభుతు చర్చించి తేలికొన వలసి యున్నది.

ఈసందర్భమున వ్రాసిన పదమున శాంధ్యమున సంతకార గ్రంథము కవింజన విన్నకోట పెద్దన్న మహాకవియు, మధ్యయుగమున నట్టిదే శ్రంభమురచించిన బట్టుజూర్తియు, నిటీవల శాంధ్యవిజ్ఞానసర్వస్వము ప్రాయమున్న శ్రీమత్కాళా నెంకటాచార్యుల కాభి పంతులుగారును నేమిచెప్పిలో పరిశీలించెను :—

విన్నకోట పెద్దన్న:— (14వ శతాబ్దము)

భావము.

చ॥ నేనరళవిరాజ మచ్చరణశస్త్రము వర్ణము, వర్ణమ పంక్తి ని
స్తరము పదింబు తత్పద విశితానము వాక్యము, వాక్యభేద ము
దరతరమృగ. మృగ ఘనశత్రుత్వ విబుధముభావము— 1 - 17

క॥ బహిరభాలంబన మై విహరించు మనోవికారశిలనితమునుమీ!
విహితమగు భావమన; నదిమహివిజ్ఞానంబునా నుమతులంబరగన్ 1 - 18

క॥ ఘనవిజ్ఞానంబుతృప్తి! మనమననే గలుగునట్టిమననమకబ్బున్!
కనదిందియములచేతన్ విసగారినులకనోచవు విషయప్రాప్తిన్ 1 - 19

చ॥ ఆటట్టిభావమచిరమ ప్రసన్నవిభవంబు రసబాడగూర్చినేర్పినన్॥ (1 - 17)

క॥ నేనవరస విన్నుటకరణ! ప్రవణములగు నుచితరచితభావముల్లెన్!
వివిధ స్త్రీపురుషులముగదవిరళముగ బొడముదెలియనగును గవీయగ్రం. 1-20

కవి.

క॥ నేనుమయజ్ఞుడు సమవిత్తుడుసమకర్తా భూగర్భయోగచతురుడు భావ!
క్రమరసపోషణ రథనాకమనీయ ప్రతిభుడిల మకవియనబరగన్. 2 -
కావ్యాంకార చూడామణి శ్లోకమ్మతి ముద్రాగ్రంథశాల 1893.

కావ్యము.

మ॥ కవిసంపిద్యనదంబు భావరసవిభాగంబు లోకోచిత
 వ్యక్తవారంబు నుదాత్త నాయకము శ్రీశత్రుంబుం జతుర్వర్గ సు
 భవనద్యంబునునైన కావ్యమిది నాచంద్రోద్భవస్థాయియై
 కవిసంస్కృతియు దాతృకీర్తియు దగంఠగల్పించు నెల్లప్పుడూక, 4-4

మ॥ చతుర్రోత్రోమభాకరామృతపరిశిష్టండుబానందంబునై
 క్షీతిగావ్యప్రసరంబువొల్పునిభిఞ్మేమంకరమ్నూర్తితోక 3-78

క॥ ఛందోలంకారాదలపొందెరిగిన నెద్దిలేకపోసగడుకతా।
 నుందవరేశ్తయిదియాకందువదగనెఱుగునాదేశకవింబుడెందున్. 3-87

లే॥ శక్తి వెలియైనకావోక్తిసాధనంబు
 రెల్ల జీకటి యింటిలోఁగినిడినసరకు
 రెన్ని ఋతువులు గల్గినశిల్పాపూచు
 మహిమసంతాగమములేకమాచిమోక. 3 - 88

బట్టుమూర్తి - నరసభూపాలీయము. (16వ శతాబ్దము)
 కావ్యస్వరూపము.

లే॥ ఇంకకావ్యస్వరూపంబు శేర్పరింతు।
 విగతదోషంబులును గుణాన్వితములధిక।
 లసదలంకార భావోపలక్షితములు।
 నైవళ్యార్థములు కావ్యమన జెలంగు. 2 - 50

క॥ రసవసుకర్తృత్వంబులు। ధ్వనిజీవములంకియావిధితానముసామ్యుల్
 తనరుగుంబులు గుణములు। ఘనవృత్తులవృత్తులారకావ్యేంద్రికతుక్. 2 - 53

[అలంకరియాలితానమనగా:—ఈ సమాద్యలంకారములు - సామ్యులు - హారాదులు -
 గుణములు - శ్లేషాదులును శౌర్యములును - వృత్తులు - కైకిమెదలైనవి - వర్తనము
 లును - ఇదియువలక్షణము - ఈవైదర్యాదిరీతులు జాతిధర్మాదిరీతులువంటివి. ఈకా
 వ్యసామగ్ని భోహసామగ్నివంటిది.] [ధ్వనియనగా 'చత్వురు' గారు. అవికావ్యమున
 పుష్కరితుల్యమైనవైశిష్ట్యము.

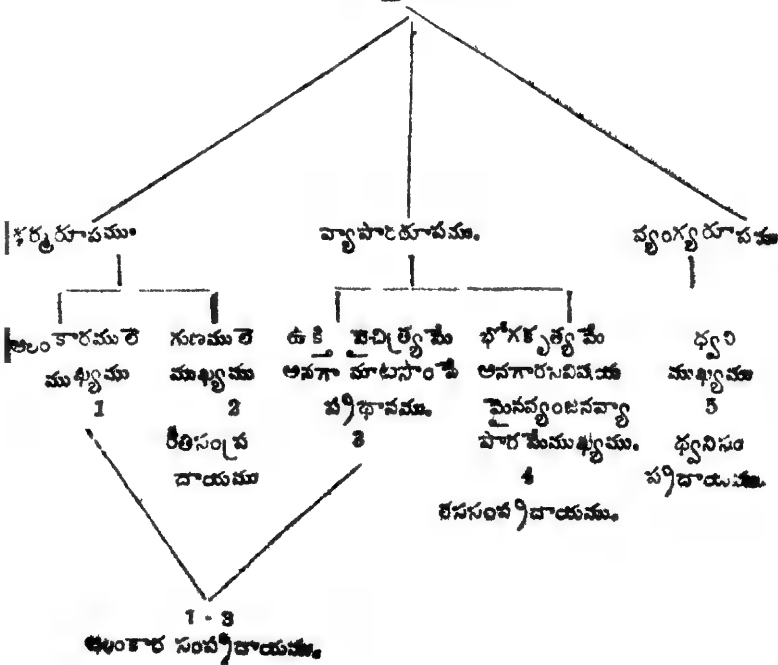
కోటి వెం. లక్ష్మణరావుగారు.

ఆంధ్ర విజ్ఞాన సర్వస్వము.

౧. విశిష్టములైన శబ్దార్థములు కావ్యము అనిన కావ్యఖండములకుండును నొప్పు కోసవనకాని ఈ శాస్త్రముపైటిది యన్న పరిశ్రమనకు సుతరధిచ్ఛనవ్యుత్తరం అలంకారములలో మూడు తెగలుపుట్టెను. ఆ శాస్త్రముకొందరుభర్తృరూపమనియు కొందరు వ్యాపారరూపమనియు కొందరు వ్యంగ్యరూపమనియు జెప్పిరి భర్తృరూపమను వారిలో నొక 1 తెగవారు అలంకారములముఖ్యమనియు 2 మరియుక తెగసూత్రములే ముఖ్యము 3 మరియు వ్యాపారరూపమనువారిలో 3 నొక తెగవారు ఉక్తి చెచ్చిత్ర్యమే అనగా మాట సొప్పే పూసమనియు 4 రెండవ తెగవారు భోగకృత్యమే అనగా రసవిషయమైనవ్యంజన వ్యాపారమే ముఖ్యమనియు నిర్వచించిరి 5 వ్యంగ్యభర్తృనివాదులతో గూడి ప్రాచీనాలంకారికు 6 విదులెగలుగనన్నారని చెప్పవచ్చును పాతముసాకర్థమన కీమతములనీవిధమున విశ్లేషణము చేయుదము.

విశిష్టములైన శబ్దార్థములు కావ్యము.

అలంకారికవిజ్ఞానము.

.....“ అలంకార సంబోధనమువారి మతమును తరువాతికాలపు అలంకారికులంగీకరింపలేదు. అన్ని మతములను సమాన్వయించుకొని యాధునిక కాలంకారికులు అలంకారములును గుఱియి యాదిధముగ జెప్పియున్నారు. అధ్వనియుక్త మకావ్యమునకు బాగ్గమువంటిది, అదలేనిది ఉక్త మకావ్యమేకాశీరదు. కావ్యమునకు నాత్మీయ సము. శబ్దార్థములశరీరము. ఓటోమాధుర్యాధి గుణములు శౌర్యాధికములవంటివి. అలంకారములు పోరములవంటివి. రసము అంగి శబ్దార్థములంగములు మాధుర్యాదిగుణములెవ్వడును రసమును విడుదునవికావు. అనగా రసమున్నచోట నవియుండును. అవియున్నచోట రసముప్రబును. అలంకారములట్టివికావు, ఇవియుంగి న్నారమున మాత్రమొకప్పుడు రసమును అభివృద్ధిచేయును. ఒకప్పుడుచేయక పోవచ్చును. రసమును ఉత్కృష్టింపజేయునపుడు అలంకారములు కేవలము ఉక్తివైచిత్ర్యపర్యవసాయిగ నుండును.”

ఈమతమును అప్పయ్య దీక్షితులువారు పండితరాజు జగన్నాధుడు మొదలగు శాలంకారికులంగీకరించియున్నారు. కావున వ్యంగ్యార్థ శోభితమైస్వని విశిష్టములైన శబ్దార్థములై మకావ్యమగునని మనకు తెల్లమగుచున్నది.

కావ్యభేదములు.

ఇట్లురమణీయార్థ ప్రీతిపాదకములైన కావ్యములు మూడువిధములుగా నుండునని

- 1 ముఖ్యార్థము, లక్ష్యార్థము. గౌతార్థము-వ్యంగ్యార్థమునవి యర్థవృత్తులు నాల్గు విధములుగా చెప్పబడినవి-చూడుము-కావ్యాలంకారచూడామణి 4-10-11.
- కం|| ముఖ్యకము సరళంబును! నవ్యాజము వైనయర్థమగు ముఖ్యమవన 4-51.
- అ|| ఉచూసీయలక్షణోపేతమగునథా- శురయలక్ష్యమవనసరిశయిల్లు గంగ యందనంగ గంగాకటంబున గలిమిజెప్పకాలు తొరణమున 4-52.
- కం|| గుణపాద్యకృంబునను! ల్బణమగు వర్ణంబు గౌరవణీతము కడుభీ పగవారియాస్పృహనదిద్దుణమగువిక్రమము దెలియదోమటశీరక. 4-53
- ఆ. ముఖ్యలక్ష్య గౌరవణ యర్థములబోధి యితరమర్థ మెచటనింపుకొనగు వ్యంగమందుక్తి కైరవంబులు విరిసెనా గమలవైరిపొలుపుగానబడుట. 4-54

ధ్వని.

- కం. తాకాదికృతవంగ్య : బ్యాక్టిర్లం దైనకావ్యమదియుత ముపై చేకూడుతు మధురార్థ : క్రికముధ్వనియపెడు పేదముచేతలబొంతున్ 4-55

చిన్నకోట పెద్దనార్యుడు కావ్యాలంకార చూడామణియందీ కొందిరద్యమంతలో తెల్పు
యొన్నాడు.

“శే॥ అట్టికావ్యంబుల్నివిధమైయతికయిల్లు నవనిబద్ధమయంబుగద్యాత్మకంబు
పద్యమయమొక్క ఛందోనిబద్ధమగుదు గద్యమయమొక్కవాక్యసంకల్పమగుదు. (4-3)

కం. అపద్యగద్యకృతములు రూపకములు నాటకములు రూఢములగువా
రూపముచంపూకావ్యకృతప్రాసించునునాటకములంబహుకములయన్ (4-6)

“శే॥ సర్వబంధంబు కావ్యంబు సంస్కృతమున బ్రాకృతంబున నాశ్వాసభానురంబు
నాటకముల్లె నాకసనాధకములుగద్యముచ్చాసలంబకాంకంబయంచు. (4-7)

“మ॥ కమరీయంబగు గద్యపద్యమయమై కావ్యంబు, గద్యంబునా
వమయంబాదనియంత్రానియమవిస్మయ స్థగితస్తార్థమై
రమణీయాంఘ్రిచతుష్టయస్ఫుటవళిప్రాసాభిరామంబుపద్యమ. (7-15)

“శే॥ అట్లుక కృతమైన కావ్యత్రియంబు గద్యపద్యవిమిశ్రితంపాద్యమండ్యం
నగరమఖ్యామైదికవర్ణనములచేత ఒరిగినదియొని భవ్యప్రకారమునగ”.

పాదములు, గణములు, యతి, ప్రాసముమొదలగు నిత్యానుకములు గల్గి ఛందశ్శాస్త్రము
సారికమై మధురార్థక్రికమైన కావ్యరూపము పద్యాత్మకము. అట్టినియానుకములు
శేక ప్రకస్తార్థకొలితమై నెలసినది గద్యరూపము. ఉభయమిశ్రితమైన కావ్యములు
నావిస్వభావములుబట్టి చంపూకావ్యములనియు, నాటకములనియు వ్యవహరింతు
మందు.

పద్యకావ్యములు, మహాపురాణములు, పురాణములు, ఇతివేసములు, మహావ్ర
హ్మసంధములు, ప్రబంధములు తోనగు పెక్కునామములతో నెలయుచుండును. కొన్నిక
దానమృతములట్టియు, మరికొన్నివానియందు పాదసూపురచనా విశేషములను బట్టియు
నాయానానాములతో వ్యవహరించుచుండుచున్నవి. ఉత్తమగ్రంథములను రచించిన నా
తాకపులందఱును, విభావలో నాకావ్యమునుగదించినను, తమకావ్యములను పాదగణాదు
లగు ఛందోవియమములను బాటించుచు నేదోయొక విధమున పద్యైతిహాసే విశేషము
గారించుచు నుద్గరి. సృజించుచునందుత్తమకావ్యకవ్యకలు పాధారణముగా పద్య
మామముననే తాల్చి నెలయుటచేత కవిత్వమహాకవి పద్యరూపమై నైసర్గికమనియు,
పద్యసరణియే జీవనమార్గమనియు, కొందిర తలంబుట గలదు. కాని ఇది గొప్పసార
పాట. విలువను, పద్యైతిహాసయనునది కావ్యకవ్యక. విశాసార్థము పట్టించిన వస్తువి

శేషమాత్రోనుగుణగాని వేరొకటికావేరదు. పద్యకావ్యభరిపాంతకువోక మహాకావ్యమేల మరచించిన మహాకవుల సేతులంగలరు. కళాజ్ఞానవిహీనులయి, తమరచనలకు పద్యకావ్య మొసంగుటకు పలుకేరంగుల పొట్టువడి, న్నానుమకలవేరి గణాపాపాదులతో గొట్టొకొనుచు భండోనియనుమల బాటించితిమనుకొనుచు 'వేదోముక విభిమున తడకల్లడై వేపధారులెన్నటికిని కవులుగాకాలరు. నక్క-కుడివలొక మెక్కడనన్నట్లు వేపధారు లీ కవిరాజ్యముచేత జేరుటకైన నర్హులుకారు. కల్పితేలుట్టిసంతమాత్రోనున పిరికిచూచు మహాకూరుడగునా? గొనుదొడగిన పేచరి పట్టెదద్రుడగునా? కళావ్యవహారము కళా భేదముల ననుసరించి వేర్వేరుదుస్తులను లాంఛనములను ధరింపవలసిన నిర్ణయమున్నది. పాదకణాదియుక్తమైన పద్యస్వరూపధారణము మహాకావ్యనిర్మాణ దక్షుల లాంఛనమని యార్హులనిర్ణయము.¹ ఆయుధపుల ధరించినంతమాత్రోనువే వేపధారులకు కవిత్వకీర్తి లభింపజాలదు.² ఆలాంఛనముల ధరింపకున్నను కవిరాజులకు కవిత్వసంపదయందుగాని కళాసౌపుణ్యమునందుగాని లోపమినుమంతయేనియు గలగబోదు.

Sir Philip Sidney:—‘Apologie for Poetry’—Page 12. (Shuckburgh’s Edition Cambridge University Press) says:—

“For indeed the greatest part of poets have appalled their poetical inventions in that numbrous kind of writing which is called verse: indeed but appalled, verse being but an ornament and no cause to Poetry, since there have been many most excellent poets that never versified, and now swarm many versifiers that need never answer to the name of Poets.....It is not riming and versing that makes a Poet--no more than a long gown makes an advocate.....Delightful teaching..... must be the right describing note to know a Poet by. Although indeed the Senate of Poets have chosen verse as their raiment, meaning, as in matter they passed all in all, so in manner to go beyond them not speaking (table talk fashion or like men in a dream) words as they chanceably fall from the mouth but paying attention to each syllable of each word by just proportion according to the dignity of the subject.

1. మహాకావ్యవిన్నకోటపెట్టెన్న-కావ్యలంకారమాదావనీ. 2 - 57 3 - 59

సర్ ఫీల్డే నేడ్స్ మొదలగు పాశ్చాత్య విమర్శకుల యభిప్రాయ ప్రకారమును, శిష్టశాస్త్రుని శాస్త్రవర్గీకరణ విధాన ప్రకారమును కావ్యరూపమేదియైన గావచ్చుననియు, రమణీయాభ్యుదయపాదకత్వమే కావ్యమునకు ముఖ్యలక్షణమనియు స్పష్టమగుచున్నది. మనోకవుల గద్యగవనంబు యిందొనియమములేని పద్యములును, రాగతాళములులేని సుందరమధుర గీతములనియు నిస్సృజేహముగా చెప్పవచ్చును. అట్టియుత్పత్తి తుల్యముగల్గిన విచనరచనల సంఖ్య బహుస్వల్పము. సర్వసాధారణముగా విచనకావ్యములు పద్యకావ్యములంతటి యశాన్విత్యము నందిజాలినవికావు. విచనకావ్యముల ప్రసాదములేదు. పద్యకావ్యములందులేదు. వేనియుపయోగము వానిది. దాని సౌలభ్యము దీనికిరారు. దీనిసాగమును జీక్ష్మము దానికిరారు. ఒకటికొరకపుష్పికి మాత్రమైన తదన్న తద్రసభోజనము. రెండవది పుడ్రసోపేతమైన రాజులవిందుభోజనము మనస్సులోబుట్టిన యూహలు స్వాభావికముగ ననాయాసముగ వెల్లుటకు విచనమునుకూలించునట్లు పద్యమనుకూలించదు. గణయతి ప్రాసాది ఛందోనియము యుక్తమగుట సందుభావకృతులనము నులభసాధ్యముగాదు. గొగ్గి గొగ్గి పద్యరచనము పద్య కావ్యోద్దేశమును మరచుటయే..... అంగ్లభాషలో 'విచనరచన' మనియల్ల మిచ్చు 'Prose' ప్రోజీ శబ్దము మొక్క విశేషణ రూపమైన 'Prosaic' ప్రోసీయిక్ అనునాటకు రసహీనము - నిస్సాగము - సామాన్యము ననియర్థము'. 1 అందువలన పద్యకావ్యముల ప్రాముఖ్యత విచనకావ్యములకు లేమందెడదని యుహించి పదియున్నది.

ఈవిధమున వాగ్మయమునందు వెల్లమునైన నిర్వీర్యస్థానము నలంకరించుచున్నను గద్య వాగ్మయమునేక కాఖలు గలిగి వర్తిల్లుచున్నది. మతఃపయములు, శిల్ప శాస్త్రములు, కళలు, దేశచరిత్రాంశములు, పక్షిశాస్త్రములు, యాత్రాచరిత్రలు, నానాదేశసాఫికమర్యాదలు జీవచరిత్రములు, నోదకధలు మొదలగు సమస్తాంశముల గూర్చి కళాదక్షులచే రచించబడినట్టియు, రుచిర్మయ్యుక్తమైనట్టియు గద్యప్రాసాద మెల్ల విచనవాగ్మయ మగును. భావః శేపముచేతను, వానినివ్యక్తికరించు రచనానైపుణ్యముచేతను పాఠకులకు ప్రమోదము నొసంగుచు ప్రయోజనకారకులగుటకు అందరివాక్యములను, వాక్యాలియందలి పదములను బాగ్మిత్యమున, చక్రిత్యమున, అద్భుతముగను అంగ్రసాహిత్య చరిత్రత్వత్విక - 4వ సంపుటము - 381 పుటలో ముద్రాణము కుచి పరిపాదము చేయుటగా వ్యాసము.

మకలలోను కళాకారులచే వింపుగ, పాపుగ, ముగ్ధులవలయును. లేనిచో మన పాత
మల మానవములందు విష్ణుయప్రహేదముల నుద్యమింపజేయుట యొప్పురికిని సాధ్యము
గాదు. పారవలను శోశిలను రచనా సామర్థ్యముచేత మధోగణికి లాగకొనజాలిన
కాండరును వయసియులు. విదేనియొక యంశమున గూర్చి మనోగతాభిప్రాయముల
ను వెత్తికరించుటకై గ్రంథకర్తలచే నుపయోగింపబడిన పదనమబ్దాంతమునకు శైలియ
నుపేరు1. స్వభావోన్మీలితములైన చిత్రగురులతో రాజులు శైలిగల్గి వెలయిపక్షము
న వచన ప్రంధములు హృదయమున గణననొందిజాలవు గృహనిర్మాణమునకు వాస్తు
శాస్త్రవిజ్ఞాన సాధకము లెంత యవసరమో, ఉత్తమకావ్యనిర్మాణమునకు రచనకాళి
నైపుణ్యముగూడ సంతయవసరమేయని గడ నింపవలయును. మానవస్వభావోల్లభుల
నిరూపించుచు జీవకళలతో ప్రకృతి లోకముల పోలింపించు జేయుటయు, లోకా
భ్యుదయహేతువులైన నీతిహస్తముల నుపదేశము నీయుటయు, చమత్కార విచిత్రములచే
పాశులకు ప్రహేదము నొసంగితియుటయు, జీవసమృద్ధుల నుపహాదించి వాని నిష్పత్తి
మాముల గోచరింపజేయుటయు, ఎవ్వరిముల విజ్ఞానావిష్కృతి గావించుటయు లో
నగునవి వాఙ్మయ హృదయములలో ముఖ్యమైనవిగా నుండుటయు, విమర్శనలు
తెలుపుదురు.

రెండవ ప్రకరణము.

ప్రథమమున పద్యకావ్యములేల వెలసినవి

ప్రపంచమునందే జీవీయులు వాఙ్మయపరిణావక్రమము నుండిరికను, విజాతిసా
గర్వత విజృంభణం విధానమును తరికోధించినను, పొప్పినులెత్పటును ముమ్మయు పద్యక
చనకే గడంగిరి గావించనరచన తుత్సహించలేదని విశదమగుచున్నది. ప్రథమమున క్లో

1. గద్యరచన శైలి అనుయాయమునుగూర్చి మురారీరాం ఆచంట మార్గశాఖాయాన
కాళాగారు ప్రాసంగికము - ఆంధ్రభారతి పేజీ సంపుటము వివిధ పుట.

ఈ రూపములుగల చద్యకావ్యగ్రంథమైన కొన్ని యుగములకు విద్యార్థులచేత గడం
నను అగ్రద్యగ్రంథములు చద్యచేసల యంతేచోచారంకముగను గౌరవవాయకముగను
ఆగణించబడక, కాలమునందువలెనే పాఠ్యముఖ్యతయందుగూడ ద్విరీయ స్థానమున గృ
హించుచు వచ్చినది. సంఖ్యయందును, కవిత్వాప్రాశస్త్యము నందునుగూడ పాఠ్య
చేసల గ్రంథముల విశేషముగ గణనకు లాభదని నిరూపించుటకు ప్రాక్షురీచీ వాఙ్మయము
సరిగ్గాను విధానమును సంగ్రహముగ పరిశీలించుము.

—గ్రీకువాఙ్మయము.—

పాశ్చాత్యవాఙ్మయములలో సరిపాఠ్యమైన గ్రీకువాఙ్మయమునందు మొట్ట
మొదట 'హోమరు' మహాకవి 'ఇల్లియడ్' అను మహాకావ్యమును రచించినాడు.
ఇట్లున్నదిను 'తానూయగము' మహాకవి మహాకావ్యము. అనుతరము 'మనీయస్
హెసియోడిస్' అనుకవులు గూడ తమకావ్యములను చద్యరూపముననే రచించిరి.
అరువాత 'ఆర్పియస్', 'లీనిస్' అనుకవులు తమచద్యరచనలను తిథించి భద్రపరచి
నాము పశుప్రాయముగనుండిన తమకాలపుపక్షిల నుద్ధరించిరి. అవహాకవులు వా
య్యాయోము గోగ్రీవ జనులు : జ్ఞానప్రకరణముచే నాగరికముగా జొచ్చిరి. తిబ్బునగ
మును గట్టుటకు కావలసిన కిలాకాలమును 'అంఫీయస్' కవిరాజు తనవాఙ్మయముచే
తెచ్చినది చెప్పవచ్చును. స్థాపకములును, నిర్దీపములైన కిలు సహితము అతని
చిత్తప్రభావముచే కాలసేతులున్నట్లు కదలి దుడ్డుడుపరగు లిడుచుబోయి కట్టబోయి
నట్టణమును జొచ్చెవట! 'ఆర్పియస్' కవిశ్మయము తనవాక్యధ్వజముచేత మృగమ
తులము సహితము మోహింపజేసెనట. ఇకమనుష్యులమట చెప్పబనియేమి?

పాఠ్యదేశముక వాఙ్మయమునందును ప్రథమకావ్యము 'లియ్యో అండ్రోనికస్'
అనుకవిమనిచే చద్యరూపముననే రచింపబడెను. ఐటాలిక వాఙ్మయమున 'కాంటి'
అనుకవి 'సెట్యూక్స్' అనుకవులు తమకావ్యములను చద్యరూపముననే రచించిరి. అంగ్ల
దేశయందుగూడ పరిధమకవులగు 'గెటరు' 'థాగరు'లను వాఙ్మయగ్రంథములచద్యకావ్య
ముగానే రచించిరి.

హోమరు తరువాత అవహాకమునకు గ్రీకుదేశము నందున్నదినిన తర్వాత్రప్త
ము సహితము అయాకృతికర్తలచే చద్యరూపముననే రచింపబడినది. 'ఫేలుస్' ఎంకి

డాక్టర్లు, 'ఫోర్మసిడ్సు', అనుచారలుబోకృతికాస్త్రవిషయములను, 'వైతాగరను', 'ఫోర్మసిడ్సు' అనుచారలు నీతికాస్త్ర విషయములను టెర్రియను అనునతడు యుద్ధతంత్రమున 'ఫోలను' రాజనీతిని పద్యరూపముననే రచించిరి. ఆ వెనుక చాలాకాలమునకు 'హిరాది' 'టా' ప్రముఖులు చరిత్రములను, 'ఆరిస్టాటిల్' తత్వకాస్త్రమును, విమర్శగంధములను 'ప్లేటో' సంవాదరూపమున తత్వకాస్త్రమును వచనకావ్యములుగా రచించిరి.

వాగరికత యెట్టిదోయెరుగని పసుప్రాయజాతులలో సహితము కవులున్నారు కావ్యములున్నవి. కవులుపూజింప బడుచున్నారు. అట్టివో వాగరికతనందిన వాములమాట చెప్పబనియేమి? పాశ్చాత్యఖండములవారు తమమహాకవులను "దిన్విద్వద్వగల మహాత్ములు," "జ్ఞాననేత్రవిభాసి," "కావ్యగ్నష్టేకర" "కవిబ్రహ్మ" అని యర్పమిచ్చు Bard - (బాద్) Vates - (వేట) Poien- పోయిక్, Prophet (ప్రోఫెట్) Seer (సీ) మొదలగు పెక్కు గౌరవ నామములతో పూజించుచున్నారు.

'బాబాఆదాము' అనునాతడు తనప్రియపుత్రుడుగు 'హాపీలు' చనిబోయినపుడ 'దుఃఖావేశమున పలికిన పలుకులు అప్రియత్నముగా ఛందోబద్ధమైన పద్యరూపముకే గాల్చి ఆరదికు వాడ్చియును కారంభమయ్యెను.

ఈవాడ్చి శుములన్నిటిలో సంస్కృతవాడ్చియు కమంగడుప్రాసమనునది నిర్వివాదాశయము. ఇందును ఛందోబద్ధమైన శ్లోకరూపముననే ప్రథమకావ్యములవలెరించినవి. తరువాత పెక్కుశతాబ్దములు గడచిన వెనుక నచ్చటచ్చట వచనరచనలు బొడగూపినవి.

ఇట్లు ప్రాచ్యవ్రతీచీవాడ్చియ ప్రపంచమునందు ప్రథమమున పద్యకావ్యములే బలయుచుండుటను, తరువాతి బహుకాలమునకు గాని వచనరచనలు పొడచూపకుండుటను కొన్ని సోమత్త లగుపడుచున్నవి. మనయాంధ్రవాడ్చియమునకును సంస్కృతవాడ్చియమునకును సంబంధము విశేషముగా గలదుగావున సంస్కృతమున విట్లండుటకు శోకువేమి నని చిత్పించుమాతము.

విశేష చరిత్రముగౌరవకేమీ సమస్తమును సమూర్పకాలెడి మేటిసారముగల యాత్మభూషణమును నిశ్చించుచునే సాధుమిత్యా జాతులవారికే భుక్తి మొదలగు వై

సీక వ్యాపారముల కేకోజంతయు లేకుండెను. అందుచేధావులగు మహాముఖులతో
 ప్రచుంచ వ్యాపారముల చింత లేకపోవుటచేత వారికాముష్మికచింత యధికమయ్యెను.
 మహానీయ ప్రకృతికోభాభాసమానములగు పూర్వప్రదేశములయందు నివసించుచు, తత్ప్ర
 తికపరికింపకై యామహానీయులు ఊహకాల ద్విజ పటంబులట్లు వసుంధకోకిల
 చందమున కమృతసాగము వర్తించు నత్యంతమధుర గీతమలసెలుగెత్తి పాడజొచ్చిరి.
 మహానైభవోపేతుడై దినరాజుప్రాగ్దిశనుడయించు శోభను తిలకించినపుడును, యాచక
 కళాపరిపూర్ణుడై పండువెన్నెలలచే విశ్వమున కపూర్వ రమణీయత నొసంగుచు సకల
 నాహ్లాదకరుడగునీతకరుని దివిపరికించునపుడును, విశ్వవిభుడంబరపీఠిం బరచిన నవరత్న
 రానులోయన మిణుకుమిణుకు మెరయు నక్షత్ర కోటులం దలయెత్తి చూచునపుడును
 సమస్తా ద్విజ్జరస్యాది యోషధీచయ సంపావణమున కాధారమైన పర్వాగమన విశేష
 ములంగనుంగొని నపుడును, మహాబలసంపదచే సమస్తముం దూలగొట్ట వాతూల విజృం
 భణమును, గర్భ నిర్వేదము గావించు సురుముల యాటోపమాతో నీలాభీములపై వి
 రుమిక్ష గొలుపు సౌదామినుం వింతవిన్నాణమును వీక్షించినపుడును, అస్పష్టమంజుల
 నాడములతో బారెడి నానానదచయము గంభీర స్థైర్యస్వరూపములగు పర్వతపీఠజీవముల
 నెడలి నిరంతర జీవనప్రవాహములచే నుల్లసిల్లుచుండ సదులంగాడి ప్రవహించి ప్రవ
 హించి గాంభీర్య విధియగు సాగరవల్లభునితో సంగమించుట సందర్శించి నపుడును,
 ఇంకను ఇట్టి యసంఖ్యప్రకృతి వైచిత్ర్యముల నేత్రపర్వముగ కనుగొనగల్గినపుడు
 విస్మయానందముల తరంగములై ముంప నామహాముఖు లవియన్నియు దైవలీలని
 యు, ఈశ్వరుడాయా రూపముల తమకు ప్రత్యక్షమై దర్శన మిచ్చుచున్నాడనియు
 తలంచి వానియాధిష్ఠానదేవతలను వేయిభముల బ్రస్తుతింపజొచ్చిరి. భక్తిసారవశ్యము
 చేత నామహాత్ముల మానసములనుండి వెడలిన స్తోత్రవాక్య రత్నములు వాల్మీకుని కావ
 వాక్యమునట్లు, 1 అప్రయత్నముగ శ్లోకరూపముననే చాల్చినవి. అవాక్యరత్నము

1 రామాయణ కథారంభముననున్న క్రాంచమిథున వృత్తాంతము భాస్కరరామా
 ణము బాలకాండ 8—10, 18, 17 రచనలలోనర్జింపబడినది. వాల్మీకి తనశిష్యుడగు
 భరద్వాజుని వెంటనిడుకొని తమసా నదికేగి “యాపుణ్యవాహిని నవగాహంబుచేసి వెడలి
 నిలువంబడు నెడల

కల|| అంచితగతిదత్తటమున క్రాంచంబులు రెండులీల గాల్గుచున్నుండం ।
 బొందియొకబరహుఁ డొక ॥ క్రాంచములనడచె రక్తకణములు బొరకె॥

ఋతుచరణరచితములతో తరమలవారికి సామ్యములయ్యెను. కాలముగడచిన శ్రోతి వానినిచిత్రత యతిశయింపసాగెను. ఋగ్వేదాస్మృతాధర్వణ కేదములీ తిగుననే రచించబడినవి. తిరిసరస్థితుల ననుసరించి చరించినమావగములగల మహాత్ములు ప్రాచీనకాలములందు, స్వత్రయత్నములేని మహాహాళిలములే రచించిన రచనలన్నియు నిందుమించుగ శ్లోకయాచమననే చాల్చినవి. వేదములలో గద్యక్రయోగము చాలా స్వల్పము.

౩౦॥ శిరమున రక్తమునెడలగ చూరలేడితనవిభునిజూచి పొదివి నెవగతో
బరుపధ్యనిచాలోపును । కరమువిహదించు శ్రాంతిగనుగొని కరగన్,

న॥ కటకటంబడి వాల్మీకియధికరోప సంఖ్యతీత కటిల భక్తజియ్యచు నిహమం
గనుగొని

శ్లో॥ మానివాదప్రతిస్థాంత్యమగమశ్వాశ్వతీస్సమాః
యశ్చైశ్రించవిధనాదేకమవదిః కామమోహితమ్.

ఉ. ఓరివచతోగ్రహతకడ యోరినిహడుడ క్రాంతయుగ్మ మిం
పారగ కాముకేలిమైనాడగ నందొక పక్షిన్దెల్ల ని
హ్మగణపేలచంపితటా గావున నీవును వేగజావు బోశోరి
దురాత్మయంచు గడుసుగృత నమ్మనిబలెన్ ఒల్లి-నకా.

క॥ అకరణానిధియగు వాల్మీకుల కాపాక్షరములు మితనమవర్ణ
శ్రీకరిపాదచతుష్ట శ్లోకంబయి జగతిబరిగె ముక్తశంకై

౨॥ అంతనమ్మని వెలుగందురు దనశిష్యు భదద్వాజానింజూచి యోతిపోనన యిట్లెవళి
నిహరుళియించిన రోహత్యరంబులు నవవర్ణ చతుష్పద శ్లోకంబయ్యె ననివలికెట.
అఖల బ్రహ్మదేవదు వాల్మీకికి ప్రత్యక్షమై.

ఉ॥ కామగనీమఖాల్జమున కాగదయున్నది నాయన క్ష
జ్ఞానముతోడమొన్న మరసంఘమిచ్చెప్పిన వాక్యపద్ధతిన్
సూన్యితభాషాన్తముల శ్లోకనిబద్ధముగాగ విత్సృష్ట
శ్రీశోని విసరించి తగదెప్పము రామకథా ప్రపంచమున్.

ఈ పాదముల మధ్యనే భక్తికారణమైన విధిక్రమముగా సాక్షియముగ వ్రేళ్ళతో
కాములైన ప్రాచీనద్విజులములు లాములముల పరిచయము, తమమధ్యనే
మృత్యులచేతను పొందిన పరిపక్వతయును, చిగవచా-రాధన కిడుముననే తమకీర్తనల భార
కొనుచు, తత్వర ప్రీతికరముగ యుగయుగముల నిర్వహించుచు వాముగముపు
చుడిరి. శతాబ్దములు గడుచుకొలదిని యజ్ఞనిర్వహణ విషయమున భాగ్యములు గా
నై నుతిశయించుచును. అవిర్వహణ తంత్రము కాలగతిచే సంక్లిష్టముకావచ్చును.

కం॥ భూమిపై పురచించిన రామాయణము, వసుంధరాదిక్కరిగం

గానుక రాకరగిరి రుక్మానుభూభాను తారకం బ్రజలయున్,

భావనః బ్రహ్మయంతర్హితుడంద్యే.

ఈయిహాసమునిచ్చినను చెందలేకపోయిన అత్యుత్కృష్టములు. కావుననే
యది రామాయణ మహాకావ్యమునకు శిరోభూషణమై భాసిల్లుచున్నది. ఇందుచేతం
Tragic Fact. చస్యరామమును, గమణీయార్థ ప్రదములగు రచనలచే దానిసజీ
Universal వముగ ప్రతిబింబింప జేయుటయే పరమార్థముగాగల కవిత్వ
Sympathy. ప్రపంచలక్షణమును చక్కగవిశదీకరింపబడినది. ప్రపంచము
Emotion, సందర్భము పాతకలకారణముగ సాధుల బాధించుటయు, సమ
Expression. స్త్రహణలయు చిహ్నకరుణ విహింస వాత్మికవి యుట్టిపర
↓ మతపోషణలకు నట్టియకారణ సాధుభాధ కనులారగ్గాంచి వపు
Poetry. దు కలిగిడి కోపానృకమును, తదుద్రేక ప్రాబల్యముచే చెడరె
Truth డి వాక్యము అప్రయత్నముగ చందోబద్ధములై కవిత్వప్రి విరా
Omnipotent. జితములగుటయు, సత్యవాక్కుల యవంతమహిమమును, పర
Nemesis. హింసా పశాచయ్యలైన పాపాత్ములపాదధులము సమర్థవించు
యు విందుత్వక్రమగుచున్నవి. గమస్తతాజ్ఞయసారము నిండున్నటికీకరించి యు
2. ఇట్టిశీలముగల వాత్మిక మహామనియట్టి మహాత్ములనే కారణయాచేకించి, విశ్వ
మంతకాలము మానవులచే పరింపబడు మహాకావ్యముల వ్రాయించుచుండును. గమ
నే యుట్టిపద్య గ్రంథములు దైవప్రేరితములు - దైవదత్తములు - శత్రుములు - అను
ఈశాన్యములు - అత్యంత పూజనీయములునై యొప్పుచున్నవని మనమీ యుద్ధిహాస
నలన తెలిసికొనుచున్నాము.

యాగతంత్ర విధానముల బోధించు గ్రంథములను సరము అయ్యెను. అప్పటి బ్రాహ్మణములు రచించబడినవి.

బ్రాహ్మణము లాచారములను చేపట్టవలయునని రచించబడిన గ్రంథములుగాన విశేషమునువ్యవస్థయల్పముచే గద్యరూపముననే యవిరచింపబడినవి. ప్రాచీనమైన వాక్యముల ప్రథమ వచన రచనలే బ్రాహ్మణములే. వేదములకును యజుర్వేదమునకును గలపరస్పర సంబంధమును విశదీకరించుటయే వీర ప్రయోజనము. వేదములు మహా విరచితములు. బ్రాహ్మణములు పురోహిత విరచితములు. అవిశ్లోకరూపమున వెల్లడినవి. ఇవివచనరూపమున వ్రాయబడినవి. వేదభావములు స్వచ్ఛములు - స్వభావములు - సులభగ్రాహ్యములు - బ్రాహ్మణములభావములు స్వాభావికములుగావు. కడు గూఢములు. అవిమంత్రములు ఇదితంత్రములు అందుకవికల్పిత విశేషములు పెక్కువచ్చు. ఇంద్రునిలేవు, వేదములతి మనునవి. బ్రాహ్మణము మొత్తముమీద చింత రములు. 1

ఇట్లు పద్యరూపమున గాని గద్యరూపమునగాని వెల్లడిన వాక్యమును గ్రంథముగావించుటకు ప్రాథమిక యుగములలో జనులకు సాధనములు లేకుండెను. ఉచితములగుములుగల రచనలను మనుజులు సులభముగా జ్ఞప్తియూచుచుకొనుటకును, బోవు తరముల వారికి వానిని వ్యాపింపజేయుటకును, వారిభావములెంత సంతృప్తిగా తెలిపిన నంత సోకర్థముగా నుండెడిది. పత్రములు, గంటములు, ఆక్షరములు వ్రాత మొదలగునవి మనుష్యులకు తెలియని యాదికాలములలో నుత్తమరచనలకు సంతృప్తికర ప్రధానవత్తము. సాధారణముగా మనోభావములను గద్యరచనలయందుకంటె శ్లోకములు మొదలగుపద్యరచనలయందుమిడ్చిసంతృప్తిపముగా వ్యక్తముచేయుట కవికాలములనులభసాధ్యమగుట చేతను, గద్యములకంటె పద్యములే సుస్పృశయముగా వ్రావ్యవహరింపబడెను. గానయోగ్యములై నవరసభరితములై దివ్యవ్యంగ్యాగ్ర పరిపూరితములై తనకాలముండుటచేతను ఆకాలములో గుమస్తకాస్త్రములును, వాఙ్మయమును ఛందోబద్ధమై శ్లోకరూపముననే రచింపబడినవి సమస్తజనసమాదిరియములై యొప్పించుండెను. కాలవతారభ్రమలనియు, సకలవిద్యా స్వరూపిణియైన సరస్వతి వారివాసేకించి, పల్కించినసావిరిన కవ్యములు దైవదత్తములనియు నెల్లవారు భావించి గౌరవించుటచే విద్యాంనులు కవితాల్పితై పాటవడినట్లు గద్యరచనలకు పాటవడకుండిరి. అంతేకాక బ్రాహ్మణమున విచనరచనలు బహుస్వల్పముగా గాననగుచున్నవి.

ఈవిధమున కొన్ని శతాబ్దములు గడచిపోవఁబోవ భావయ్యెందును, భావములందును పెక్కు-మాస్సులు పొడచూపసాగెను. వేద, మఠ, వైశిష్టిక, తంత్రీ, సాంఘిక సాంప్రదాయములగు నానాకాళిల విజృంభించిన పూర్వవాఙ్మయము పాతకులకు నుబోధక మగుటకు వ్యాఖ్యానము లవసరము లయ్యెను. కాలక్రమమున నీవాఖ్యానముల సంఖ్య యుమితమగుచు విచ్చుటచేతను పవిత్రములైన సమస్త శాస్త్రముల విజ్ఞానమును విద్యద్విజయములగుటకగత్యుపగటచేతను, వీనిని సంక్షిప్తపఱుచుటకు సాధనముల నశ్వేద్యపించుట మిగుల యావశ్యక మయ్యెను. ఈయుగముననే నూత్రీయులు రచింపబడినవి. నూత్రములతి సుక్షేపశీలములు. సమస్తవేదశాస్త్రాదుల సారము నిందున్నట్టికికరింపబడినదని చెప్పవచ్చును. ఇతిశ్లోకరూపమున గాక వచనరూపముననే రచింపబడుట గమనింపవలసిన విషయము. రచనయందొక్క యత్నము తగ్గినపక్షమున తమకు నుపత్రీ జననమైనట్లు సంతసించుచు నీనూత్రకారు లతిప్రయత్నముతో నీనూత్రముల రచించిరిని చెప్పబడినది. బహుస్యంగవాశీలములగు నీనూత్రములు కాలక్రమమున వ్యాఖ్యాన సాహిత్యములేక పాతకులకు బోధపడక పొవుటచేత వీనిపైమరల వ్యాఖ్యానములు గావలసినవైనను.

మరియు నాగరికత వృద్ధియగుకొంది భూగర్భపత్రీములపైని, తాళపత్రములపైని, పూర్వవాఙ్మయమును నూత్రవ్యాఖ్యానాదులును విఖింపబడి భద్రపరిచబడుట కవకాశములు గల్గెను. పూర్వసంస్కృత వాఙ్మయములో యజుర్వేదమునందును, ఆధర్వణవేదమునందును, ఆరువంతుల నొకవంతు గద్యరచన లగుపడుచున్నవి. బ్రాహ్మణములు వచనరచనలే. తరువాత సంస్కృతవాఙ్మయములో నూత్రీయులును, వానివ్యాఖ్యానములును వచనరచనలయ్యున్నవి. మరియు సర్గాంతములయందును, ఇట్లయిద్యత్యసఖిబంధములలో నచ్చటచ్చట పాత్రముల వాక్యములలోను వచనరచనలగుపడుచున్నవి. కొన్ని ప్రాచీనగాథయము కథాసరితాగరము మొదలగు కథలపుస్తకములుగూడ సంస్కృతమున శ్లోకరూపముననే రచింపబడిన సందర్భమును బట్టిచూడ సమస్తమతిశాస్త్ర సాంఘిక సాంప్రదాయ రూపకమైన సమస్త వాఙ్మయమును శ్లోకరూపమునఁబించిరిమిట యాశ్చర్యకరముగాదు.

శతసహస్రసంఖ్యలుగల గ్రంథములచే రాజిల్ల సంస్కృతముతో వాఙ్మయముందు శ్రీస్తుతక మేడెనిమిది శతాబ్దములు గడచువరకు నిజముగు వచనగ్రంథములగుపడ

జన్నది. తరువాత దండిదళమారచరిత్రను, బాణభట్టు కాదంబరిని, సుబంధుని వాసవదత్తను గద్యగ్రంథములుగా రచించిరి. పంచతంత్రహితోపదేశములు మొత్తముమీద గద్యరచనకే చేరునని భావించవచ్చును.

సంస్కృతభాష తనప్రాబల్యమును కొద్దిగనో, గొప్పగనో, సమస్తభాషలపైని వాల్చుచుండునై విస్తరింప జేసినది గనుకనే దేవభాషయని ప్రఖ్యాతిగాంచినది. ఆదేవ భాషాసాహిత్యమును విశేషముగా గొనిన హైందవభాషలలో మనమిచట ముఖ్యముగా శాంధ్యమును తేర్కొనవలసియున్నది.

మూడవ ప్రకరణము.

అంధ్రప్రశంస.

ఉ. తేలిసమస్తభాషలకు దైవతభాషయ; దేశభాషలన్
పిల్లలలోన నాంధ్రియును పేరిటిదంతయు చుద్దుబాడిరా!
టల్లజాలాదరించిన శతమున బల్కులగుల్కు-మోరి య!
ల్లనదకుల్-వక్క-సెలియండ్రకు నెక్కుడు కీర్తి చేకొనెన్ ||

అంధ్రప్రశంస విశేషము బ్రాహ్మణమునందుగూడ కానవచ్చుచుండుటచేత నాంధ్రజాతి బహుప్రాచీనజాతిగా గన్పట్టుచున్నది. అంధ్రదేశము దండకారణ్యపు దేశములలోని దనియు, పురాణపురుషుడగు శిశిరాముడు భార్యాసోదరసమేతుడై యచ్చటికివచ్చి యరణ్యవాసముచేసి పుణ్యభూమిగా జేసెననియు పామరజనులు విశ్వసించు టయేగాక విద్వాంసులగు నవీనచరిత్రకారులుగూడ సిద్ధాంతముచేసి యున్నారు, హైందవవార్యులు భరతభూమి నాక్రమించి స్థిరనివాసము లేర్పరుచుకొని మతవిషయములను గూర్చి గ్రంథములు వ్రాయునంతటి నాగరికులైన వేదముగమునాటికి అంధ్రులొకవత్సరమున్నట్లు విశేషబ్రాహ్మణమునందులేఖము గావించబడియున్నది.¹ మహాభారత

1. అంధ్రులచరిత్ర - పృథమసంపుటము. 17 - 20.

మనందు పెను-వోట్ల కలిగి గాంధీ ముఖ ప్రకాశ గానన గురువు. తమ వాతావరణం
 గ్రంథమలలో గూడ వాంఛదేశమును గూర్చి తమయగా వివరణ గుర్తు. చంద్రగుప్తు
 చక్రవర్తి యాస్థానమున గ్రీకు రాయబారిగ నుండిన మెగాస్థీనీసు వ్రాసిన హిలోతు
 ట్రి లోగ్రహణము మహాన్నత దశయందున్నట్లును, అంద్రరాజ్యమునందవ్వడు ముప్ప
 డ దుర్గములును, లక్షకాలములును, రెండువేల యాశ్వికులును, వేయియేనుగులునున్న
 ట్లు తెలియుచున్నది. స్థిరమును గ్రీకుచక్రవర్తికాదు అంద్రరాజ్యమును గూర్చి అంత్ర
 వాతనిగూర్చి ప్రకంశించియున్నాడు. అశోకవృక్షచక్రవర్తి కాలమునాటికాంధ్రము
 వారికి లైక్లైలు, కట్టాములు నిర్మించుకొని రాజ్యములు స్థాపించి ప్రభుత్వమునేయు
 చుండి యున్నట్లు వ్రాసిరి కాననముల సాత్యమిచ్చుచున్నది. తనరాష్ట్రములోని వార
 లవలెనే యేలములు కొంభోజములు నాభికులును భోజులును కైతాళికులును అంధ్రు
 లును, పులిదండ్రులు, తనకే ప్రకటించుడిన బౌద్ధగ్రంథములను నవలంబించిరిని 13వ
 శతాబ్దమునందు వ్రాయించెను. తమనాటి వాంఛగ్రామముల మగధరాష్ట్ర
 బృహత్తు జముచి అంద్రరాజ్యము నాక్రమించుకొని 4^వ శతాబ్దముల నిరంతర
 ముగానే బిల్లులు అంద్రరాజ్యముల వలన తెలియచున్నది. అంధ్రులకు తత్తమున
 మగధమునేగాక సమీపమున వహరాష్ట్రమును దక్షిణమున సింహళమువరకునుగల
 కర్ణాటక ప్రాంతములను బిల్లుచి కొన్ని శతాబ్దములు పరిపాలించుటయేగాక ప్రపంచ
 మైన నాపికాదరియు గోగి. పూర్వదక్షిణ సముద్రములపై తమయధికారమును నెరవే
 చు, భారతదేశనాటిబృహత్తు తమచేతనికొని. భరణి, (Borneo) యన (Java) ద్వీ
 పములను గాల్వల సములకు వలసబోయిన యాంధ్రజనులను సంగక్షించుచు నేటి
 బ్రిటిషు రాజాజ్ఞాపకులచే చెప్పెకెడి, తమదిగ్విజయ పెట్టెయెడల తెల్లమగనట్లు
 కాననామల వ్రాయుచి నాటెముల ముద్రించి ప్రకటించిరి. సామ్రాజ్య విజృంభణ
 మతో పాటుగా ద్వివిజ్ఞానము సహజముగా నుండునని నానాదేశచక్రవర్తిపాతకు
 లు విదితమైయుండును, అంద్రసామ్రాజ్యములో గూడవర్ధిల్లిన యాంధ్రవాఙ్మయ
 మెట్టిదో తెలిసికొనుటకు సాధనము లింతవరకేమియు గానరాలేదు. ప్రాచీనాంధ్రవా
 ఙ్మయస్వరూపము తెలియలేదు సరేకదా ఆఖామస్వరూపమైనను సరిగానిర్ణయించు

2. Prof. Radha Kumud Mukherjee - History of Indian
 Shipping Page 44 Onwards - Kalunga - Andhra and
 Kushana periods.

టాకా తగినసాధనములింక నులభించకున్నవి.

1|| తెలిసినంత వగకాంధ్రదేశమును బాలించినరాజులలో వాంధ్రరాజులవ్యవహారములనున్న యాంధ్రవంశ్యులు బ్రహ్మకులుగాను ప్రభులుగాను గణపదుని స్నార. వీరికుత్తరమున పాటలీపుత్రమును దక్షిణమున గుంటూరు మండలములో గృహస్థీరముననున్న ధాన్య కటకము (ధరణికోట) ను రాజధానులైయుండెడిది. ఈధరణికోటపై నెవరి తాలూకాలో నమరావతి నంటియున్నది. ఈయాంధ్రరాజులు జాద్ధమతములంబులు. జాద్ధులకు బ్రాహ్మతభాషసంస్కృతమునకంటె ముఖ్యము. జాద్ధమతగ్రంథములు తరుచుగా బ్రాహ్మతమునందేయున్నవి. అశోకునికాలముందు ప్రాకృతము రాజభాషయై యాతని శిలాశాసనములన్నియు నాభాషయందే రచింపబడియున్నవి. సెద్దశాసనములు మాత్రమేగాక ధరణికోట, భట్టిప్రోలు, ఘంటసాల మొదలగు గ్రామములయందున్న చైత్యములయందలి రాళ్లమీద చెక్కబడియున్న చిన్న శాసనములు కూడ బ్రాహ్మతమున నేయున్నవి. తెలుగుశాసనము లెచ్చటను వింతవరకు గానరాలేదు. కాబట్టియాంధ్రరాజుల కాలముందు బ్రాహ్మతభాషయే రాజభాషగనువ్యవహారభాషగను నున్నట్టూహించ దగియున్నది. ఆకాలమునందు దెనుగెట్లన్నదో తెలియుట కాధారము లింతవరకులభింపలేదు. ప్రాకృతజాద్ధ మతగ్రంథములతోపాటు కొన్ని ప్రాచీనాంధ్రగ్రంథములు చీనాచిత్రవర్ణల గ్రంథభాండాగారములలో నున్నట్లుతమకు తెలియవచ్చెనని చూచిత్రులొకరు తెలుపుచున్నారు. ఈయంతమును గూర్చిచారించ వలసియున్నది. ఆకాలపుదేశ భాషాభివృద్ధినిగూర్చి ఆంధ్రచరిత్రకారులు ప్రాయముచున్నారు 2

2. ఆకాలమున నాగ్య బ్రాహ్మణులు సంస్కృతప్రాకృతములను వాడుకొనుచుండిరి. రాజకీయ భాషప్రాకృతము. వ్యవహారిక భాషసాగధము. ప్రాచీనమహారాష్ట్రము-పైతాచి- ఆచార్యము మొదలగు ప్రాకృతభేదములు దేశభాషలునుండినవి. ఆకాలమునవాడ బడుచుండిన లిపిమాగ్య నిమిగానుండెను శాసనము

1. బృ|| 39 జముతిరామయ్యపంతులువారు ఆంధ్రసాహిత్య పరిష్కృతిక. || వ సంపుటములో పోకటివిన “ప్రాచీనాంధ్రభాషాస్వరూపము” అనువ్యాసములోని సంగతులు.

2. ఆంధ్రసాహిత్య - పరిశ్రమసంపుటము - 177 - 178 పుటలలో చూడుము.

ప్ర|| 2 చియూ) వీరభద్రరావు పంతులుగారు రచించినది.

4846 A 27.11 61

లన్నియు పాలిభాషతో నున్నవి. ప్రాచీన బ్రాహ్మభాషయే ప్రైచిది యనంబడు చుండెను. ఆర్యులువీరిని ప్రైచిదియని యపహాస్యము చేయించుండిరి. ఆయినను ఆంధ్ర రాజుల భాషలో గ్రంథములను వ్రాసియు వ్రాయించియు దేశభాషను ప్రోత్సహించినది. కాలివాహనుని మంత్రియగు గుణాధ్య పండితుడీ భాషలోనే బృహత్సంఘము రచించెను. శర్వవర్ణయనుమరియొకమంత్రికాతంత్రవ్యాకరణము నాభాషలోనే రచించి కాలివాహనునకు చెప్పెను. హాళికాత వాహనుడు ప్రాచీనమహారాష్ట్రభాషతో సప్తశతీయము గ్రంథమును రచించియున్నాడు. వీనిని బట్టియాంధ్ర రాజులపరిపాలనమునదేశభాషలు పోషింపబడి వర్ధిల్లినవని యూహింపవచ్చును. ఈప్రైచిదిభాషనుండియే అరవము తెలుగు కన్నడము మళయాళము తులు మొదలగు భాషలు జనించినవి. అనేకభాషల సాంకర్మ్యము తెలుగుబాస కబ్బుటతచే తక్కినప్రైచిది పుత్రికల కంటె తెనుగుభిన్నముగా గాన్పించుచున్నది”...“అనార్యులైన జనసామాన్యము యొక్క భాషను వృద్ధిపొందిన బూనిప్రయత్నించిన విధమును ఆకాలము నందలి రాజులును మంత్రులును జనసామాన్య భాషను గ్రంథములు వ్రాయుచు, వ్రాయించి వ్రాసినవారిని సత్కరించు చుండినట్లును ఆర్యుల భాషయందును తద్బాషా గ్రంథముల యందును అనూయ గలిగి యుండినట్లును బృహత్సంఘావ్యతాంతమునుబట్టి మనకు నులభముగా జోధవడుచున్నది. ఈబృహత్సంఘ ప్రబంధమును నుబంధుకవి వానవదత్తలోను బాణకవికాదంబరిలోను కాలిదాసు మేఘసందేశములోను తడవియున్నారు. వాగా నంద్రప్రేమదర్శికా రిత్నావళి మాలతీమాధవ ముద్రారాక్షసాదిరూపకములకును ‘కాళంబర్యాది కథలకును ఇదియేమూలము. తరువాతకొన్ని శతాబ్దములకు కాశ్మీరదేశమున సోమదేవుడను కవివర్యుడు ఈకథనే కథాగరిత్సాగరమును పేరసంక్షేపముగా సంస్కృతభాషలోరచించి నాడు. దీనినికథాకాళికు సంబంధించినవచన వాఙ్మయప్రళంస ప్రకరణమునందు విపులముగా ముచ్చటించెము].

1|| ఆంధ్రసామ్రాజ్యము క్షీణించి యంతరించిన తరువాత పల్లవురీదేశమునకు రాజులైరి. వీరుఆంధ్ర కన్నడ దోళదేశ ములలో జాలభాగము మాడబాలించినట్లున్నది. వీరికాసనములను బట్టి యశ్వత్థామ కొకానొక యవ్వరస్త్రియందు బుట్టిన

1. “ప్రాచీనాంధ్ర భాషాస్వరూపమును గూర్చి బ్ర|| శ్రీ జయంతిరామయ్యపంతులు వారు “ఆంధ్ర సాహిత్యపరిపత్పత్రిక - 5 వ సంపుటములో ప్రకటించిన వ్యాసము చూడుము.

పల్లవుడను పురుషుడు వీరివంశకర్తయనియు వీరువైదిక మార్గావలంబకులనియు గన్పట్టినప్పటికి. కాని యాంధ్ర రాజుల కాలమందు ప్రాకృతము వ్యవహార భాషగా స్థిరపడటం చేకూర్చుట వీనికాసనములు కూడనశకములు ప్రాకృతమునందే రచింపబడినవి. ఇటీవలికాసనములలో కొన్ని సంస్కృతము నందున్నవి గాని యాసంస్కృతము తరుచుగా లక్షణవిరుద్ధముగను, ప్రాకృతపదభూయిష్టముగను గనబడుచున్నది-

విడవశతాబ్దారంభమున బాళుక్కు లాంధ్ర దేశముపైదండైతివచ్చిపల్లవరాజులను జయించి దేశమును స్వాధీనముచేసుకొని పరిపాలింప గలిగిరి. వీరుమానవ్యగోత్రులు, హరితిపుత్రులు, సుప్తమాతృకలరక్షణముగలిగి కార్తికేయానుగ్రహమున నభ్యుదయమును గాంచినయు నారాయణాను గ్రహముచే వరహాధ్వజమును బడసియాధ్వజమునీడనుండి అనేక రాజులను పశపరుచుకొని రనియుకాసనముల వలన తెలియుచున్నది. చాళుక్యవిజయాదిత్యుని కుమారుడగు బయసింహవల్లభుడు విష్ణుభట్టసోమయాజీవలన బెంపబడి విష్ణువర్ధనుడను నామము నొసొంచి. కడంబలుగాంగులు రాష్ట్రకూటులు ననుజాతులవారి నోడించి రాష్ట్రకూట రాజులను యిగ్రుని నుక్కిడించినవారిరాజ్యమును గైకొని వాతాపినగరము రాజధాని గావరిపాలనము చేయవారంభించెను ఇతనియనంతరమురణరాగుడు, పులకేశివల్లభమహారాజు, కిర్తివల్లభమహారాజు, ముగళేశుడుననువారలు రాజ్యమును క్రమముగా విస్తరింప జేయుచుండిరి. క్రీ॥శ॥ 811 వ సంవత్సరమున సింహాసనముకువచ్చిన శ్రీపృథ్వీవల్లభ మహారాజు మానేసలం గూర్చుకొని హాయి దక్షిణ కోసలమును జయించి, కంళింగ వేంగీ దేశములపై దండైతివచ్చి పిష్టిపుర (ఓతాపుర) దుర్గమును పొధించి కళింగ వేంగీదేశముల జయించి తనసోదరుడగు కుబ్జవిష్ణువర్ధనునిరాజప్రతినిధిగానుంచెను. ఈకుబ్జవిష్ణువర్ధనుడే తరువాత స్వతంత్రుడై వేంగీదేశమున పూర్వచాళుక్య రాజ్యమును స్థాపించినాడు. ఈతనియన్న యగుపృథ్వీ వల్లభ మహారాజునకు సత్యాశ్రయింపనియు నీతనికి విషమసిద్ధియనియు బిరుదునామములు గలవు. అభేద్యులగు స్థలదుర్గములను జలదుర్గములను భేదించిన మహాకూరుడగుటచేనీతనికి విషమసిద్ధియని బిరుదువచ్చెనని తిమ్మాపురకాసనమున చెప్పబడినది-1. ఈవిషమసిద్ధిమహారాజుక్రీ॥శ॥ 815 సం॥రమున చైత్రశుద్ధపూర్ణిమ తరువాత మహారాజు పదవిని గాంచినడు సేనివిడిసంవత్సరములరాజ్యము చేసెను. ఈతనివంశజుల క్రిన్తశకము కుండ్రెండ్రు

I. See Epigraphica Indica Vol. IX Page 317 No. 50 Line 8.

స్థలజలాది దుర్గవిషమేవ్యపి!

పదమూడవ శతాబ్దమువరకేదేశమును పరిపాలించిరి.

ఇట్లే దెనిమిది శతాబ్దముల యాంధ్రదేశమునేలీ చరిత్రయందుకడు ప్రఖ్యాతిగాంచినదా శుక్యనృపాలురు వైదిక ధర్మప్రవర్తకులు. సంస్కృతభాషాభిమానులు గావున వాకాల మనబుట్టిన కాసనములు సంస్కృతమయముగా నున్నవి. కానియాకాలమున బుట్టిన తా మ్రిశాలాకాసనములోనచ్చటచ్చటతెనుగుమాటలుకొన్ని చేరియున్నవి. వీనినిబట్టియాకాల పుడెనుగుభాషాస్వరూపము స్థావరీపు లాకన్యాయముగా గొంతవరకునిర్ణయింపవచ్చును అంధ్రపల్లవులకాలమందు పా్రికృతభాషయే రాజాశ్రయముగలిగి గౌరవింపబడుచున్న ను జనులాండ్రులగుట నాంధ్రభాష వాడుకలో నుండకమానదు. కానిసంబంధమైగొం ధగవనా గహమైనభాష యుండియుండదు. తద్వనశబ్దములనేకము లీకాలముననే పా్రికృత భాషాద్వారమున తెనుగులో జేరినట్లు కనబడుచున్నది. పూర్వచాళుక్య వంశకర్తయగు సత్యాశ్రయ వహారాజును అతని పంశజులును వైదికధర్మ ప్రవర్తకులు నుసంస్కృత భాషాభిమానులు నైయున్నను అంధ్రభాషావాక్యాయ ములను పోషించుటకు గుమాడబద్ధకంకణాలై కృషి నిర్వహింపటకు.

కం॥ మనుమార్గకవితలోకం । బునవెలయుగ దేశకవిత బుట్టించి తెనుం
గునివిపిరంధ్రసియమున । జనసత్యాశ్రయుని దొట్టిచాళుక్యనృపుల్ ॥

అనికుమార సంభవమున వ న్నైచోడకవిరాజ శిఖామణి నెప్పిన పద్మిము ప్రబలతార్కా
ణముగానున్నది

“ చాళుక్యరాజ్యములోడ నాంధ్రభాషయు దినదిన ప్రవర్ధమానమై రాజరా
జ నాటికున్నత స్థితికివచ్చినది. కవికులతీకుండగు నగ్నయభిట్టారకడు భారత రచన
యందు ప్రమాగించుటచేత నీభాషపావనమై భాషికవులకు పరిమప్రమాణమైనది. అను
హాకవిని వాగనుకాసనుడనుట కిదియొకటిచాలును.

నన్నయభిట్టారకునికి పూర్వమాంధ్రభాషలో వెలసిన పద్యకావ్యముగాని
గద్యకావ్యముగాని చంపుపూని ఇంతవరకొక్కటియు దొరకలేదు. 1అయినను అట్టి

1. నన్నైచోడకవిరాజ శిఖామణి రచించిన యాంధ్రాంకుమారసంభవ' కావ్యము
నన్నయకు ముందొక శతాబ్దమున వనగా క్రి॥ ౪॥ ౪౨7 సం॥ న ప్రాయబడినట్లు ఆగ్రం
ధనంపాచకులగు బ్ర॥ ౨॥ మానవల్లి రామకృష్ణకవి M.A. గారు ప్రకటించియున్నా
రు. కానియాండ్రవిద్వాంసు లనేకులాకాల నిర్ణయములంగీకరింపలేదు. రావుబహ
ద్దరు వీరేశలింగంపంతులుగారు నన్నైచోడడు నన్నయకు తరువాతవాడనియే తమకవుల

కవులును కావ్యములున్నట్లు విశ్వసించుటకు కొన్ని హేతువులగు పక్షమున్నవి. ఈ భాషాభాషాకావ్య రచనాభి శోభితుడగు నన్నయ భట్ట-రకుడు రాజరాజభిషేక వర్ణించుచు నందు “మృదుమధుర రసభావ భానుర నవార్థ వచనరచనా వికారదులైన మహాజనులున్నారని చెప్పియున్నారు.” (ఆంధ్రము 1 - 8) ఇంతవఱకుఁజేరి కావ్య మారేవియు లభింపలేదని మాత్రము అంగీకరింపక తప్పదు. అట్టిపూర్వవాప్తయము మనకింకను లభింపకున్నందుకు చింతిల్లుచు, ఆకాలమునాటి యాంధ్రభాషాస్వరూపము నైన కొంత చూచినంతసేతము. ఆస్వరూపమును స్థావరపులాకావ్యముగ గ్రహించి యుటకాకాలపు కావ్యములే ముఖ్యసాధనములు. ప్రాచీనచాళుక్య రాజుల కావ్యములు సంస్కృతమునందే రచింపబడినవి గాని తరువాతికావ్యములు కొన్నిటిలో కావ్యకాలమును, గ్రామసీమలును సరిపాద్ధులును వివరించునపుడు తెలుగుమాటలు ప్రయోగింపబడినవి అట్టికావ్యముల రెండుమూడిచ్చట నుదాహరించుచున్నాను.

(1) ఇంద్రకిల ప్రవృత్తముమీద రెండు చాళుక్యకావ్యములు.

చాళుక్యభీమునినాటి కావ్యము - మ॥ జయంతిరామయ్యపంతులుగారు ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రిక (సంపుటము 7 సంచిక 4) లో ప్రకటించినది చూడుము. అందు కాలమును నూచించు భాగమిట్లువ్రాయబడియున్నది. “స్వస్తిశ్రీ సర్వలోకాశ్రయ శ్రీవిష్ణువర్ధన మహారాజుల ప్రవర్ధన మాన విజయరాజ్య సంవత్సరంబుల్ పదిపడగునేండ్ల విక్రమాదిత్య తనయశ్రీ విష్ణువర్ధన నప్రసాదాచ.....

(ఈకావ్యము కాలిహాసశకము 881 అనగా క్రీస్తుశకము 909 అని నిర్ణయించబడియున్నది. 2-10-22 తేదీగల ఆంధ్రదేశపత్రికయందు కాకినాడ విలేజ్ లియంప్ల పర్య కావ్యమునందు (క్రీ॥ శ॥ 884 సం॥రం॥) “అలపాంబోళ్” “నెప్పిలాళ్” “సోమయాజుల వెల్లెక్కి-బోళ్” “మ అటబోళ్” “పొల్కాంకుల్లె” కాంశవోడబోళ్” అనుమాటలున్నట్లు వ్రాయుచున్నాడు. దీనినిగూర్చివిచారింపవలసియున్నది.

చరిత్రమునందిటీసల సిద్ధాంతముచేసియున్నారు. తంజనగరము లేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారు మొదలగు విద్వాంసులరీ విషయమై చేసిన విమర్శనములవలన సిద్ధాంతము మరియు పోషింపబడుచున్నది. కావున వచ్చేదోడుదు నన్నయకు తరువాతవాడనియే నిశ్చయింపవలసియున్నది.

2. సరిహద్దులను నూచించు భాగము.

చూడుము. Epigraphica Indica. Vol. XII Pages 61-65
Nammuru Grant of Ammaraja II

అమ్రురాజ విష్ణువర్ధన మహారాజు (క్రీ॥ శ॥ 918 - 925) నమ్మూరుగ్రామము
దానముచేసినట్లు వ్రాయించిన శాసనములో 26 వ పంక్తిలో ఆఖరు పదములును
27 - 28 పంక్తులును -

“అన్యక్షేత్రస్యావధాయః పూర్వతః స్థాపితశిలాగుట్టసీమ
దక్షిణతః పందివేద్దేరి పన్న సమైవసీమ పశ్చిమతః క్రోప్పేటి తూర్పుసీమ
ఉత్తరతః ఈందులగుట్ట ఏతేసామధ్యవర్తి క్షేత్రమ్

మరియునిటీవల 1921 సం॥గం॥ అంధ్రప్రతిక సంవత్సరాదినంచిత
73 - 80 పుటలలో బాపమహారా జొసంగిన “అరుంబాకతామ్ర
శాసనము” ప్రకటింపబడినది. అందుసరిహద్దుల భాగమీ క్రింద
వ్రాయుచున్నాను.

“తస్యగ్రామస్యావధాయః పూర్వతః చెఱకుంబల్లి
దక్షిణతః శ్రీపూడ్డి
పశ్చిమతః కావూరు
ఉత్తరతః గోమడువు

ఈశాసనకాలము క్రీ॥శ॥ 977 - 999 మధ్యమందునని మ॥ కొ॥ కే॥ లక్ష్మణరావు పంతు
లుగారు కాలనిర్ణయము చేసియున్నారు.

3. మఱియొకటిచూడుము - Epigraphica Indica Vol. VI page 347
రాజరాజనరేంద్రుని తండ్రియైన విమలాదిత్యుడు శాలివాహనశకము 582 సంవత్సరమున
(క్రిస్తుశకము 1011 సంవత్సరము) భూదానముచేసి వ్రాయించిన రణస్థలొడి శాసనమున
సరిహద్దుల భాగము:—

“అస్యావధయః

పూర్వః కాతనశిపియః చెఱువుపఱుమటికట్ట

ఆగ్నేయః మ్రోంతుకఱతియుం బొలురియు రణస్థపూండియు ము
య్యలికుట్టున వేలంగగుట్ట పఱుమటికట్ట

దక్షిణః పెంజెఱువు కట్టిశిగు (నా) విత్రోవ

నైరుత్యః పాలూరియుం గోఱుగోటియు రణస్థపూండియు ముయ్యలి
కుట్టున చిన్నగుట్ట

పశ్చిమః గోఱుగోటిపోదఱు.

వాయవ్యః టుల్లనీమైవనీమా.

ఉత్తరః కఱపఱ్ఱతియు నేఱ్ఱటయునీమైవ,

ఈశానః ఏఱ్ఱటయు మ్రోంతుకఱ్ఱతియు రణస్థి పూండియు ము
య్యలికుట్టు

ఏతద్.....

(ముయ్యలికుట్టు అనగామూడుసరిపొద్దులు కలియు వోటు అనియర్థము

8. యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనము.

నన్నయభట్టారకునకు పూర్వము కేవలమాండ్రమున రచింపబడి దొరకిన శా
సనము యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనము. ఈశాసనము క్రైస్తవబాబులు 890 - 848
మధ్యపుట్టియుండునని కాలనిర్ణయము చేయబడియున్నది ; ఆండ్రసాహిత్య పరిషత్తు
త్రికాయక- 6 వ సంపుటము 48 - 88 పుటలలో బ్ర|| క్రి|| జయంతిరామయ్యవంతు
లుగావచేత్రకటించబడినది. అందు 28 వ పంక్తి యాఖ్యరూపములు మొదలు 26 వ
పంక్తి తుదవరకున్న భాగము పచనరూపమునను శేషించినదంతయు మధ్యాకృ-ర
మధ్యరూపమునను ఉన్నది. తరువనపంక్తులలో నాఖ్యరియారింటికి పంక్తి మొదటి
యక్షరములు పోయినవి. మిగిలినదంతయు సీక్రింద వ్రాయుచున్నాను.

“.....దీనిజేంబోలు

యేలెమరతిరబేలు

X రొణ్ణ సోటిగోరగ

X నుబెట్టివేగుగనుజ

X యిస్తి తినేకొణికాచు

X రదీనిస్తారునిల్వినవా

X తిదప్పియశివుటవా

X బుగాగ ”

ఈశాసన వృత్తాంతమంతయు నాంధ్రీపాహిత్య పరివర్త్యత్రికవారు పుస్తక రూపమునగూడ ప్రకటించియున్నారు.

మరియు 2-10-1932 తేదీగల ఆంధ్రదినపత్రికయందొట్లు ప్రకటించబడినది,

ఏమనాడలపాలెపు శాసనము.

ఇది కాకినాడ వాస్తవ్యులయిన శీ|| శే|| నాళం కుద్మనాభముగారిచే ప్రధమమున సంపాదించబడినది. ఇదియొకమధ్యదొరతనమువారికి పంపబడి చదువబడినది. కా. శ. 848 సం. అనగా శీ|| శ|| 1018 సంవత్సరమునందు యీ శాసనము వ్రాయబడినది. రాజరాజనరేంద్రుడు శీ|| శ|| 1028 సం. పెద్దెయ్యరు నెలలో వట్టాభిషిక్తుడైనటల యీశాసనమువలన ఋజువుగచున్నది. వటూకామరాజు, తెమ్మరాజు, యిమ్మడి దెడంగరాజు, శోధనరాజు, కాలియుగ కణ్ణరాజు, వీరు పడవలు నడుచు నేయకు (నకు) (అనగా సేనాధిపతి అని అర్థము చెప్పబడుచున్నది.) గ్రహారము రుచ్చినట్లునై, యీ ప్రదేశములకు నైఋతిభాగమున కాలూరు, తూర్పున పోంగాటది, దక్షిణమున గరివిడి, ఆగ్నేయమున శేంగులచెఱువు, పశ్చిమమున పోతిపూణ్ణి, మొదలగు హద్దుల మధ్య ఆ ముగ్రహార మున్నట్లును శాసనము లేలుపుచున్నది.

పైశాసనములలోనున్న లేలుగువ్రాతలను, లేలుగుమాటలనుబట్టి చూడగా నన్నయభట్టారకునికిమందు నూరు, నూట యేబదిసంవత్సరములకు పూర్వము లేలుగుభావ యొక్క-యాద్యప్రకృతి, అనగా బాల్యావస్థయందీ భావయేరూపమును చాల్చియుండెనో మనము గ్రహించగలుగుచున్నాము. అవల నొకటి రెండుశతాబ్దములు గడచిన యనంతరమాంధ్రభాషామతల్లి నన్నయభట్టారకాది కవిచంద్రుల కళాగ్రభావమునే

“నైట్రజ్జలనీలైవో, అందలివాఙ్మయమేయే రూపముల కాల్పి విజృంభింపగల్గెనో, అవి
జృంభణమున బొడనూపిన గద్య చద్య కాఖిల వాఙ్మయమునకు గలవరప్పర సంబంధమై
ట్టివో చర్చింతము.

ఆంధ్ర గద్య వాఙ్మయ చరిత్ర.

నాల్గవ ప్రకరణము.

చంపూకావ్యబాహుళ్యము.

మ|| “మహిమకా వాగనుశాసనండు సృజియింపన్ గుండలీంద్రుండు ||

నృహనీయస్థితిమూలమై దనర కీర్తనాధుండు బ్రోవన్మహా

మహారై సోమదుభాస్కరుండు వెలయింపన్ సొంపువాటించు నీ

బహుభాంధోక్తి మయప్రపంచమున తత్త్వాగల్భ్యమూహించెదన్.”

క్రీస్తత్యాశ్రయప్రముఖ చాళుక్యవృత్తులు రోజేకులతి గారాబముతో బెంచుటం
జేసి నైసర్గికాటవికతన్నీడి మోటుతనంబెడబెట్టుచున్న యాంధ్రభాషకుమారి నన్న
పార్వమహామహాని యపారకళాకాళల ప్రభావముచే సంస్కరితమై, నూతనోజ్జ్వలముల
గొని, మెరుగుదేరిన మందరమకుమార శరీరమును ఇంపుమీరెడు మృదుమధుర వాక్కు-
లను, సొంపుగుల్మెడు గంభీరమహనీయ స్వరూపమును బడసి, సాహిత్యాభిమానులకు
నిరంతరమనః పీయంబునయు మనోజ్ఞమూర్తి డాల్చగలిగె గావున నాంధ్రభారతిని
నన్నిపార్వ చతురాననుడే సృజించి చేపట్టి కానించెననుట యెంతయు సమంజసముగా
నున్నది. ఈకవికులతలకుండీ విషయన సృజించికానించిన యాంధ్రవాణీ ప్రపంచమా
తని యనంతరమున నన్నెవోడకవి రాజశిఖామణి మేధాసంపత్తి జూరగొని, భాస్కరకవి
ప్రసాసిత తేజోధనమొకింత పరిగ్రహించి, భారతసంహిత మిషంబున తిక్కకవి బ్ర
హ్మచేదీవితవరమాధ్యము లెస్సగ నెరిగినదై, నాచనసోమని సర్వజ్ఞతం బాలుగొని
క్రీస్తాధకవి పార్వభౌమోడు కల్పించిన శృంగార వీధులం దిరిగితిరిగి యావలభక్తా శ్రేస
రుడంగు పోతనామాత్యుండు ప్రబోధింప విరక్త చిత్తయు. భక్తిమార్గ గామియునై
యుల్లసిల్లినాగెను. తదనంతర మాంధ్రసరస్వతి శ్రీకృష్ణదేవరాయ చక్రవర్తిచిరజీవి

సహస్రసామంతముల సంరక్షించి పూజించే నాంధ్రకవితా కితామహాని ప్రాధత్యముంగర-
చి, ముక్కులిమ్మనార్యు ముద్దునలుకులు వినుచు, రామకృష్ణుని పరిహాసభద్రగుంధనములను
ముచ్చటనొందుచు, నల్లపైగిగజముల ననుమకొంతదనుక విహరించి, విహరించి రామరాజ
భూషణుని క్లేవ వైచిత్ర్యముల కొంతయు బ్రీతిచిత్తయై యావల నూరనార్యుని ప్రభావ
ముచే సకలకళా పరిపూర్ణయు సర్వజనాహ్లాదకారిణియునై సంచరింపజొచ్చెను. కాని
మేకటకవి నైవేద్యమిడిన పాకమునబడిన చేమకూర మెసవిన తరువాత కవినామధా
రులగువార తమకులొగ్రవాణికి, ఉత్తలాంగనల కరకంకణములే మేలుమేలనిపించు
వారి, నలంకారములను పేరబరగు వారి నయోమయ భూషణములూ బెక్కుబెట్టి. నిలు
వెల్ల బహువిధములపాడేసి, పునీలుగులా బెట్టుట కారణముగ నాంధ్రసారస్వత
మాత మిగుల నీరసించి శోషించి ప్రాణమాత్రావ శిష్టయ్యెనునని యాంధ్రభాషాభిమా
నులకెల్లరకు విదితమైయున్నది.

ఇట్లున్నవిచి పెంపొంది నీగసించిన యాంధ్రవాక్యాయ ప్రపంచమునందలికావ్య
జాలనునను, పాశ్చాత్యుని వాక్యముల పొడనూపెడి కావ్యజాలమునను రచన
విధానమున నొక గొప్ప భేదముగపడుచున్నది. పాశ్చాత్య పద్యకావ్యములలో కావ్య
మంతయు గణాపియనుములను పొటించుచు పద్యరూపముననే యుండును గానినడు
మనెట్లుట గద్యగానరాదు. కొన్నిదృశ్య ప్రబంధములలో మాత్రము నీచపాత్రముల
నోటనుండి గద్యసాధారణముగా వినవచ్చును. మరికొన్ని స్వల్పసందర్భములలో కూ
డ నట్టి దృశ్యప్రబంధములలో మాత్రము కావ్యమధ్యమన నచ్చటచ్చట గద్యకావ్యము
ను. కానిమరియే యితర పద్యకావ్యము లందును కొంతవరకు పద్యమును మరికొంత
గద్యమును జేరియుండవు. గద్యపద్యాత్మకములై చంపునలనబడెడి విశ్రీతికార్య
ములా వాక్యాయములలేవు. సంస్కృతమున చంపూకావ్యములు కొన్నిగలవు. మన
యాంధ్రమండలమునో కావ్యపురాణాదులన్నియు నిందు మించక చంపువులేయై యు
న్నవి. నిర్వచన గ్రంథములు కొన్ని పొడనూపినవి కానితవి బహుస్వల్ప సంఖ్యాక
ములైయున్నవి.

కావ్య మధ్యమన వచన రచనమున కావ్యమాయనని భీష్మించి యాంధ్రమున ప్ర
థమనిర్వచన గ్రంథము రచించినవాడు కవి తిక్కన. ఈతడు చిన్నతరమున నుత్తర
రామాయణమును నిర్వచనగ్రంథముగా రచించెను. వచనములేక నర్కమున జెన్వ

టక్కన్లును నిలంపీతనికి కలదనుట కారామాయణములోని యాశ్రీంది కద్యము నిజ త్యనముగా మన్నది.

కం॥ వచనము లేకయవర్ణన । రచియింపగ గొంతవచ్చు బ్రాధులకుగదా ।
ప్రచయము బద్యములన పొందుచితంబుగ జెప్పటార్యులొప్పిడవనలే ॥

కేవల చద్యకావ్య రచనగవ్యమైనదనియు, నందుచేతనే యది యధిక గౌరవ పాతమని యు కొందరుతలంచుట గలదు.

చూడుము - కంకంటి పాపరాజురచించిన యుత్తర రామాయణ మునందీ శ్రీంది పద్యము :-

మ ॥ నరుసందిక్క-న యజ్ఞ నిర్వచన కావ్యంబై తగంతేనెను ।
త్తరరామాయణ మందు నున్నది ప్రబంధంబూని నిర్మించుటే
సరసత్వంబని ప్రాజ్ఞులారని రసింపబోకుడీ రాధవే!
శ్వరు చాక్రము లెందరెన్ని గతులన్ వర్ణించినన్ గ్రాలవే॥

అనిప్రబంధము అనగాచంపువుకంటె నిర్వచన కావ్యములందు పండితులకు గౌరవమెక్కువని తెలుపుచున్నాడు.

తిక్కనరచితమైన యుత్తర రామాయణములో గొంత కథమిగిలి యుండగా దానినే కాశ్యాసముగా ముగించిన జయంతి రామభట్టకవి తనభాగమును నిర్వచనము గావ్రాసెను.

వీనితరువాత మధ్యయుగమున మరియేనిర్వచన గ్రంథములు రచించబడినవోతెలి యరాకన్నది. ఇటీవల రావుబొద్దురు కందుకూరి వీరేశ లింగముగారు శుద్ధాంధ్ర ని రోష్ట్రనిర్వచన నైషధమురచించిరి. మచ్చచెంకటశయినూనారెడు శ్రీ॥ శ॥ 1884 సం వత్సరములో పల్లాకిమిడి మండలమున శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ట్రనిర్వచన కళచరిత్రరచిం చెను. ఈగ్రంథమును పూండ్ల రామకృష్ణయ్యగారు తమఅనుదితగ్రంథ చింతామణి

చూడుము. భాస్కర-రోదంతము పుటలు, 24 - 27, బ్ర॥శ్రీ॥ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్య కాశ్రిగారు రచించినది.

లో 1893 సం॥ న ప్రచురించుచు నీగ్రంథ పీఠికయందు 11వపుటలో నిట్లు వ్రాయుచున్నాడు

నిర్వచన గ్రంథము-వచనము లేక కేవల చద్య భూయిష్టమైన గ్రంథము... ఇట్టి కృతున్నియు నిర్వచన నియమములోనివి, ఈనియమమునకు మార్గదర్శి బుధారాధ స విరాజియగు తిక్కన పోషయాజి.... ఇట్టినిర్వచన గ్రంథములనేకము లిలచెలయుచున్నవి. వానినెల్లనిచట బేర్కొనుట యనావశ్యకము. అయినవీనిలో నెల్ల బ్రహ్మశ్రీ కొంకండ వెంకట రత్నము పంతులుగారి “శ్రీనిర్వచనరీయము” నిర్వచన గ్రంథములలో దలకట్టనదగి యున్నది. ఇందుదాదాపుగా 3000 పద్యములు గలవు.

ఇట్టినిర్వచన కావ్యరచన ఒహాప్రయాస కరమనియు, అట్టిమనకార్యమును నిర్వహించి తమయసాధారణ ప్రజ్ఞలోకవిదితము గావించియనన్య సామాన్య గౌరవ లాభముం బడయవలయుననియు తలంచి పట్టుదలతో గూరుచుండి తెలుగున నెట్టికావ్యములే యైదారుగురు కవుల వ్రాయజాలినట్లుగు పడుచున్నది. కానివచన బహిష్కారవిశేషము దప్పవీనియందుత్తమ కావ్యలక్షణమైన కవిత్వ కళాకళత్వ మేమియుగానరా నందున వీనికి వాఙ్మయరాప్తమున ప్రవేశమున్నదనుట కవకాశము జాలకున్నది. బాల్యమున సందేహించుచునే నిర్వచనోత్తర రామాయణ రచన కుప్రక్రమించి, పట్టుదల కట్టెట్లో పనిజేసి తిక్కన వ్రాసితి ననుకొనియెను గానియారా మాయణము భారతమంత ప్రజారంజకముగా నుండక, వ్యాప్తిగనక యుండిపోవుట మనమందర మెరిగియేయున్నాము. తిక్కన పెద్దవాడై, యాంధ్రపహా భారతకవనకు గడంగుచు వ్రాసినయాక్రింది పద్యమువలన నామహాకావ్యము కలెడు చుంపువుగానే తచింతుటకు నిశ్చయించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

ఉ. ౪ కావునభారతామృతము కర్ణపుటంబులనార గ్రోలియుం ।

ధ్రావలిమోదముంబొరయం నట్లుగ సాత్యవతేయసంస్కృతి

శ్రీనిధివాస్పదంబయినచిత్తముతోడ మహాకవిత్వదీ ।

యౌవిధినొందిపద్యములగద్యములన్ రచియిం చెదగృతుల

విరాట. 1-30

ఇట్లుమహా కవిత్వ దీక్షావిధితో, గద్యచద్యార్థ కముగా మహాభారతమునురచించున్నానని ఘంటాపదముగా చెప్పెను, తానురచించిన భారత మంతటిలో మూడింటికోరాలు వచనములు వ్రాసియుండుటచేత, కవిబ్రహ్మయాంధ్ర కావ్యమరణోత్త

చవ ప్రయోగము నిషేధించుట సమంజసముగాదని నిశ్చయించినట్లు మనమూహించడ
 నియమము.

మరియు విజీవరాధ్రమున శుద్ధాంధ్రని నిరోధనిర్వచన నైషధము రచించిన
 రావులహద్దరు కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు తామాకావ్యమునట్లు రచించుట
 టంగల కారణములను తమస్వీయ చరిత్రము- 2వసంపుటము 126 పుటలో నిట్లుచెప్పచు
 వ్నారు.

“ఈవరకవ్యరును త్రొక్క-ని త్రొక్కనోవత్రొక్క- వలెనని... వామనన్నుని
 కునోదినని. అచ్చతెలుగుగ్రంథములు పొన్నగంటి తెలగవార్యుడు కూచిమంజితిమృత
 వియు మౌత్రమేరచించిరి. విర్యచన గ్రంథములనొక్క- తిక్క-న సోమయాజిమాత్ర
 ము రచించెను. నిరోధ్యగ్రంథముల నిద్దరుకవులు మాత్రమేచేసిరి ఈమూడువిధ
 ములై ప్రయాసములు సమీకరింప జేసి మేకగ్రంథము నందిముడ్చుట యెక్కువ
 ప్రళయమునుపరిచి... శుద్ధాంధ్ర నిరోధ్యనిర్వచన నైషధమును పేర్కొంగ్రంథరచన
 కారణించితిని. ఇట్టియెడల గ్రంథములందు మాత్రమే వచనరచన బహిష్కరించు
 నుట ము, నీగ్రంథములందు సహితము వచన నిషేధమొక నియామకముగాను, ప్ర
 యాసము గాను విద్వాంసులు తలంచుచుండుట చేతను ఈప్రయాసా ఫలితములుత
 మకావ్యములుగా పరిగణింప బడినూడుటచేతను, బాల్యమున రచించిన యుత్తర రా
 మాయణము నందుతా నిషేధించినను, జ్ఞానవృద్ధుడును, సోమయాజియునై రచించిన
 పంచమ వేదసమునందు మూడింట నొక పాలుఁ బ్రిబహ్మ్య వచన ముపయోగించుటయు
 చూడజూడ, వచనప్రయోగ నిరాకరణముశాస్త్రమునందు సరససాహిత్య కావ్యోత్ప
 త్తికొకప్రతి బంధకముగా గన్పట్టుచున్నది. ఇతరభాషలలో ఛందశ్శాస్త్రములందు
 కంటే తెలుగున గణ యతి ప్రాంత నిబంధనలత్యధికము గావునచెక్కి సందర్భము
 లందు వచనసాహిత్యముచేష్టించి సహితములై రసవంతములైన కావ్యములూంధ్రమున
 చెలువగుట దుస్సరమని తలంచినలు వచ్చుచున్నది. సంస్కృతమునందు సహితము కే
 నలపద్యముల కంటెను, కేవల వ్యర్థములకంటెను ఉభయ మితితములైన చంపువుకా
 వ్యము లెక్కువవృద్ధయంగ న గానుండు ననికొందరు తలంచుచున్నారు.

శ్లో||| పద్యం యః కీ బహుసతాం హృద్యం విగద్యంనతః|

దృద్యంచలః విజహత్సద్యోబధా స్వాశ్శృతాం|

అథలేకైః గణభయో రామోద భూమోదయం|

సంగః కైః మనశ్చే మాధ్వీక మ్మోకయోః||

శ్రీ కృష్ణగుణాదరము.

ఈవిధముగనే సంస్కృతమున చంపువులు వ్రాసినవారందరు మహాకవిత్వముల
లోనే చంపువులే నృద్యములని వ్రాసియున్నారు.

సంస్కృతభాష చంపువునందు మోడనీవిషయమై యిట్లు చెప్పబడి యున్నది.

గద్యానుబంధ పదమిక్రిత పద్యనూక్తి ।
ర్వద్యాహి వాద్యకల యాశ లితేవగీతిః ।
తస్మాదధాతుకవి మార్గ జాపాంసఖాయ ।
చంపూప్రబంధర చహారస నామదీయ ॥

శ్రీవ్యాస భగవానులు సంస్కృత మహాభారతమును చంపువుగానే రచించెను.
వన్నయభట్టారకుడు ఆంధ్రమహాభారతమును గూడచంపువుగానే రచించి యున్నాడు,
తిక్కనకవి యంత్ర రామాయణమును కేవలము పద్యరూపముగనే రచించి చూడ
యట్టిరచన లాంధ్రభాషా జీవతత్త్వమునకు సరిపడవని యనుభవముచే తెలిసికొనిన తరు
వాత, నన్నపాయని మార్గమునే యనుసరించి భారతకృతిని చంపువుగానే రచించె
ను ఇట్లు కాగను కాసుడును కల్పబ్రహ్మయు నవలంబించిన మార్గమునే యనుసరించి,
ప్రబంధ వరమేకవరుడు భారతాచార్యు పర్వకేషమును పూర్తిచేసి యున్నాడు.

మరియు నాతడు రచించిన హరివంశమునందు సహితమీ విధానమే గోచరించు చున్నది.

ఉ॥ నన్నయభట్ట తిక్కనకవిసాధులు చూసినవ్రోవ పావనం ।
బెన్నపరా శరాత్మజ మునీంద్రునివాఙ్మయ మాదిదేవుడా ।
బెన్నని వృత్తమీవు గడువేడుకతో వినునాయకుండవి !
ట్లన్నియు సంఘటించె మడభీష్మిక సిద్ధికి రాజపుంగవాళ

ఎఱ్ఱావెగ్గడ-హరివంశము.

ఈవిక్రయము వాణిమార్గమునే యవలంబించి కేసించిన యాంధ్రకవి శేఖరులు
దరు తమకావ్యములను చంపువులుగనే రచించిరిగాని వారురచించిన కావ్యములలో వర
వరచనల పరిమాణము మొత్తముమీద క్రమక్రమముగ తగ్గుచు వచ్చినది. ఈక్రిందిచ
ట్టిక చూడుము:

భాస్కరోదంతము. కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యకౌస్తూభు రచించినది. 24. 25 పుటలు

కావ్యము.	కవి.	కావ్యము.	శ్లోకసంఖ్య.
13. కళ్యాణము.	నన్నయభట్ట.	అంగ్రమహాభారతము. అది, సభా, అరణ్య చర్యములు.	46
13. "	లిక్క-నసోమయాజి.	విరాటపర్వము మొదలు స్వర్గాకోపానర్వాంతమువరకు.	28
14. "	ఎత్తాపెగ్గడ.	అరణ్యచర్య శేషము.	40
" "	నాచనసోమయాజి.	ఉత్తరపరివంశము.	28
14-15 "	శ్రీనాథుడు.	శృంగార శేషము.	26
" "	బమ్మెరపోతరాజు.	అంగ్రమహాభాగవతము.	85
15-16 "	అల్లసాని పెద్దన్న	మహాచరిత్రము.	18
" "	కృష్ణదేవరాయలు.	అమృత నాల్యద.	21
16 "	ముకుళాచార్యుడు.	పారిజాతాపహరణము.	10
" "	పింగళి నూరన్న.	కళాపూర్ణోదయము.	21
" "	రామరాజభూషణుడు.	వినుచరిత్రము.	9
17 "	చేనకూర వేంకటకవి.	విజయలీలాసము.	4

ఇట్లును ప్రసిద్ధాంత కావ్యములలో వచనరచన క్రమముగా తగ్గిపోవుచు వచ్చి పడి.

ఇట్లును ప్రసిద్ధాంత కావ్యములలో వచనరచన క్రమముగా తగ్గిపోవుచు వచ్చి పడి. పదు నేడవక తాబ్బమునందు చేనకూర వేంకటకవి వ్రాసిన విజయలీలాసము నందు మాటికి నాలుగువంతులైన వచనగ్రంథము లేదయ్యెను. కొందరుకవులు సంస్కృతముపైదండెత్తి శుద్ధాంగ్ర గ్రంథములు రచింపదొడగిరి. కొందరు ఓవ్యములపై దండెత్తి విశోవ్యగ్రంథములు వ్రాసిరి. ఇందుమించుగ నందఱను కావ్యములయందు వచనోపయోగమును నిరసించ దొడగిరి. కొంతమంది కవులుస్వల్పముగ వచనముల రచించుచు చంపుకావ్యముల వ్రాయజొచ్చినను కొందఱిటి చేద్రతాడుల వలెకడుద్వీగములై ప్యావయతల్లడము నొదవించు కర్కశ సమాగజాలమును జొప్పించి వచనరచనకు గడంగిరి. ఇట్లుచంపు కావ్యములందు స్వచ్ఛమై నులభమై మధురాగ్ధ శ్లొకమైన మనోజ్ఞ వచనకవము యంతరించి పోయెనా యేమియుని సంకయింప వలసినకాల మాసన్న మయ్యెను.

అంతలోనప్పుతమకు కాగ్యవిధానము చేతనాయకతా జాలదక్షిణమున రంజాపురిలో నాంధ్ర రాజ్యస్థాపనము గావించి, తొప్పించి పోవుచున్న గద్యవాద్యాయము పునరుజ్జీవనము గావించు బద్ధకంకణులైరి. అవ్యసత్తముల కటాక్షముచే గద్యవాద్యాయము వేయివిధముల విజృంభింప గలిగెను. చాళుక్య వృషాలార కాలమందును తొలవరేంద్రులు కాలమందును రెడ్డిరాజుల కాలమందును కృష్ణదేవరాయల కాలమందును

కానెన్నడు కనుభవించిన మహాద్వైధవమున, నాయకకావాల పట్టంజీరి అంధగద్య
వాగ్దాయ మనుభవించ గల్గెను. కనుబీరకావకవి వచనభారతమును వ్రాసెను. ఈ
కావల అనంతభూపాలుడు భారతశేషము, విష్ణుపురాణము భగవద్గీత మొదలగు నా
కవన గ్రంథముల తిరమణీయముగ రచించెను. సముఖము పెంకటకృష్ణస్వ నాయకుడు
లైమిని భారతము పారంగధర చిత్రము మొదలగు పెక్కు గ్రంథములు రచించెను.
శ్యామరామకవి రామాయణము వ్రాసెను. విజయనింగ చొక్క భూపాలుడు త్విరంగ
మహాత్మ్యము మొదలగు గ్రంథరాజము లనేకములు చేసెను. శేషశేటవలె సతిమధుర
మలై మహోజ్జములైన వచనకావ్యములు కొన్నియత్కర్తృకములలో తెలియక యేగ్రం
థభాండా గారములలో నున్నవి. ఈగ్రంథ జాలములో నొకటి రెండు మాత్రము మా
ద్రుతములైనవి. శేషించిన పన్నియు తంజావూరు సరస్వతీ పుస్తకభాండా గారము
వందును. ఆంధ్రపాహిత్య పరిషద్భాండా గారము వందును భద్రపూరు బడియున్నది.
కొన్నిదొరతనమువారి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండా గారమున నున్నవి. ఈగ్రంథము
లముద్రింపించి ప్రకటింపబడి కేతవరకవ్యయను తగుప్రయత్నముగా గావించ కుండుట
మిగుల శోచనీయము. పనుకేడు పదునెనిమిదవ శతాబ్దములయందు వెలసిన యాశేష
లగద్య వాగ్దాయ విమర్శనమునకు మనచరిత్ర యందొక ప్రత్యేక సంపుటము కావలసి
యుండును. తత్పూర్వపు గద్యవాగ్దాయ విమర్శ సంక్షిప్తమున రత్నావళిపు చంపు
కావ్యములలో గాననయ్యడి వచనరచన లనేపరిశీలించిచూపుచుటమనక కష్ట కర్తవ్యము.

ఈవిమర్శనము వందు మనముచర్చించ వలసిన విషయములు ముఖ్యముగా నూ
డుగలవు.

(1) కావ్యమునందు వచనగ్రంథ పరిమితి యెంతయని నిరూపించుట ఇ దకు
వేనవలంబించిన పద్ధతి నిటవేరెంచు చున్నాను, ఆసంధ మద్రాసురాజ్యమున
కోవావిళ్లవాళ్ల ప్రచురించిన గ్రంథమును దీసికొని విమర్శనములోన నొకవి రచించి
సభాగములలో మొత్తపు పంక్తులెన్ని యుండునని లెక్కించిచూచియాసంఖ్యనొక వో
టవేసి తరువాత వందు వచనపంక్తు లెన్నియో లెక్కించి చూచియదికొడ వ్రాసియుం
దిఅవల శతాంశగణితరీతిని

ఇన్ని పంక్తుల మొత్తము గ్రంథములో విన్ని పంక్తుల వచన రచనగలదు.

100 పంక్తుల గ్రంథములో... ఎన్ని?

అనినది శతాంశరక్తము నిరూపించుట. ఇందులో గమనించ వలసిన
 అంశము ఇది గలదు. పంక్తుల సంఖ్యపైటపరిమాణమును బట్టిచూచుచున్నాము. ము
 తానొక్కొక్క వచనములకు కురుచలు, అంత, మరియును, రేదవంతరంబు, వెండియు, మొదలగు
 సముచ్చయార్థక పదములు మూడునాణ్యములగుటచేత కంటె నెక్కువ బట్టనిది పెక్కు-తాన్
 లగానవచ్చుచుండును. పంక్తికి సగబాలనకు రక్తు-వగన్నకును వచనముల రె
 క్కింపక అంతరక్తు-వ యుద్ధిహూరి గనొక పంక్తికి చాలని పదముల నొకపంక్తి
 క్రిందనే రెక్కించితిని. ఏదోయొక గ్రంథమును మూలముగా తీసికొని దానియాధార
 ముపై రెక్కలు లేబ్బొక్కొక తీరనందునను, వావిళ్ళవారును అనంద ముద్రణాలయము
 వారును ప్రచురించిన గ్రంథము లాంగ్ర మండలము నందంతటను సర్వసాధారణముగా
 జూపించి యుండుట చేతను ముఖ్యముగా వారిప్రచురణములే యాధారముగాచేసికొని
 రెక్కించితిని. మనవిమర్శ నమునకు గ్రంథమునందుగల కవచరచనల పరిమాణము ఇంచు
 మీచుగా తెలిసిన జాలును. అయినను సాధ్యమగు సంతకశిద్ధివో పనిచేసి స్వయము
 గరెక్కించియు మిత్రులచేతను చాగ్రులచేతను రెక్కింపించి మరియొకరిని నిందుగ
 లగుంఖ్యలను లేబ్బొగలిగితిని సాంక మహాశయులను విన్నవించు కొనుచున్నాను.

(2) కావ్యమునందే యేసందర్భములందు కవివచనముల రచిరపను పుక్తమిం
 ఛొడెనో నిరూపించుట మనముచర్చించ వలసినరెండవ మంశము. గ్రంథకర్తలతమవిశ్
 ణు వచ్చినట్లు వచనరచనలు చేయులేదు. జాగ్రతగా కరికిరించిన పక్షమున కావ్యము
 నగలవచన రచన యుపయోగమునందు పద్ధతయు నియామకములునుగా నగుచున్నవి.
 మనమాపద్ధతులంగను గొనినోదా హరణముగా నిరూపింపవలసి యున్నది.

(3) తరెండిటి కంటె ముఖ్యమైనదియు ప్రయాసకర మైనదియు నైనమన
 మాపవ కర్తవ్యము కావ్యమునందు గలవచనరచనల తెలియజేయదని చర్చించుట

తెలియవగాకేమి?

కంటె మృదుగరమై యుండొంటికి ! బడమిత్రులగొని నొడుపువలగలొనక !

బొడలెడు నర్థంబెచ్చట నదలించి కయించు క మ్మయయనగా వదివో !

యనివిన్నకోట పెద్దనార్యుడు కావ్యలంకారమాదామణి(4-33)లో
 నిర్వచించి యున్నాడు.

కొలఁదిదనములు ముందరి : పదములతో బరమమైత్రీ బరగిచుచున్నాఁ

స్వమునకుండిన గృహులం : దక్షిణ్యో యనిబట్టుతూరి

చెప్పిమిన్నాడు. (చూడుడు - కావ్యలంకార సంగ్రహము - 2-88)

అనునీకలు styalii పైయు అనునాంగీకరుచుచున్నవార్యయో విషయముగా నాంధ్రమున శైలిపదమునుపయోగించు చున్నారు.

స్థాయిలనుపది భావము సాధనముగా చేసికొని కవి రసభావములను వ్యక్తిరీతము టకవలించిన మార్గమనియు, పాఠక జనబోధార్థమై కవిభావము ధరించిన భాషారూపమనియు నాంగవిద్వాంసులు నిర్ణయించుచున్నారు. కావున భాషాదిర్పణము నందు యదార్థముగ స్వచ్ఛముగ ప్రతిబింబితమైన కవిభావమే శైలి; అనగా భాషలో పదరూపమున నవతరించిన కవిభావము శైలియని నిర్ణయించితము. పదేనియొకయంశమును గూర్చి మనోగతాభిప్రాయములను వ్యక్తీకరించుటకై గ్రంథకర్తయుపయోగించెడి పదపర్యాయము శైలియని చెప్పినని నిర్ణయము చక్కగా నున్నది. శైలిభాషప్రకాశకము. శైలి, భావము, ఇవి యొకటే లేనిద్యుద్దయములు (2) కావ్యము యొక్క శైలిని గూర్చివిమర్శించి నపుడు మనము అందుగల పదములను వానిగ్భావమును వానిక్రమమును వాక్యభావమును వాక్యరచన యొక్క గ్రహణ భావమును మూల్యత కవశ్యములైన స్వచ్ఛతయు సరళత్వ చిత్రోపమ్యదులయిన విశేషములను అర్థకావ్య వృత్తులను శబ్దాలంకార అర్థాలంకారములను, రసవిశేషములను, కావ్యరీతులను, గుణములను, చమత్కార చిత్రాకర్ణ విశేషములను, కావ్యత శబ్దార్థముల పొందిక లోనగురచనా విశేషము లన్నియు చర్చింప వలసియుండును.

మరియు చంపువులలో సాధారణముగా నొక్కభావమే యొక్కయంశమే కొంతపద్యమునను మరొకొంత అపద్యము చెనుకనే వచ్చు విచనమునందును, శబ్దాలంకారమునను మరొకొంత చెనుకవచ్చు పద్యమునందును వివరింపడు చుండును. అట్టి భాషలను, అంశములను, చర్చించునపుడు శేవలగ్ద్య రచనమును మాత్రమే కాక దానింజేరియుండెడి పద్యభాగములను గూడ సందర్భ క్షుద్ధికోరెను నీమొకొనుచుండ వలయును. ఇట్లుమన విమర్శన మార్గముల నిర్ణయించుకొని, ఆంధ్రకవి కులలిలమండగునన్ని పాద్యుని బ్రశంసింప బోవుచుము

ఆంధ్రభారతి 2వసంపుటము. 280 వ పుటలో మ|| ఆచంట నూ|| నా|| రా|| రా|| గారు 'గద్యరచన' శైలి అనువిషయమునుగూర్చి ప్రాసనవ్యాసము (2) ప|| కట్టమంచి రామలింగరెడ్డిగారి కవిత్వతత్వ విచారము 80 పుట.

అంధ్ర గద్య వాఙ్మయ చరిత్ర.

విదవప్రకరణము.

మహాభారతరచన. నన్నయభట్టారకుడు

ఉ॥ “వ్యాసముని ప్రణీతపరమార్థము తెల్లముచేసివట్టి యభ్యాసకల్ప”
నృసింహపురాణము.

సీ॥ కమనీయధర్మార్థ కామమోక్షములకు నత్కంఠ సాధనంబునదాని
వేష-తో దవిలితన్ వినుచున్న వాగలకభీమత శుభకరంబయినదాని
రాజులకభిల భూరాజ్యాభి వృద్ధి నిత్యాభ్యుదయ ప్రదంబయినదాని
వాఙ్మనః కాయప్రవర్తి తానేకజన్మానుని బద్ధులంబయినదాని
సత్యవాక్రప్ర (పబంధశత సహస్ర) శ్లోకసంఖ్యవయిన దానినర్వణాక
పూజ్యమయిన దాని బుగ్గునుతవ్యాస మహాముని ప్రణీత మయినదాని
అది (3-9)

చ॥ వినుకోపరాక్రమతో ధృతవివేకులు సత్యసమన్వితోఽయశో
ధనులు కృతజ్ఞులుత్తములు ధర్మపరుల్ శరణాగతానకం
మనులనగా బ్రసిద్ధులగు భారతవీరుల నద్గుణాను క
ర్తనములనొప్ప దాని వివతంబగు దాని సభాంతరంబులన్ - అది (3-10)

కా॥ ఆయుష్యం చితిహాసవస్తు సముదాయం బైహికాముష్మిక |
శ్రేయః ప్రాప్తినిమిత్త ముత్తమ సభానేవ్యంబులో కాగమ
న్యామై కాంత గృహంబునా బరిగి నానావేదవేదాంతవి
ద్యాయుక్తంబగు దాని జెప్పవొడగెడ ద్భారతాఖ్యానముక
అది (3-11)

సంస్కృత మహాభారత మస్తాదశ పర్వంబులు గలిగి అది (1-84)

మ॥ అమితాఖ్యానిక కాశిలంబాలించి వేదార్థానులచ్ఛాయమై
నుమహావిర్గ చతుష్క- పుష్పవిలితన్ శోభిల్లికృష్ణాదునో
త్తమ నానాగుణ కీర్తనార్థ ఫలమైదైపాయ నోద్యానజా,
తమహా భారతపారిజాత మమరున్ ధాత్రీసుర ప్రార్థనమై
అది (2-85)

ఇట్టి మహాభారతంబు ననేకవిధ వచార్థ ప్రవచన సుధితంబును చుర్య మహాభారతంబున వాచ్యమగు మహావీర్యవంశసంభవతలైన భువనంబునాడునిర్మించినట్లుకన్పింపజేయును. దైవపాపములను నిఖిలలోక హితార్థములను దానములను సంతోషములను నిర్మించె. దానిదేవలోకంబు నందు వెక్కఁజింప నారదుంబనిచె. చిత్తలోకంబున వక్కఁజింప ననితుండైన దేవతలంబనిచె. గరుడగంధర్వ యక్షరాక్షస లోకంబు లందు వక్కఁజింప శుకుంబనిచె. నాగలోకంబు నందు వక్కఁజింప నుతుంబనిచె. మన మృత లోకంబున జనమేజయునకు వక్కఁజింప చెకంపా యనుంబనిచె. (అది 1-రి)

పదునోకండవ శతాబ్దమున దీనినాంధ్ర లోకంబున నాంధ్రమున వక్కఁజింప నన్నయ భట్టాగకుంబనిచె. ఆంధ్రప్రభువుముయొక్క సుకృతపరిపాకముచేత పదునోకండవ శతాబ్ద రంభమున చాళుక్యవంశ ధర్మరాజు రాజరాజ నరేంద్రవంశుడా మండలమును పరిపాలించ దొడగెను. ఆనపు చూడముచి

“అఖిల జలధివేలా వలయిత వసుమతీ వగితా విభూషణంబైన వేగిదేశంబున కు నాయక రత్నంబునం బోని రాజమహేంద్రపురంబు నందు మహేంద్రవహినుతో బరమానందంబున ననవరత వహిమహీరాజ్య సుఖంబులనుభవించుచు సకలభవనలక్ష్మి విలాస నివాసంబుయిన రమ్యపార్వతీలంబున ముక్తిపురోహిత సేనాపతి దంపనాయక దావారిక మహాప్రధానానంత సామంతవిలాసనీ పరివృంతుండయి యపారశర్మకాస్త్ర పారగులైన వైయాకరణులును, భారత రామాయణాద్యనేక పురాణ ప్రవీణులైన పౌరాణికులును, మృదు వధుర రంభావ భానుర నవార్ధ నచన రచనా వికారదులయిన నమహాకవులును, వివిధ తర్కవిగాహిత సమస్త కాస్త్రసాగర గరియః శ్రుతిభూతన తార్కికులును నాదిగా గలుగు విద్విజ్ఞులంబులు పరికల్పించి కొలువ విద్యావిలాస గోష్ఠానుభోగ విప్లవంబు యిచ్చికథా విసోదంబులనుండి..... (అది 1-రి)

సీ॥ తనకుల బ్రాహ్మణ నమరత్తు నవిరళ జపహామ తత్పరు నిపుణులు।
తానను సుహితాభ్యాను బ్రహ్మాండాది నానాపురాణ విజ్ఞాన నిగతు।
బ్రాత్రునావస్తభ నూత్రుముద్గల గోత్రజాతు సద్విసుతావదాత చరితు
లోక జ్ఞానుభయ భాషాకావ్య రచనాభి శోభితు సత్వతి భాభియోగ్య
నిత్య సత్వవచన మత్యమరాధి పాచార్య మజను నన్న పార్యజాచి.

మహాభారత మాంధ్రమున రచింపు మన యానతిచ్చెను. రాజనరేంద్రుడు

విమలమతియై పురాణములశీకములు విని యున్నను, అర్థధర్మ కాన్త్రముల తెరంగ తింగ యున్నను, ఉదాత్తర సాన్నిత కావ్యశాట క్రమములు పెక్కు చూచి యున్నను, జగత్పరి పూజ్యము లైవియాశ్వరా గమముల యందు భక్తితో హృదయము నుచితకాళముగా నిలిపి యున్నను అతనికడవ రతంబును శ్రీమహాభారతము నందలి యభిప్రాయంబు వివనభిలాష పెద్దయై యుండెడిది. ఇట్లుండట కారణము ముఖ్యము గామాడు కారణములను చెప్పవచ్చును.

(1) పంచమవేదమై పవిత్రతాతి పవిత్రమై భాసిల్లు భారత సంహిత యుండవలసి కిగలభక్తి విశేష మొకటి పార్యతీ పతి పదాబ్జధ్యాన పూజామహోత్సవము నందును భూదేవకు లాభితర్పణము నందును సంతతదాన కీలక యందును, శత్రుత్వాధిసాంగ త్యము నందును వారని వెంత్రప్రీతి గలదో భాగవ శ్రవణమునందు గూడ వారని కంత యాస కిగలదు.

(2) మానసీ ముసుగు వంకాభి మానము. రాజరాజా చంద్ర వంశజాడుకా వున చంద్రుడు, పూరుడు, భరతుడు, కురుభూపతి, పాండరాజులను మహాపురుషులు వంశకర్తలుగా ప్రసిద్ధింగనిన చంద్రవంశము నందు జన్మించి విమలనర్దుణ శోభితులని జగత్ప్రఖ్యాతి గాంచిన పాండవోత్తముల చరిత్ర సతతము వినుట యందారని కఠిర యవసభీష్టముండుట యుచితమేగదా.

(3) భారత శ్రవణమతి పుణ్యకార్య మను విశ్వాసము. కాస్తోక్తి ముగ మేవ ర్ణశృంగ ఖురాదు లమర్చి కపిలగోళతము నుని మ బహువేదవిప్రులకు దానము చేయుట వలన కలిగెడు మహాపుణ్యము భారత కథాశ్రవణముచేత తథ్యముగా సమమారును. విశేషించి బహుజనముల వలన బహుభాషలలో బహువిధములుగా భారత కథవివరణ దాని యందు బద్ధస్పృహలగు వారికి బహు యోగములు చేసిన పుణ్యఫలము లభించును. గావున

క॥ జనమత కృష్ణద్వైపా! యన మనివృషభాభి సారమహాభారతబం

ధనిరూపి తార్థ మేర్పడ ! దేవగునరచియింపు మధికధీయుక్తిమెయింక.

(అది 1-18)

అనిరాజ చంద్రుడు శన్నపాద్యుని కానియ్యటయు భారత సమద్రము దరిం నీకుట విధాతృని కైవసు శేకతోదని విన్నపించుచు నాకవివరండు “దేవా నీయ

అతంబున నిర్దుష్ట వర్ణాభివ్యక్తిగల పంక్తిని వాక్యము నిర్దుష్టముగా నిర్వచించెదనని విన్నవించుచు వాతదాంధ్ర మహాభారత రచనకు చిట్టమించెను. మౌక్యవృత్తి వర్ణాభివ్యక్తి భారత మహాయుద్ధము వందర్శనవిశిష్టమైనట్టి వాచానిధి జ్ఞానువాక్యము భరంభరదు తోడ్పడి వన్నయ్యచేత సేవచాకార్యము నిర్వహించె చేసెను.

ఈమహా భారతమున మోక్షము వాక్యమున వేరిక గ్రంథరక్షణము. ఇంట్టు పిప్పికాది బ్రహ్మ వ్యంగ్యము స్థానిక జరిగినది నానా రూపముల వ్యక్తముగా వర్ణించి కావ్యముగాయు ప్రతిబింబితమైనది. భారతపాత్రము లెప్పుడు కలకలములై స్వకీయవృత్తితో వనకన్నలు రొదట స్వస్థము చేయుచు చుండుచున్నవి. పాండివచరిత్ర మిషున నున్నప్పుడు చరిత్ర సారూప్యమును మనఃకల్పనావృత్తి మించుచిరమై యున్నది. ఇట్టివచ భారత సమీక్షను సారవంతమిచ్చి గ్రహణకర్తాకార్యము క్రింద వారిని పేలవనట్లుగను, ఇతరులకురవత్తల నాటించు నట్లుగను బద్ధిత బాగా నానాది కాగ్ధము క్రింది, యగు వన్నయిల్లారకంతు తెనుగన ముడు మగ్ధులు రచించి యున్నాడు. సర్వత్ర మగ్ధుక వెలసేలం గ్రహమహా భారతమును గూడ

శీల దర్శనార్థముల దర్శనార్థములై యిట్లు కేరళ వేదాంతము
 సీతలవేదాంత సీతలస్మృత్యంతరములైనవి. ఇటుల ఎవరూకానానానా
 లాక్షణికములగునట్లు గ్రంథము వనయైచిహ్నకరమైనది
 మనవివారణలో ఒకప్పుడెలాగ నున్నది యిట్లు॥

గూడగనున గ్రంథతాళమును పట్టియు చిచ్చి సరిగ్గతును పట్టియు
 తెచ్చి తెంకల గొనియడు చుందురు. ఎవభారతమునందు వర్ణాభివ్యక్తియు,
 సీతభాగము, లక్ష్మభాగము మొదలగు వివిధభాగములు గృహమున గలదియ
 కలెను, తెల్లెనాది యిలాలెను భిన్నములై వివిధప్రదేశములందు పేర్చుచుగా
 లేవని మనము గివనిచి నెయ్యను, తెల్లెముగ మొదలగునట్లు గ్రంథము మార్గ
 కాంతి యందు సీతభాగ మొదలగా నానావర్ణములయై ఎవరూకానానా భారత
 సుమీతి యందు దర్శనము వేదాంత వ్యాఖ్యానములై యిట్లు యిట్లు
 వ్యాపించుచున్నది. గ్రంథమునందు సర్వముగల నదియ మొదలగా

లోక మంత్రము సాక్షర్ మయముగా కాన్పించుట సహజముగా నీలంబు పుట్టెను లోక చూచినలోక మంత్రము నీలముగా కాన్పించు! పరమపుట్టకుతో చూచిన లోక మంత్రము సహజమనహించి గన్పట్టవట్టి సారస్వత ప్రియులు భారతమునే వృష్టితో తరికిలిందిన వారికట్టి విశేషములతోనే నిండియువట్లు గన్పించి వింతగొలుపు. ఆగ్రహ గద్యరచనా ఊజామదృష్టితో వన్న పార్య విరచిత భారత ప్రబంధమును మనమిప్పుడు తరచిచూడ కలసియున్నది,

ఇందు మనస్రచన కర్తవ్యము వచనగ్రంథ తరమితి నిరూపించుట.

చర్యము.		అశ్వాసము.	
అనివర్తము.	ప్రథమశ్వాసము,	770	427
	ద్వితీయాశ్వాసము.	870	370
	తృతీయాశ్వాసము.	900	453
	చతుర్థా " "	920	454
	పంచమా " "	900	380
	షష్ఠా " "	1080	475
	సప్తమా " "	990	518
సభావగ్యము.	అష్టమా " "	1100	430
	ప్రథమా " "	1000	400
	ద్వితీయా " "	1120	400
అగ్రాధ్యాయము.	ప్రథమా " "	1440	862
	ద్వితీయా " "	1350	700
	తృతీయా " "	1350	670
	చతుర్థా " "		
(భారవర్తాత్రయ జ్వల.....			
అంబరపూనితంబులై, అనుచద్యమువరకు		415	166
		14205	8505.

మొత్తముగ్రంథమంతలో పాకులసంఖ్య 14205.
 " " " " వచనపంక్తులసంఖ్య 8505.
 మూడు పాకులగ్రంథముగా సమకాలవచనపంక్తులసంఖ్య 8505×100
 $\frac{14205}{8505}$
 $= 45.8 \%$

ఇందు మించుకీ పంక్తులవచనరచన కతాంక గ్రంథమున గలదు మైసంఖ్య లెక
 కన్నయ భట్టారక వి యిందు మిక్కిలుగా సగవారు వచనరచనలు గలచుంట్టా కావ్యముగా
 భారత మౌద్గీకరించినట్లు సేవ్యముగు చున్నది. కావ్యరచన యందీతనియెంతి వికసి
 గా మిక్కిలే ప్రసిద్ధాంతకవియు, ఎరవతువయోగించలేడు. సంఖ్య యందును, సుతి
 తుగాను నందును ఉపయోగ విధానమునందును మొత్తముమీద పక్షపాతములేక న
 తుముగానే యాతని వలన పద్యగద్య భాగములు రచించబడినవి. పద్యలాంఛన రారణ
 మేగనిత్యకళకు తీవ్రము బారముభిప్రాయముల పూర్వపక్షముచేయుదు, శమనీయా
 ర్థ పతి పాదకములైన గద్యరచనలు సహితముకవిత్వ త్వివిరాజితము లేయని తనరచ
 నావిధానముల చేతనే యితడు సిద్ధాంతము చేసియున్నాడు తుతని వచనల కొన్ని
 ప్రధానపుటొంగరములవలె భవిష్యద ర్థ సూచకములై యుత్కృతముగలములైనవి. తుది
 కొన్ని వచనములు వజ్రాదిపక్ష రత్నముల వచనము నిలచి పరస్పర సంబంధముగలుపు
 ముడు జిగురుగలదిన్న బంగారులేకులు. కొన్ని వచనములు శేవలప్రకృతపేటికలేగాని వి
 త్కవాళిములైన రచనలు చక్కనియల్లకయుజిగిరియుగ్ధ సాగ సైవనువర్ణభూషణము
 లు ముద్దుగులొందును. కథావివరణలయలైన వచనములు పాపుగడిగి బిగుదేరిన
 మొద్యాణముల చిందితున లేజిల్లుదుండు పుష్కాభ్యాస సంభాషణ, భావోపన్యాస
 లింపులగు రచనలువరత్నస్థాపితములై సోలుగుమీరు స్వర్ణచోరములట్లు మిగులనోహి
 రుచుండును అశ్వాససతిపాదముల గిలుకు-మను మట్టియలలాగున వంత్వగద్యములు
 వెలయుచుండును, ఇట్లుభావన కల్పిండుగు నన్న పాశ్చర్యము తాస్పదించిన ప్రసిద్ధ తుద
 మౌద్గీకా వ్యకన్యకకీసిన నాశావిధవభవన రచనానుభూషణముల నేమద్భుగొని యతని
 రియనాతి యాద్రకపులు తమతమకావ్య కన్యకలనలంకరించిరి. కావుననితని రచనావిధా
 నములనుతంతులకళామర్మములను గ్రహింప దలచితి మేని వానినిక్రమ ప్రకారముగ పర్వీకర
 గము చేసి పఠింతుట యవశ్యకము. ఈ క్రిందవిధమున వానినివర్గీకరణముచేయటమునకు
 మిగుల ప్రయోజనకారియగు:—

నన్న పౌర్వవి వచనరచనలను ముందుముఖ్యముగా రెండుభాగములు చేసిరిని.
 తిరుదిస్సారవచనములనువది తమనీయాధ ప్రతిపాదకములును రసోద్భవహేతులు
 మగావు గావున వానికి గద్యబాజ్మయమున ప్రివేశముయలదు. కాని రసహీన
 ములైనను అమృతి నిద్రప్రయోజనములుగావు. వానిప్రయోజనములుబట్టి కావ్యము
 కాని కవమియ్యక తీరదు. వానిస్వభావముబట్టి వానివిలసత్సహముగా విమర్శి
 కము.

.ఉపక్రమణ శీలములు.

ఉపక్రమణ శీలములనగా రాబోవువిషయమును దానిసందర్భమును చూచియు
స్వభావముగిలవి. ఉదాహరణార్థము. చూడుము అది. 2. 38.

గరుడుడును దగ్గదీపనలుగైకొని గమనోన్ముఖుండై యమృతంబుదెచ్చనట్లును
లావుగలుగవలయు నాచారంబుపడేశింపుమనిన వినతయిట్లనియె .

ఈవచనము గరుడుగనును ఆతనితల్లియైన వినతకును సైనసంభావణ సందర్భ
మును సూచించు, తరువాతపద్యమున నేమిరావలయునో తెలుపుచున్నది. బలముగలు
గుట కి గరుడుడేయూహరమును సంపాదించవలయునో వినతచెప్పట యేయుత్తరకథాంశ
ము. ముందురాబోవువిషయమేమో, దానిసెవ్వరే పరితోపకానింతురోవివరించు
ట చూచవలయు ధర్మము. ఇందునకు ప్రత్యేకముగానొక పద్యమరచించుటకుకవి పూ
షకొనినచో సాధారణముగా వ్యర్థపదములంజేర్చి పాదపూరణము కావించవలసియుండు
ను అట్లువ్యర్థపదభూయిష్టములైన పద్యములు కావ్యప్రాశస్త్యమును క్షీణింపజేయుచుం
డును. ఇచ్చిపదములకు కావ్యమున నెవ్వరీయకున్నచో సందర్భ శుద్ధిలేక కావ్య వగ
మృగోపరిమై పోవును. కావుననే రసదీపనములైనను పదము ప్రయోజన కాదుల
గుటచే కావ్యమున వీనికి ప్రాయశముగా స్థానమొసంగబడు చుండును.

ఈయుపక్రమణ శీలమును (1) ఆశ్వాసాది (2) ఇతరములు ననిమరల రెండు
వర్గముల క్రింద విభజించితిమి ప్రతికవియు తారచించిన కావ్యములో కృతికర్తయగు
భగవంతునో, రాజచంద్రునో, మరియొకరినో ప్రశంసించు పద్యమునో శ్లోకమునో
యాశ్వాసా రంభమున రచించి తరువాత వచనమునే రచించుట మనము సర్వసాధా
రణముగా చూచు చున్నాము. నన్నయ భట్టారకుడు తానురచించిన భారతమంత
టిలో ప్రతియాశ్వాసము నందును రెండివి రచనమును వచనముగనే వ్రాసి యున్నా
డు. అదిపద్యము నందలి ప్రథమాశ్వాసము నందు.

శ్లో॥ ధ్మివాణీగిరి జాశ్చిరాయ దధతోపక్షోమఖాంగమయే॥

లోకానాం స్థితిమావహంతి విహితాం స్త్రీపుంసయోగద్భవామ్

తేదేద్రత్రయమూర్తయ స్త్రీపురుషా స్సంపూజితావస్మరై

రూపయానుఃపురుషాత్ మాంబుజభవత్ప్రీతింధరా శ్రేయసే॥

అనుచు: గళ శ్లోక మతరువాత

..అనిసకం భువనరక్షణ ప్రభువులై యాచ్యులయ్యి హరిహర హిరణ్య గర్భత జ్యోతూవాణీవతుల స్తుతియించి తత్త్వసాధ సామాదిత నిత్యప్రవర్తమాన మహామహి రాజ్య విభవండును నిజభవ విక్రమ విజితారాతిరాజ నివహండును నఖిల జగజ్జేగీయ మాననానా గూరత్న రత్నాకరండును నైవరగురాజనిజనరేద్రుడు" అనుచుతిమూర్తు లును మువ్వరమ్మలను, భూలోక ప్రత్యక్ష దైవమగు రాజలిలకుని స్తుతియించి తై విభక్తిని నూచించు శ్లోకము వెనుక, రాజభక్తిని నూచించు భాగము వచనమునక చించి వాచ్యయమున వచన రచనలకియ్య వలసినద్వితీయ స్థానమును నూచించు చు న్నాడు" అనివర్త ప్రధమాశ్వాసమున నీవచనమును, అవల ప్రతి యాశ్వాసము నంతును ద్వితీయ రచనమును మార్పులేక అక్కడ నుండుకౌనకాది మహామూల కుండై ప్పినను వచనముతో సారంభించు నట్లును నన్నపార్యుడు రచించి యు న్నాడు. సుందర్యమును బట్టియాతరువాత వాక్యజాలము నిడివిగల వచనముగావ చ్చు అదియుగానివో పద్యముగావచ్చు. గానిఆశ్వాసమున రెండవ రచనము మూత్రము వదన మేలుగుటయు అదియును, అనివర్త ప్రధమా శ్వాసమున తప్ప తక్కిన చోట్లను మార్పులేక యొకేవిధమున నుండుటయు మాత్రము గమనించి యీ విషయమైన చర్చముగింతము.

ఉత్తరమున వచనముల తరువాత మనము సముచ్చయార్థక వచనములను గూ ర్చిప్రసంగింప వలసియున్నది, రెండు పద్యములకు నడుమనిలచి వానికిపరస్పర సం బంధము కలుపుటయే వీనిధ్యము. అట్టిటంకపు పాడులులేక పద్యములకు చొందిక గుడరదు. ఇదిగూడ వానిప్రయోజనమును బట్టి కావ్యములో జొచ్చినగాని ౧ మ టియార్థప్రతిపాదక ధత్తత్వము చేతగాదని స్పష్టమే గదాని మరియు, వెండి యు అంత తదనంతరంబ మొదలగు మునుప వచనములను సుమారోక పం క్తినిడివిగల వచనములును నన్నపార్యుని రచనలం దచ్చటచ్చట గానవిచ్చుచున్నవి. కానియిట్టి సముచ్చయార్థక వచనముల సంఖ్యనన్నెవోడుడు నాచనసోముడు మొదల గు కొందరు కవులుపయోగించిన దానికంటె చూతిమి-వ గా నున్నదని మాత్రమిచ్చ చెప్పవలసి యున్నది. ఉదాహరణార్థముగా నొకటి మాత్రము చూతము అది—శి 41;—: గిరుదండు గద్రువ పందిన పశులెల్ల వినత యమమకంఠుననతివినయ ముడైచేయుచు.

తేనెమొచ్చి యార్థక వచనములలోనే మరియొక యుపన్యాయము చేర్చాడు. ఈ యుపన్యాయము— పూర్వార్థక సంగ్రహ ప్రశంస యుక్తములు లేండు ఇదాపిరితియ్యి మోచిననో దీనిస్వభావమును మనము గుర్తించగలము, అది 3—184. 11 ఇట్లుకన్నెరంగ కుండ వయ్యాయాతి శర్మిష్ఠ పిలవల్లు సంతోసుండగుట యవ్వడినిగి” యిదు దేవయాని యొకసంగతి తెలుసుకొని వట్లుచెప్ప బడినది. అసంగతి యావచనము పూర్వమున నున్నవద్యులలో విచారముగా తెలుగుబడి యున్నది. అదియే యావచనమున కురిల సంగ్రహముగా ప్రశంసించబడి యున్నది. గమక నీచనము పూర్వార్థక సంగ్రహ ప్రశంస యుక్తము లనదగియున్నది. మరియు చూడుము. 4— 470 11 అనితెలంది చింతా క్రాంతయై శకుంతల చెడియు నాత్మ గతంబున యిదు పూర్వ ప్రస్తావనలైన శకుంతల యొక్క పూర్వ తథాపుల గూర్చి సంగ్రహముగ ప్రశంసించి కవియొత్తర కథాంశమునకు బోవుచున్నాడు. అత్యాపాంత గద్యములందు అత్యాపమునగల పీఠాంశములను సంగ్రహముగా ప్రశంసించుట కూడ నన్న పాత్రుడు మొదలగు కవుల రచనలలో గాననగు చున్నది.

మీయనగతరము మనము పట్టికలచేటి కలనందగు వచనముల గూర్చి పర్వీణవలసియున్నది. ఇట్టిపట్టి కలను పద్యములలో జోప్పించుట కాంధ్ర పద్యస్వభావమొదమియ్యదు. కవితయతి ప్రాసాది బహునియము బాధిత భుగోబద్ధమైనయాంధ్రపద్య రచన యందు చశశత సంఖ్యలు గలకావ్యకేవలము నవిచ్చి ప్రవేశించజేయుటయెట్టికవి కైన కష్టపాద్యమే కష్టపాద్యమే యనలే? అపాద్యమని చెప్పినను చెప్పవచ్చును. 11 గురువుల ఘువుజేసి గ్రద్దించిగ్రద్దించి ఘువు గురువు జేసి లాగి లాగి, యన్నట్లు కళాగ్రయ నడడి యెన్ని పద్యములు యందేపద్యమున, దుశోభయమని సోదరశత వామంబుల(అది 5-10?) నిమిద్దవచ్చును? మరియును అది పర్వము నాల్గవయాశ్వాసము నందునాల్గవ రచనయందుగల నాగమ ఖ్యల పట్టికయు, 211, 213 రచనలందుదహరింపబడిన జనమేజయుని సర్వయాగంబున బడిమడిసిన నాగ ప్రముఖుల నామపట్టికలను ఇట్టివచన చేడికలలో గాక మరిదేశలో పట్టగలవు?

కొన్నిసందర్భములు యందీపట్టికలలోగలవు. లె వినుగుల్లిరచకుండ నన్న పాత్రుడు వచనవచనము సోకవచ్చుమును వేసిప్రయాసము దోవకుండ చేసియు నన్న గుత్తపేతు అబాధ చాలవచన దగ్గి చుటకయి వచనమునకు వచనము నన్న పాత్రుడు

ద్యమనభవద్యమనకును మధ్యభవనమును రచించియు వందనీయు డగుచున్నాడు. ఇ
దుకు దాహరణార్థము అది పుర్వారంభమున గలపర్వాను క్రమణికయు, అపర్వ
వందే త్వతీయాశ్వాసమునందు 50 61 62 65 67 69 71 సంఖ్యలుగల రచనలు
దు వివరింపబడినదేనగుచున్నట్లు క్రమమును, 80 వరచననుచుండుదేవదానవాద్య
శమల భూమియందు బుద్ధినవారి క్రమమును చూడనగును. మరియు నా
ర్వము చతుర్థాశ్వాసమున 111 114 116 రచనలలో కారవ జంకవివరణమున్నది.
భాషర్వమునందు రాజసూయముపోధ్వర సందర్భమున కావించబడిన దిగ్విజయము
నందుపాండవ సోదరులచేజయింపడిన వానాదేశాధీశుల యొక్కయు, దేశముల యొ
క్కయు వృత్తులు గలవు. అరణ్య పర్వమునందు పాండవు లరణ్యవాస దీక్షలో
వించిన తీర్థముల వర్ణనను, ఆయాతీర్థముల నేవించుట వలన కలుగుప్రభుత్వ ఫలము
లును తెక్కు-వోట్ల వచనములుగానే రచింప బడినవి. ఈవచనములకు నన్నయ
ద్యమలందే జరిగించిన పక్షమున నారచనలు పాండురంగమహాశ్వత్థము ద్వితీయాశ్వాసము
నలై మిగుల వినుగుబుద్ధించియుండును.

. ఇంతటితో నీపట్టికల చక్రవాలించి యాశ్వాసాంత గద్యలను స్పృశనమున
ము. సంస్కృత గ్రంథములతో సర్గాంతమందు సర్వసాధారణముగా గద్యయుగుడు
చున్నది. సంస్కృత గ్రంథముల యందేగాక తామ్ర, శిలా, శాసనములలో నహిక
ము, రచించి వారిపేరును లిఖించిన వారిపేరును చిహ్నము చేర్చబడియుండుట వా
తోపరిచయము గలవారికెల్ల విదితమయి యున్నది. సంస్కృత మర్వాదల ననుగరిం
యార్థము పగును, కావ్యభాగములైన యాశ్వాసాంతములంగు గద్యయుండుటయ
గద్యయందు కావ్యము కవిసామములును, అశ్వాస సంఖ్యయు పేర్కొన బడుట
యుపర్వ సాధారణముగా గాననగును కొన్నికావ్యములలో గద్యలందు అశ్వాసము
నగల యంశముల సంగ్రహ ప్రశంస గూడచేర్చ బడుటయు గలదు నన్నపార్యు
గద్యలు కవిసామమున, పర్వమును పేర్కొని యాశ్వాస విషయముల సంగ్రహ
ముగఘాచించి, యాశ్వాస సంఖ్యా నిర్వచనముతో ముగియఁచుండును. కపిరచిం
నగ్రంథములోని యాశ్వాసాంత గద్యలన్నియు మోక్షి- నన్నన రచింప బడుచు
డును శావున నన్నిసార్యుని గద్యము నొకదానిని చూతము

ఇదిసకల సుకవిజన విమత నన్నుబుద్ధి క్రమమున (మొదటి భాగము)

తాని సర్వంగాన నమస్కరములు చేయును, తామృతమును తామృతమును, భుజనమును, శంఖు నన్నది ప్రదమాత్మనును." కొండొక ప్రయోజనమును పొందెను. తన వచనముల ద్వారా విధానముల నిర్వచనమును గావించి, తానును మునుమున రసమును, తన వచనమును ప్రతిపాదకమును నన్ను మునుమున వచన రచనల వచనమును సారమును, మనస్సరమును ప్రకారము మనముకాదు, భాగములను గూర్చుచుండుగా ప్రయోజనమును పొంది యున్నది.

కథావివరణము

నన్ను పాఠ్యవిద్యనల ప్రధానములను మునుమున విద్యయు యాత్మ యును మనోజ్ఞ పుష్టియు గాభీర్యమును గర్వియ్యములభ్యుచేడకుండ జనముగర్విక యాగారము నుకరియించి జేయుచుండును. మరియు నజ్ఞులైన భారతపుణ్య వా హినీ విహంగవిషయమున నీకథా వివరణ రచనలు శీఘ్రమనోత్సాహ పూరితములై ముఖ్య శత్రువులను కడగగల నొప్పుచుండునగాని యాత్మ్యము చు గొట్టుకొనుచు వినుకొనించి యెంతట దరిద్రులము దైవమాయనినపు. ఇందుకుమాదు రచనల బరిశీలనము.

అది.-199. అనిన నుదాహరణ చేయుదుని యట్లే నీదొనిరా తామృతము యా నీవతిధిని మాయింట గృతభోజనమున పొమ్మని తనయించిన నొడబడి యుదాకుండు గడుచునో నన్నుల కేదెదునునైన తోనీ కనిబడి యట్లచేసి తొలైన యుద్ధాత్ములు పెన్నాది వాధులనుగమని కావించిచ్చిన నల్పదోషం టున నాకుకావించిచ్చిన వాడవు నీవంపగ్యు దెవగుమని ప్రతికావించిచ్చిన నదంతుం డు నేనవంతుండుగానోప దినిగ్రవృత్తింపు మనిన భాష్యులొట్లనియె." ఇందునె క్కెనుమానకక్రమము కేర్పుతోగూర్చి వివిధ వాక్యముల కర్తల భావోదయముగా మంచుమ విచ్చుటనేత నీరచనకొక సత్కర గమనము నిర్ధింపది. ఇందలి వాక్యముల నెక్కడ కక్కడ ప్రయోజించినచో రచన యనవసర మదబాలచూపితము సంగ్రహ శీలతగలవోయి వినువారికి వినువుగనుండును. చూడుము.

అనిన నుదాహరణ చేయుదుని చెప్పెను అరణాదేని నీదొని వక్క ను. (అకనింబాది) భాష్యుండయ్య నీవతిధిని మాయింట భోజనముచేసి పొ మ్మని తనయించెను. (అంతుగూకుండు) జనబడెను. ఉదాహరణ భాష్యుని

యంటున్నాడు చుండెను... అదియైనకారమెక్కడ కక్కడ క్రియలు నడుచు
కక్కడయినగానే వాక్యములు క్రుంతి వాక్యజీవనము కొరకథా చారము
తెనకర్తకర్తయిలను రచించుకొనుచు పోవుచుండిన మునున గ్రంథమింపుగానుండ
కొనిన వినుచువుట్టుచుండును.

మరియు మృదులములను మలభసంస్కృత పదములను విశేషముగా నేరికూర్చుట
వలన రచనకు పుష్టియొ జరుగును చేతులకైలి గంభీరమై యుప్పారును. మృదు
త్వమును గాంభీర్యమును పోషించుట యందే నన్నపాద్యునికి ఖగ్యమధిక మగుట
చేతను, పారమతిం గవీంద్రులు వ్రసవ్వుక ధా కవిత్వార్థ యుక్తిలో వారసిమీల
ను నట్లురచించుట యతని పరమావధియని యతడు వక్కానించి యక్షేపించుట
చేతను, అతనికృతియందు రెండు పాల్లు సంస్కృత పదములను, ఒకపాటు తెలుగు
పదములను చేర్చిరచించెను. మరియు సంస్కృత భాషాపక్షపాతులగు సర్వీచీంద్రుల
మెచ్చునభిలషించియే సంస్కృత భాషామర్యాదలనే విశేషముగాపాటించి యున్నా
డు. అనకాక మన్నవోటుల కూడ తెలుగు పాంప్రదాయముల చింతగా జొ
ప్పింపలేదు. ఈవిషయమున తిక్కన సోమయాజులకును నన్నయ భట్టారకునకును
విషభేదము గలదు. వైవివ్రాయబడిన రచనయందు, భోజనము చేసి పొమ్మ
ని వ్రాయక కృతభోజ నుండవై పొమ్మని వ్రాసి యున్నాడు. ఇట్లేఅన్న
ములో తలవెండ్రుక నచ్చెననిగాని నీకుకొడుకులు గలుగరని కాని వ్రాయక, అ
న్నము లేకదుప్తమయ్యెననియు, అనవత్తుండ పగుమని కావమిచ్చె ననియు వ్రా
సియున్నాడు. కథావివరణ భాగముల రచనావిధానము బరికిరింప మరిరెండిదా
వారణముల నిట బొందు పరచుచునాన్నాను.

ఆది.3-134. ఇలవృషపర్వకూతుడు శర్మిష్ఠయను కన్యక యెక్కగా
డు కన్యాకా సహస్రపతి వృతయై దేవయానీ సహితంబు వనంబునకుంజని యొ
క్కపక్షో పరతీరంబున దనుకను పరిధానంబులు పెట్టి జల్మక్రీడ లాడుచున్న నని
మరగడు పతిచేతంబేరితంబులును కలసివ వొంజొరులం గడవ గొలను వెలువడు
సంక్రమంబున వక్కన్య కలనోన్మయ పరిధానంబులు వీడ్పడంగొని కట్టుపెడ దేవ
యాని పుట్టంబు శర్మిష్ఠగట్టికొనిన మతివాని పరిధానంబు దేవయాని పుచ్చు
కొనక కోకిలక్షిప్తంబాచి.

ఆది. 5. 38. ఇట్లు శ్రుత్యోపయోగమున జన్మమార్గమునకు పోయి
మూడై పాండురాజు కుంతిమూడి సహితుడై శతకృంగంబున నున్న యాన
గంబున నటించుచు భృతరాష్ట్ర వలన గాంధారి గృష్టరైపాణుని నిరంబున
గర్భంబు జూల్చి యొక్క సంతకృంగంబునందైన బ్రహ్మానిగామిని బదరుడు
తలాభ లాలనయై యున్న యది యవ్వదయ్యుధిష్ఠిరు జన్మంబు వినిమహ్య తా
నంబున నుదరతాడవంబు జేసికొనిన గర్భ పాతంబగుడు.

అంధ్రమహా భారతము వాటితో పోలికతో పోయి వాటికి కథావివరణ, భవనము పై
కావరాగము. (మాడుము ఆది. 2-189 దేశయాని కథనాదియను
నది. ఇన్నియు కావ్యరచన మనకవి రచనలకు తానేతెచ్చు కొనుచు బోయినవ
లు. ఈకథా వివరణ కావున చేరినచే యెనిను భిన్నసాంప్ర దాయముగల మరికొ
న్నిచరణములు గలవు. ఇవియొకరి ప్రశ్నకుత్తరముగా మరియొకరిచే చెప్పబడి నట్లు
కానినం బడిన పౌరాణిక గాథలయి జూచునది. అగాధయెనిమిది పదివత్సరలలోని
ముదకాలిన దైనచో కవి మొక్క పచన రచనయతో దానిని పూర్తిచేయును. గాని
యది ట్లు తిరి మైనచో కాచిత్యమును సుందర్యశుద్ధిని బట్టికడుచు నచ్చటచ్చట నద్యుము
జుండిననుండు వెచ్చును. ఇందుకు దాహరణ ముగా ద్రువదుని శంకయ విచ్చేదనము
నకే నదవ్యాసులు చెప్పిన పంచేంద్రో లాభ్యానము జూడుము (ఆది 7-255) యెడలు
259 వరకు). సభాపర్వము నందు ధృమరాని ప్రశ్నకుత్తరముగా మృత్యువును వివ
రించిన జరాసంధుని వృత్తాంతమును, యముడు దురుడై కూద్రస్త్రీయందు జన్మిం
చుటకు పోతువుగా జేప్పబడిన మాండవ్య మహాముని కథయును, గంగాజేవి శంత
నునితో పనువులు తనగర్భంబున విశిష్టుని కాపముచే పుత్రులయి పుట్టినగాధ తెలుపు
వృత్తాంతమును (ఆది 4-153) అగ్నిదేవునకు నజీర్ణశ్యాధి పుట్టించిన క్వేతకీయను కాజ
రినత్రయాగ వృత్తాంత మును (ఆది 8-243 45 47 50) దిగ్విజయాద్ధి యైన సహదేవుని
పేనలు నీలుడనునాది కోడిపోవుటకు గలకారణమును (సభా 1-252-255-257) ఈయొ
దిలగు పౌరాణిక గాథలన్నియు పైపర్వములలోని నయగును. ఉదాహరణార్థమి
యాభిరి విచిత్ర గాధ వివరణ వాయుదున్నాను.

“ తొల్లిపలు పంకంబున నిమడుండను రాజరాజ్యంబున జాతనడుండు విశ్రుంధ
యవదాధ్యాయవంబు సేయుచుమానాస్మతీ పురంబున నుండి ప్రహ నవశంకం

కాక క్షాతకుండయిన నెత్తింగి రాజుని యొగును పోన బ్రహ్మకొనిపోయి రాజు యొక్క
మూలన కాశ్రయించి దండలు దండించుబోయిన.

కృష్ణ అపమాన దుఃఖితుడై సోపయించు రోహిణియు పోడిమి వెలుగు
బలవంతము దుక్రకణములు నెనయుగ దవచాడవు మా పెరిపధుని మ్రోలక

కాకును గతుభీతుండయి యగ్ని దేవునకు కమస్కరించి మహాత్ములచే న
యశ్శాపము సహించువలయునని ముకుళిత కరకలండుయిన వానినిచైత్యా ము
గ్గులొన్నయందు నీకోరిన ఎరంబిచ్చెద వేమమనిన వాడిటనియె.

తే|| ధన్వంతరీ జయింతుగ నెవ్వరేని వత్తురు ధతులయి శ్రీమహర్షివారా
దన్వ మేదినిచేత నిగ్గులై విహీనులగు నట్లుగా హుమియ్య నాకు.

అనిసహారానకు నగ్ని దేవుడేభి మరేంబయిన పోయి మత్తినీవు నా
కుబ్రతి ప్రేమంబునేయు మివ్వగంబు నింతులెంతయు మిదాని కొలలు గాన
న మీరల స్వేతిచే వృత్తి యెల్లకాలంబు సహించు వలయునని యాగిని నాటంగొక
మాహివృత్తిపురంబు స్త్రీలకు స్వేతి దీప్తింబు నిద్రోపం నై, స్వేదపుండును
వృక్షాపై వచ్చిన వారల నెల్లవర్గ నెల్లలం జేయుచు దాని ప్రాంతం జేసి
రరావ్రువతులగ్ని భయంబున నెవ్వరంబు కలిహరితు రదికాణంబుగా నట్లు
నాడేవైవ్యబెల్లి నగ్ని భీతంబు లయివంజూచి సంచరింపక....

ఈయువా హుమియో కథానినరణ కాళికుంకీరిన నన్నయ వచన రచన
గూర్చక చక్కకుండి పరమింది యుక్త గాత్రమైన పాత్రభాషిత వచన రచనలం గూ
ర్చిప్రకరింపెదము.

పాత్రభాషితములు

కాకుల మూలముగా నొకరు మరియొకరికి చెప్పినట్లు రచించబడిన వచన
రచనలు పాత్రభాషితములను కాళికుండేయెను. ఈభాషితములను మరల నాలుగు
కాళులుగా విధింపగలము చేయుట ప్రయోజనకారిగాగన్పట్టుచున్నది. (1). మా
భాష. (2). వాద పతి వాదములు. (3). భావోపన్యాసము. (4) క
ర్మోపదేశము మొదలగు ప్రసంగములు ఈవిధికరణమునందొక కాళికును మరియొక కాళికును
సంబంధపేమియు ను-కలోదని విగ్రహకులైపోయి కలకూరినివచ్చుచును చున్నాడ
ను. ఇద్దరును మృగము మాటలాడు కొన్నట్లుయే సంభాషణయగును. పాత్రపతిక

మీరు సంభాషణ మోహమున నే జరుగుచును. ఉన్నవ్యాసములందు వాద్యుని వాదము లనిర్వసాధారణముగా నుండుచునే యుండును. భావోన్మత్తము లేకధర్మోపదేశముగావించుట యెవ్వరికిని సాధ్యముగారు. వర్ణికరణము గానింజ్యునప్ర దేశవర్ణివిధ వర్ణములకు నడుమ దుర్భేద్యకద్యముల విర్మించి వరస్పరసంబంధము లేకుండ చేసితిమని నతిశయ జాము. పరికిలనా పాకగ్యమును, అవగాహనా సాలభ్యమును నిఖిలించి వర్ణికరణము చేయుచుండుము.

ఈపాత్ర భాషిత రచనలన్నిటికినొక్క సామాన్య ధర్మము గలదు. సాధారణము గానిందలివాక్యము లితరరచనలలో గాననగు వాక్యముల కంటె కడు తరుచులు. గ్రంథ కారుడోపికతో గూరుచుండి వ్రాయగండంగినచో నెంతటి దీర్ఘవాక్యము నైనవ్రాయ జాలియుండును. కానితోడిపాత్రతో మాటలాడు ఘనస్వధు సామాన్యముగా న ప్టివాక్యములతో మాడలాడ జాలడం. సంభాషణ సమయములందు మనవెల్లరము మ నభావములను పెక్కు తరుచ వాక్యముల మూలమున నెరింగింతుముగాని బహుప్రయా సముతో నేర్చి గ్రుచ్చి కూర్చుకొనిన దీర్ఘవాక్యములతో మాటలాడము. మానవ ప్ర కృతికి వ్యతిరేకముగ నుండుట వాఙ్మయ లక్షణముకాదు. కావున పాత్రభాషితము లరచించు సందర్భమున స్వభావాను సారముగను పాత్రల సంభాషణోచిత్యమున కనుకూలముగను, అల్పపరిమాణముగల సంపూర్ణ వాక్యములను రచించుట కభావక లుర పరమధర్మము. ఈమర్మము నెరిగిన వాడగుటచేతనే నన్నయ భట్టారకుడిట్టి రచన లందు సమాపక్రియా యుక్తములై సంపూర్ణములైన పెక్కు-తరుచ వాక్యములను స మాచములంతగా లేకుండగూర్చి క్యాఘ్యుడగు చున్నాడు. పూర్వో దాహృతములైన ప్రాచీన గాధల వివరణమునందున్నట్లే యిచ్చనల యందును నడుమనొకటి రెండుపద్య ములుండిన నుండవచ్చును. వానినిమనమంతగా బాటించకయే భావవిశేషమును రచ వాక్యాలమును విరికింతము,

సంభాషణ.

ఆది. 2-31. (అయ్యోవ్వోత్త ముందవ్యం)గని కద్రు వనినకంజాచి చూడని జుల్లములధనంబైన యశ్వంబునందు సంపూర్ణపుష్కలమందు నల్లయుంబోలె బాల్మవనేశంబు నల్లయైయున్నది యవివని వివరణి, నీవకన్నులంజాచిలేయక్క యొక్క డిడిలల లూయకవగామూర్తి మహాపురుషక్రియంబోలె నతినిర్మలం

అలా యోగ్యమవుతుంది అనియోగ్యుడగునోంజారులకు దానిత్వంబు పొందుగా నోడిచి పన్నిదంబునరచిన వివరయ్యుత్పంబు దానిచూతమురమృనిన కర్రున లి వ్యవహరించుటలేదు తేవకడచూతము....

సభా 1.182 (జరాసంధుడు కృష్ణుడులకదురువచ్చుచు, “మజ్జియునాకా వింస మధుసర్కులు ప్రతిగ్రహింపనోల్లమి యిదియేమి? మీఁలువేషధారులు కాని లయు.మీ వేషంబున గ్రాహ్యులత్వంబును మహాసత్వక్షీణ బాహువృద్ధుల వక్షోలక్షణంబులు త్కత్రియత్వంబును ప్రకాశించుచున్నవారనిన వానికి నారాయణుండీట్లనియె.
.... ద్వాగంబున మిత్రనివాసంబును, నద్వారంబున నమిత్రనివాసంబును జొచ్చుటయిది బాహువృద్ధులపక్షంబులయిన త్కత్రియలకుం గర్తవ్యంబు మరిగంధమాల్వంబుల యందు లక్ష్మీయుండుంగావున బలాత్కారంబున గింధమాల్వంబులగొంటిమి. నీ యంబులచూతుండు కారంబుగలుగుట జేసి నీయొచ్చు నగ్గంబుగొననొల్లము.

వాదప్రతివాదములు.

శివచరిత్రము(ఆరణ్య. 3—29, 233).

దేగయిట్లుచున్నది. సర్వభూతంబులు నాహారంబున జీవించి వర్ణిల్లునిదినాకు భక్ష్యంబుగానినాడు బుభుక్షువేదనంజేసి ప్రాణవిమోగంబగు నట్లయిన నాపుత్రులు భార్యయు జీవింపనేరరాక్క కపోతంబురక్షించి పెక్కుజీవంబులకు హింససేయుట భర్మవిరోధంబు... ఇక్కపోతంబు నాకువేదవిహితంబైన యాహారంబు. శ్యేవాక పోతాన్ ఖాదయన్తి, యుచువద విచనముగలదు. గావునదీని నాహారంబుగానిమృత విన దానికిశిబియిట్లనియె... నీవుపక్షివయ్యాను భగ్మమెరింగి నట్లుపలికితివి శరణాగత పృత్యాగంబు నేయుటకంటె మిక్కిలి యథక్రమంబెద్ది? నీయాకలిదీననకాని యొంటునుపకమిందే? నీయత్నంబాహారాగ్ధ జేసియిప్పుశివ్యంబున మృగమహిష వరాహాదుగమాంసంబులు దీనికంటెమిక్కిలిగా బెట్టెద నిక్కపోతంబువలని యాగ్రహంబుడుగుము. దీనినే నెట్లు ప విడువననిన....

ఇందునన్నమ ముందుశ్యేవపక్షమునను, తరువాత కపోతపక్షమునను, వ్యాయవాదియయి న్యాయపీఠమునెదిట యుక్తియుక్తముగను సుసమాణముగను సలిపినవాదప్రతివాదముల ప్రాశస్త్యము స్వయంవ్యుత్తము. విశేషించి సంస్కృతముల

మనగల యానంబాదుమను శరించినయనంతర మీరచనలంజివినకుమన, ముఖ్యంశములందువక యెంతోదీర్చుతో సంగ్రహపరచి నన్నయస్పటికీకరింప జేసి యెంతరమచీయముగ వాంధ్రమనభారతము రచించినదిస్పష్టమగును.

ఉపన్యాసములు.

విశేషాంశములంగూర్చి చతురమతులు సరసవచోధోరణిచే జేయుభాషప్రకటన ముపన్యాసము. నిజమినోభాషములు శ్రోతలకునువ్యక్త మగురీతిని ప్రసంగించుచు వారలందమధోరణికి లాగుకొని వశవస్తులుగచేసికొనుట మహాపతిభగల వక్తలకుమాత్రము సాధ్యము. నన్నపార్థుని కీయద్భుతవక్తృత్వసామర్థ్యము విశేషముగాగలదు.

దుర్యోధనుని మనోదుఃఖము. (ఆది 6 121, 28, 30)

(నీవుపాండవక్షేప్తమనకు యశవరాజ్యమిచ్చితికి) దాననచేసి పారజానపద బ్రాహ్మణప్రథానవరులు ధగ్మజానకమంత్రులయి నిన్నను భీష్మనినాదిరింపక, ప్రజ్ఞాపక్షుండు రాజ్యంబు నేయసమ్మగడుగాడు. భీష్మండు సమర్థుండయ్యును ముందట రాజ్యనివర్తనంబునందు గృతప్రతిజ్ఞాండయ్యెం గావున పాండవక్షేప్తమండైన యధిష్ఠిరువకు రాజ్యాభిషేకంబు నేయాద మతండు తరుణుండయ్యును గుణవృద్ధుండు ధర్మశీలుండు, పరాక్రమవంతులైన తమ్ములుగలవాడు రాజ్యప్రతిష్ఠితుండయి వృద్ధులనమాత్యుల బంధుమిత్రులను దొల్లింటికంటె మిక్కిలిగా బూజార్థుల నెల్లంబూజించు లితామహాండయిన భీష్మని సప్రత్యక్షుండైన ధృతరాష్ట్రుని పతిభక్తిసభీష్టభోగానుభవపరులంగా నుఖింబునుచు. దీనికెదురుండు నొడంబడునని యెప్పుడు దమలోచిచారించురు. దీనివింటె కర్ణశూలాయమానంబులైన మూర్ఖప్రకృతుల వలుకులవిన నోప బాండవులనిష్ఠురంబువలన బాయనట్లుగా జేయవలయు...ఈరాజ్యంబు మొదలింటంగోరె భవదీయంబయినం బ్రకృతిజనులు వశ్యులుగాకున్నను గ్రహగతంబయి మాకునప్రయత్న లభ్యంబగు దొల్లిపాండురాజు రాజెగుణంబులం బ్రజానురాగంబు వడయుటజేసి యెల్లవారును ధర్మరాజు రాజ్యంబవలతురు దానినెఱింగికాదె తానసమ్మానంబులం బ్రకృతిజనంబులకు సంతోషంబు నేయచునుండుడు. నిందుల దుష్టజనుల పక్షపాత విచంబులుడుగు నంతకును వాయంబున గొంతిని పాండవులను దదీయ ధృత్యామాత్యు వర్గంబుతో వారణాశితంబునకుం బుత్తము మనకురాజ్యంబు నుపరత్తితంబైన మఱివారలిందుకునత్తురు...భవద్యజ్ఞాగౌరవంబున గాంగేయుదులు

దీనికికోడంబునడుతు. వారుకారవులకల్ల సములైయుండియు నావారట. యెట్లవిన
జక్కెత్తామనా కిచ్చుండగుటందేసి పుత్త్రున్నహంబున ద్రోణుండొనమ్మ విడువడు. భా
రత్వాణి భాగి నేయుగంబాయ నేరమిందేసి కృపాచార్యుండును నాయొద్దనయ్యుండు.
కుటిభీష్ముండు మద్యమండగుట బాండవులంబుగ్రహించడు ఓదురుండు పాండవ ప
క్షపాతి యయ్యును నొక్కరుండు నాకహీలంబు నేయునోపండు గావున నిక్కార్థం
బున దోషంబులేదు ఏనిద్రుకరణంబయిన నాహృదయ కల్పంబు నద్దరింపుమని ధృతిరా
మృశిక్తికేనియు నొడంబులేది

భీమసేన ధర్మరాజుల సంవాదము.

ఆరణ్య 1-282—288. శరీరికి మరణంబు నియతంబు. మరణంబునకు ముఠ
డకైనరంబు దీర్చుని వానిజన్మంబు విరగ్ధకంబు. సకలరాజ సమక్షంబునం జరులచేతన
ట్లుమనవగిన పరిభవంబునకుం బ్రతీకారంబు సేయనంతకు రేయజులంగలను నాహృద
యంబు దపించు చుండునా కంటె నన్ను నకుల సహదేవులం గుంతిదేవియు సంతిత్త
లకు చున్నవారు (కారుణ్యము తాల్చియునికి) బ్రాహ్మణ ధర్మంబుగాని
క్షత్రియ ధర్మంబుగాను. మనుష్యజీవితంబులైన రాజ ధర్మంబులు నీమెఱుంగని
యవిలేవు. శత్రుసంహారంబు సేయనినాడత్యంత హానియగు. నట్లుంగాక వనము
నందు పొడ్రుకు సంవత్సరము యండనేర్పితి మేనియు నొరులెరుంగకుండ నజ్ఞాత
చర్యయందొక్క వివశమైననుండనేర మెట్లవిన నాబాలవృద్ధ ప్రసిద్ధుండవై పార్థివ
నూర్మండవైన నిన్నును సింహసవృకులైన నీతమ్ములను నెఱుంగవి వారులేకు మనగూఢ
భావంబు మేరువునిగూఢ భావంబునుబోలె నఘటమానంబిట్లేని యివ్వన వానకేళంబె
న్నడును మనకు బాయనేరదు మనమిప్పుడెవ్వనమన బదుమూడు మాసంబుల సరిపితిమి
కునిత్సర ప్రతినిధిగా మాసంబులు నేసికొనుట యెందునుం గలముదియ దీనధర్మ విరో
ధంబులేదు. విజయారంభంబున కీదియవసరంబు.

క్షమ.

దీనినిగూర్చి ద్రావది ధర్మరాజున కిట్లుపన్యసింపు చున్నది. ఆరణ్య 1-21
క్షమయూరు లేజంబున నయ్యయికాలంబుల ప్రయోగించు కేరని రాజునకుం బ్రజానురాగ
ప్రతాపంబులు లేకను నీయ్యంబితిహాసంబున వినంబడు. క్షమా లేజంబులలోన నెయ్య
దీనికేవలంబారిన నిర్దయించి చెప్పమని విదీద్రుడు తొల్లి తనపితామహుండయిన ప్ర
హ్లాదునడిగిన నాతండు బలీద్రున కిట్లనియె.

అ॥ పా॥ శ్రీమయదౌర్భియాంధ జగదల్లపాక్షజేః॥ అంతాత్మియాంధజనదుపక్షే
సంతతశ్రమండు సంతతతేజాండు నగుటచోచుచును కనఁపబడును.

పిల్లనిన నిర్భయమాన్వితుండయిన జానికి భృత్యులుచెలవక యవిమానంబు నేర్పడు
భర్తలుండనికృతులయినవారల ధనంబులనుహరించి దప్పింబునూపుదురు ముదినిత్యతే
జోధనుడయినవాడతిక్రూరదండంబున సర్వజన సంతాపంబువేయుచు గృహగర్భలైక
గృహంబునంబోలె వెన్నడును ద్వేగకరుండగుంగావున గాలోచితంబులుగా తనూలేజంబు
అగర్భించునది యథాకాలకల్పిత శ్రమాతేజాండైన వానికి మధ్యలోక సిద్ధియగు.”
(నూఁపుకావ్యమానందు బూరానుడునిశ్చేయుచున్నసించెను)

ఇకధర్మోప దేశశాఖం గూర్చిప్రశంసంతము.

గృహస్థధర్మములు.

ఆరణ్య 1-31

“అతియాత్మకము శయనంబును భీతున కభయంబును దృషితునకు జలంబు
నుబుభుక్షితునకునన్నంబునుక్రాంతకమనాసనంబును నిచ్చుటసనాతవందైవయుతమగు
గృహస్థధర్మంబు తృణధూమ్యదకప్రియవచనాదరజానందెల్లవారికినిశ్రమంబయ్యాత్మగ్రంథంబు
గానన్నపాకంబునునసాక్షికభోజనంబునువృథాపశుపూతంబును బావహేతువు లగ్ని
హోత్రంబులన నద్వాహంబులు నతిధిబాధవైద్యజ్ఞన గరుమిత్తభామిని నివహరిం
పూజితంబులై యెత్తునేయును గావున గృహస్థుండు సర్వ సంతర్పకుండుగావలయుం
గావునంబ్రతిదినంబును ఒక్షితునక క్వాచదార్థంబు సాయంపాత్రల యందు వైశ్యదే
వంబునేసి యమృతాశియు విఘ్నసాశియుగావలయు యజ్ఞజేపంబమృతంబు నావరగు
నతిధిభుక్త శేషంబు విఘ్నసంబువాడడు వట్టివృత్తి వర్తిలువాడుత్తమగృహస్థుండనిన ధర్మ
రాజునకు శాసనమిట్లుండు”

మానవకోటియొక్క శ్రేమలాభముల నిమిత్తము మహాత్ములిట్టి ధర్మముల విశే
షముగా మచడేకించినట్లు భారతియన పెక్కుసందర్భములయందు ‘భావవచ్చుచున్నది.
యూదుడు, ఆరణ్య 1-31. అది 219. మొదలగునవి, ఇట్లుపాత్రభాషి
తశాఖకుండేరిన వివర కచనల ప్రశంసముచి, యాత్రశాఖకుం దేరిన రచనల
కూర్చును.

యాత్రావివరణములు.

పాతవరిహారము నిమిత్తమును, పుణ్యసంపాదనము నిమిత్తమును లోకజ్ఞానము విస్తరింప చేసికొనునిమిత్తమును సమస్తలగు వారెల్లరు తమరక్తికొలది దేశసంచారము చేసికొనుకనుకార చూచిన విశేషములను, తమకు తెలియుచున్నవి విశేషములను గ్రంథస్థముగావించిసమకాలికులనుభావిజనంబులకునువిజ్ఞానాభివృద్ధిగావించివందనీయులగుచుండును.ఈచీకకాలములనుండియుదేశసంచారమువిద్యాభివృద్ధికిమార్గాంగమనియేయొనబడుచున్నది. భారతము సందీయాత్రావివరణ విశేషములనేక చోట్లగలవు. ముప్పకొకటి రెండు వ్యాసదశ.

అర్జునుని తీర్థయాత్ర

అది. కి. 124 127 136 187. 138. 139—140.etc

“...అర్జునుం డగ్రహిహ్నిని గురుజనానుమతుండై యఖిలవేద వేదాంగ పారగులైన బ్రాహ్మణులు ననేక క్రాస్త్రునిదులైవివిధకథాకథన దీక్షులయినపారాణికులునుదనకుసహాయులుగా నరిగి సకలతీర్థసేవసేయుచు.....

గంగాస్నానంబు సేసిరత్తిరంబున హోమంబు సేయుచు వాసవమతుండు మహీనురవర సహితుండయి కొన్ని దివసంబులు విసియించి.....(అటునుండి హిమ పర్వతపార్శ్వంబునకు జనియగస్త్యవటమును, భృగుతుంగమును జూచుచు హిరణ్యబిందు తీర్థంబున తేగి) యందును గోదాన భూదాన హిరణ్య దానంబులాదిగా లెక్క దానంబులుసేసి యజ్ఞార్థంబుగా భూనుగోత్రములకు గోహవ్రంబులిచ్చి, పార్శ్వకంబున కరిగి నైమిశారణ్యంబునందు జగన్నాథు నారాయణు వారాధించి యుత్పలినయు గౌతమీయునందయు నవరసందయు గజుయు గంగయు గంగాపాగర సంగమంబును జూచుచు (తేజావనవర్షములుగు జేలావనములను, పవన విచల ద్వీచీలా లితసముద్ర) విక్రమ మాలాపురిన స్థలమలను మసలుచు) కళింగ కపయంబు సాచ్చునంత తోడిబ్రాహ్మణులు కళింగ ద్వారంబున గగ్గిమ్మరి యుత్తరదేశకంబులకుజనన నందుగతి వయ బ్రాహ్మణ గుహాయుండలం పార్థుండరిగి పూర్వసముద్ర తీరంబున శ్రుయోత్తమ దేవరకుసమగ్నిరించి ముహూర్త తర్వాతంబు నూతుచు

దక్షిణగంగకా దద్దయునొప్పిన గోదావరియు అగవాల్చియైన
భీమేశ్వరంబును బెడగగుచున్న త్రివర్వతంబును జూచియుద్విలాస
ననఘమైశిష్టాగ్రహారభూయిష్టమై ధరణీసుతాత్మమాధ్వకవిభాన
పూసమృద్ధమైపాలుచు వేగీదేశవిభవంబు జూచుచువిభుడు

దక్షిణాంబుగాళి తీరమునకరిగి దురితహరియైన కావేరీమహా సముద్రసంగమం
బున భూసురేశ్వరుల కభిమతార్థదానంబు శేషిశృతార్థుడగుచు పదుమాడగుమాసం
బునమణిపూరుపురంబునకుఁబని.....”

ఇందుగమనింప వలసిన విశేష మొక్కటి గలదు. సుస్పృత మహాభారతము
నందుబిడ్డింపబడిన యుద్ధముని తీర్థయాత్రా వివరములలో వేగీదేశ ప్రళంసలేదు. లేకు
న్నను, నన్నపార్థుడు, కలింగద్వారమును, మహేంద్రగిరిని, దక్షిణగంగయును గోదావ
రిని బేర్కొని, గాఢ దేశాభిమాన వోదితుడై స్వవిషయమును వేగీదేశ విభవమును సగర్వ
ముగ వర్ణించికొని యున్నాడు. “అనఘమై, శిష్టాగ్రహారభూయిష్టమై, ధరణీ
సుతాత్మమాధ్వర విభాన పూసమృద్ధమై, వేగీదేశ విభవము పాలుచుండె” నట.
పామరజనులకే స్వగ్రామమునందును స్వవిషయమునందును సంత్యంఠిమగుఁడభిమానముండు
నపుడు వివేక్కుల ముడగు నన్నపార్థుక విచలించునీకి, రాజనరేంద్రచంద్ర పరిపాలితమై ప
రితరతమైన స్వదేశమునందింతటి యభిమానముండుట యాశ్చర్యకరమగునా? యాత్ర
విషయంగూర్చిన వచనగళనలు భీమార్జున నకుల సహదేవులు గావించిన దిగ్విజయ విషయ
విశ్లేషమునందును, వనవాసగమలైన పాండవలొడిన తీర్థ వివరణమునందును పెక్కుచోట్లు
గాననగుచున్నవి.

పశ్యతిశాస్త్రవిషయమైన చచరచనలు.

సౌక్యతీతాస్త్రాంశముల బోధించుచునగచనలు నన్నపార్థుడు రచించిన భారత
మునందక్కడ గొడ గాననగు చున్నవి. మూడుము.

1 సప్తవిధకవులలో “వివేకి” యను కవిబిరుదుమిట్లు చెప్పబడినది.

కవి. శ్రుతకాస్త్రాంశంకార ప్రతిభుడు శబ్దాది బోధముగుణుటనా

చతురుడు వినకీ నాజనునరము మహాకవికరంబులందు జరించెన్.

కావ్యలంకారతూదామణి కి - 88.

అధ్యాయము 1 - 32. ఈ లోకమున సమస్తమీదల జీవహృదయ నిర్వహణమునకు శక్తివంతముగా గావలసియున్నది. సామర్థ్యములు మాత్రమే జీవములను సృష్టించును. సృష్టనను గొప్ప శక్తివంతము (that sunlight is the source of all energy in this world) ఈ క్రిందవివరించబడినది:—

జీవజన్మబాంధవులను దుత్తరాయణ గతులైన యుర్వీరసంబు మరిగిపోయి దక్షిణాయణ గతింబునకు భూతులై యోషనులంబడిన రాతులందు జండ్రకిగఱామృతంబులు జేసి పానీంద్రమృతము వర్షించి యున్నాయి. పుష్పించి ప్రజా పాగ్రిధాతలంబు సేయుట జేసి యున్నది బాధితములయందు యెరిగి.....

మరియు వృక్షాది జీవుల పరిణామ క్రమమును, ఉత్పత్తి క్రమమును, (Evolution of organic life, and principle of fertilization etc)

నిర్మాణ రచనయుండు సర్వవిధముగా నూచింప బడినవి;

ఆది. 3-12.

మరియు గర్భయోనియందు ఋతువువృద్ధి సంయుక్తంబగును లేతంబుగా యున్న చేతలచేరితంబులు కలసిన నందు బంధకత్వములను పొడవయి క్రమమున నవయవంబు లేర్పడి బ్రజీవులై యుద్భవిల్లి శీతంబుల, శుభ్రంబులు, నేత్రంబుల రూపంబును మూగింబుల, గంభీరంబులు, జీవానుభవంబులు దృఢమైన స్వత్వంబులు, భవంబుల సర్వంబులు నెఱుంగును.....

మరియు తల్లిదండ్రుల దేహమునో పరిస్థితుల శిశుదేహమునో పరిస్థితులనెట్లు లే న్నరెండు తేయగలుగునో (Influence of parental environment on the body and mind of the child) యునువిషయ మిక్కింది రచనల వలన స్పష్టమగుచున్నది.

ఆది. 225— 234.

ధవళేక్షణమును కలిగి నుత్తరమును కాంక్షించి విమలకాయన తలముననుండ జ్ఞానమునకు పునర్జన్మము యేర్పె, అతపస్వి కపిల గడ్డంబును, కపిలజడలును, కపిలకన్నులును వనితయన్న వల్లనైన దీప్తితను జూచి యెఱుఁగెను నామగవల్లుల తేను కలెగిరి (యెందెను). కృష్ణరైపాయనంబును కానికెంబులగి దానంబు నివేదించె.

యంగిక్ యందు బలపరాక్రమ వంతుడయిన శోభనశ్రుతి కాదు మాతృదోషము
బున నభ్యుదయగుననిన విని విషచిక్షయై సత్యవతి చెడియంగున్న దైవాయుజుల
శీలియింక నంపాలిక్ యందొక్క శోభనబడయమని నియోగించిన శిష్యులు
యత్నువిధింతుండు బంబాలిక్ కడకుజనిన నదియం దనవేయవకుచెలది తెల్లవెనుక
నశోభనలికి శ్రుతివాంఛ నేనియాయంబాలిక్ యందు మహాబలపరాక్రమ గుణవంతుం
డు వంశకరుకువగు పుత్రుండు పుట్టి వాడును మాతృదోషమున పొందుదేహందగునని
చెప్పి యరిగె”

వర్ణనలు

ప్రకృతి కాస్త్ర విషయములగూర్చిన రచనల శ్రవణ చాలించి మరమిక్ బర్ణ
నాత్మకమైన విచన రచనలగూర్చి ప్రసంగింప వలసియున్నది. ఇంత వరకును మన
కు పరిశీలించిన కథా వివరణాదు లైనకాఖిలకుండేరినవచన రచనలకును, తవర్ణనాత్మ
కవచనములకును రచనయందొక గొప్ప భేదము గాన్పించుచున్నది. అందు వాక్యము
లు కడు కురుచులు; అర్థ సౌలభ్యము ప్రశంసనీయము. అందు గలవాక్యములు దీర్ఘములు
సాధారణముగా నవ్యయకారివ్యము గలిగి, దీర్ఘకీర్ణకమాకభూ యిష్టము లైయుండు
ను. పొంగి పొరలివచ్చు కవిభావముల నిష్ఠరచనల చేతనేవ్యక్తము చేయుట సమంజసు
మని కవిమతముగట చేతనో, లేక యిట్టిరచనలచే నిండియుండు సంస్కృతవాద్య శతన
ప్రాబల్యము చేతనో, లేకయిట్లు వీనిని రచించని పక్షమున వర్ణితాంశమునకును విద్య
తోటిలో తనకావ్యమునకును తనకును తగు గౌరవమభింకదని నన్న పొరుగు తల
చియుండుట చేతనో, వరియేపేతులు చేతనోగాని వర్ణనాత్మకము లైనరచనలనన్ని
టినిట్టి దీర్ఘ సమాసభూయిష్టములుగానే చేసియున్నాడు. మరియు శబ్దాలంకార ప్ర
యోగము గూడ విశేషముగా వీనియందే చూపట్లు చున్నది. మనోహరములైనసం
భావన రంగముల యందును, స్వచ్ఛమైనధరణి పూరితమై కీర్ణముగా బారుచుబో
వు ప్రవాహము వలెనలరు కథా వివరణ రచనలయందును గూడ వర్ణనీయంశమేదై
నతలస్థమగుచోనానావిధ శబ్దాలంకార భూషితమైన దీర్ఘసమాసములతోటి యుచ్చట ప్ర
త్యక్షమగు చుండును. చూడుము.

పద్య 1-182 జరాసంధుడు: “నదియు నాకాలించిన వధువర్గరణులతి గ్ర
హింపనొల్లమి యిదేని నీ గొంతు నాకలంకార మిదేమనెన బ్రాహ్మణ

తల్లిదండ్రులు, మహావీర దానాపరులతో జన్మించుట శ్రేయస్కరము ప్రకారము.

అది 2 - 18 పాపములనుండి యుద్ధమించిన వానించేర్కొనఁడు. “మతేయ తత్పుత్రంబును, శ్రేష్ఠయు, చంద్రుండును, శ్రీయు, శుక్లైశ్వరతంబును గానుభవంబును కాదిగాననేకంబు లంధ్ర విలిననందు దిభువన పండ్లయ్యును శ్రీదేవియు, తల్లి పుష్పవతిల తగ్గుదన ప్రభాకరగర్భసి విన రంభెన కామధంబును వారాహుంబున స్థులంబున విలసిల్లె.

అది 4 - 142 మరెవరితోను కలుగోరనామంబులనుగక దానియ్యవలయును పునుని కొడుకుంబుది ప్రతిపుండు తపోవనంబు నటంబునియె. నటకంఠకుండు రాజ్యంబునయెచు నొక్కనాడు మహాధనుర్ధరుండై మృగయా వినోదంబులదగిలి యొక్కడును వనమృతలో గ్రునురువా డనిలలోలకల్లోమాలాస్థాలన సమన్వితలక దాసాళి కరక కరంబుగు చున్న గంగాపురినతలంబున.

ఇందు మొదటి దానిలో జరాసంధుడు సంభాషించుచునే, కృష్ణుడులభాను పునరెదవీర్ణమైన సమాసమును జూర్చినాడు రెండవదానిలో పాలసంధమున మధ్యమించిన వన్మజాలముంచేర్కొనఁచు, గుండె తల్లడ మొదవించు సమాసముతో క్షాస్త్రధమును ఇర్లిందినాడు. మూడవ దానిలో కథావివరణ సందర్భమున ప్రసంగ వశము పెక్కినవలసిన గంగా పురినతలము ఇలెనే సమాసమును వివిధకల్పాలంకారభూయస్యమును దీర్చుచునే యున్నది. శేవలమువర్ణనమే వ్యాపారముగాగలరచనలలో యథోచితకల్పారాధాలంకార భూషితములైన పెక్కి సమాసములందును.

అట్లుని విశేష దీర్ఘ సమాసభాధితములుగాక ఇర్లనకాఖితులేరదగిన రచనలు శేవలము తేకపోలేదు. కొన్ని సందర్భములందుకవి వర్ణించుట విషయములోని వివిధాంగములను మాత్రము పెక్కిని ర్చిప్రబోధియించుచును. చూడుము సభా పర్వములో నిట్రువృత్త పదవర్ణనము. 1 - 80

“అందనేకవిధదేవరానల సృజించుచు తపస్సులకేరపంబులు విధించుచు శక్తికర్తైనమహావీర మునీచి, భృగు భరద్వాజ దక్ష వసిష్ఠ వామదేవ్య పులస్త్య పులహా

ఈ కళ్యణగౌతమాంగిరః ప్రదేతనులను, చంద్రబాహుత్వ గ్రహాశక్త్యై గణాంతరం జేయగలం
 బులు వను రుద్ర సిద్ధి పాఠ్యులను..... ఋగ్వేదాస్సమాధర్మణః జేవతే కాంగణంబులను
 పురాణేతి పోసంబులను బహుచక్రార భాషలును సమస్త విద్యలును జూరి తుంతరలు
 త్రావించు పరస్పరీ సమేతుండయి పరమావందలునది బరేమేష్టి శత్రుత్వా సవంతునను
 తు." ఇట్టి రచనలందుమించుగా వ్యక్తికల పేటికలని మనము ముందుచాలా తిండిన
 కాఖిని చేసినవేయగును గాని యావిదిధాంగములను పేర్కొను సంకర్షణున చాని గుణ
 విశేషములం గూర్చిచెప్ప నులభ సమానములందందు గలవు. చూడుము సైయాకాళిత
 గమనంకే

1. విశ్వకర్తలైన మన్వత్రిభృగు

2. తన లవి క్రుడి కాస్తా మహారావళోర్కాత క్షమన ఋతు గుణ,
 క్షరయాగాత్మ కులైవకాలచక్రంబు.

తమియములతో నీభూమిక నుండి విరమించి, వర్ణనాత్మక రచనల వర్ణి
 కరణ విధానము పరికిరింప నగుగదము.

అంతరాల కాస్త్ర ప్రకారము భవ్యప్రబంధముల యందెట్లా వశవర్ణనలుండ
 తలయునని విధించబడినది. చూడుము. కావ్యాలంకార మాదామణి 3 - 20, 21:-

గీ అల్లకవికృతమైన కావ్యలైయంబు
 గద్యవద్య విమిశ్రసంపాద్య మంద్రు
 నగర ముఖ్యాప్తదశ వర్ణనములచేత
 బరగు నదియును భవ్యప్రబంధమనగ ,

అట్లా దశవర్ణనలేవనగా.

మ|| పుర పారాశ మహీధరరుళకభుక్సూచోదయోద్ధావపు

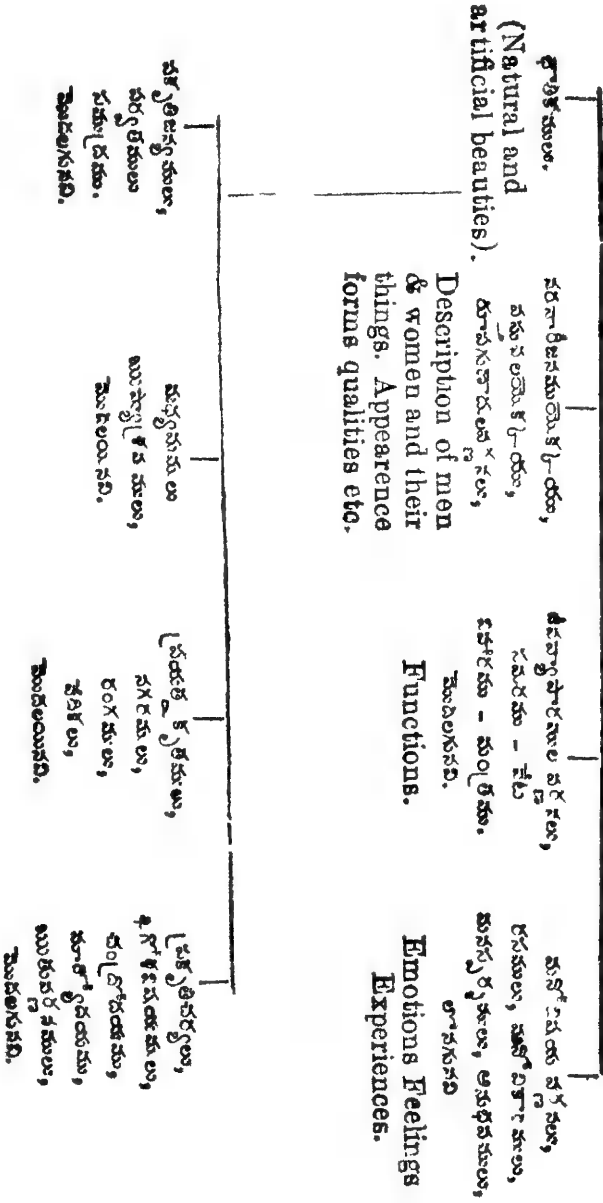
షక్తిరకేళీ మధుపానమోహన వియోగక్షేమయావస్వయం ।

వరపుత్రోత్సవ తుంగ్ర దూత్యరణిదో రైవ్రకాంతి సంకీర్తనా ।

కరమస్తాదశవర్ణనాన్వితము తత్కావ్యంబు భవంజితే ,

సన్నయభట్టారతని భారతమునందీ వర్ణనలన్నియు గాఢవిశుదమైనవి గాని
 యిదియేగాక మరి కొన్ని ముఖ్యాంశములుగూడమిగుల ప్రశంసనీయముగ వర్ణింప బడి యు
 న్నవి కావున మనము నన్నపార్యుని తర్జనరచనల మరియొక విధమునందీ కరణము లేయ
 నలసిన యవసరము కలుగుచున్నది.

వర్గాలు.

రమణీయమలైన ప్రకృతి సౌందర్య విశేషములలో మనము మొదట పుష్పక వర్ష మనుగూర్చి ప్రశంసించెము.

అరణ్య. 3 - 77. ఇట్లు భగీరథుడు గంగావ తరణంబునందు గృత విశ్చయందై యరిగి బహు విధాకారధాతు మంతంబులైన యుత్తమశృంగంబులను, జల భరవిసమ్రుచుబల బలాహకవృహ సంచాదితశ్చా మాయ మానంబులైన తుహినర్థలంబులను, సిద్ధవిద్యాగర గంధర్వ గీర్వాణ విధున సంసేవ్యమానంబులైన నానారత్న కందరంబులను, శుకపిక పారావత శుక్లాపాంగ సాగంగ శతపత్రదా త్యూహవృహ శబ్దబ్రాయమానంబులైన తరువన శేఖలను, సింహ శరభ శామూల శుండాలగోలాం గూల కోలాలానిర్మితంబులైన గహగహ్యంబులను జేసి రమణీయభయానకంబైన హిమవత్సర్వతంబుననుకల వివిధాంగములగు శృంగములు, తుహినర్థలములు, నానారత్న కందరములు తరువన శేఖలు గహగహ్యములును పేర్కొన బడినవి. ఇందువృత్తి యంగమునకును గణగుణ విశేషములు దానిననుసరించి వ్రాయబడిన కీర్తనమాసమునందు వర్ణింపబడినవి. ఇందలి సమాసము లన్నియు తొలగిదూర్చి ను సమానరూప పరిమాణములుగలిగి పెక్కుశబ్దాలంకారము లచే భూషింపబడియున్నవి.

మరియు అరణ్య 3-311-313. గంధమాదనమును, అందుగల సరస్సును, కదళీపండమును వర్ణింపబడిన విధము.

అక్కమలంబు దెచ్చినగాడ్పున కభిముఖుండై గాడ్పునట్టి గంధమాదనంబున వివిధరత్న బంధుర కందర కదళీ పండపర్యనంబులను, మందారమందిర మగంధి గంధవ హస్త్యగృహంబులను, నళికులకోకిలాలాప శ్రవణంబులను సర్వై కుసుమసురుచిర గంధాఘ్రాణంబులను నతిమధుర ఫలాస్వాదనంబులను బద్ధప్రమోద హృదయబిగుచు..... త్వరితగతింజనివని పవనవళ తరుచలిత తలీరుహ పవన తమాల తాలపాంతాల విశాల కదళీ దళ వీజ్యమాన శీతలజలపరిపూర్ణంబైన యొక్కసశోవరంబుగని....”

జలాశయములందెల్ల మహోదధి మహానీయగాంభీర్య నిధి. దానివర్ణనమున వన్నపార్యుదాది పర్వమున ద్వితీయాశ్వాసమునం దిరువదియేడవ రచనయందురమ్మి శేషాలంకార భూషితంజేసి గాడించి యున్నాడు

అక్షరములు వివరము వినిపించుచు వివరించుచు కరిచుకరిని కళాభూత
కాతవాతోద్ధూత తుంగతరం గాగ్రసముచ్చల జల కణాసా రచ్చటాచ్చాదిత గగనతలం
లైనదాని శుద్ధాన నవంబునబోలె బహువిదు మలతాలం కృతంబైనదాని, నాట
కవ్రమోగంబునంబోలె భువనసప్రాతిరోభి తరంగరమ్యంబైనదానిదివంబునబోలెన
హిమకరభరితంబైనదాని...గాంచిరి." (ఇందు నన్నయ బాణకవి రచనల ననుకరించి
వాడు). మరియు

మలువిధంబుల వ్యక్తమగు మహనీయ పరికృతితోభవ నేత్రపర్వముగ తిలకించుచుతిన్న
రూత్రశుగు సక్తేశ్వరుని నిరంతరము ధ్యానించి తపమునేయు మహాబుధుల యాశ్రమ
మొందు, పర్వతాలనిరూపాదులైన మనుష్యులైనచులు కొన్నియున్నను సహజ
పరికృతి మహత్వమే విశేషముగా గన్పట్టుచుండును. పరికృతి మనస్య సమ్మేళన
మునపర్యను సోపానములన దగునిట్టిపుణ్య ప్రదేశములను సందర్శించుటకై మనము
దుష్కరుతునితో గూడ కణ్వాశ్రమమునకు బోవుదము, అది—4-22

కణ్వాశ్రమము.

(అజ్ఞానావిద్యుత్సారభ భూమలతాతతులం బెసగిన మ్రాకులకొవ్వల మీదననేతల
తాంతములైనను బాయని మధువప్రకరంబుల) హృదయనుఖానహంబగుచున్న యవ్వ
నంబులో నరిగి యనివరతపద కృమ మహద్విజ పత్యమానవేదస్థులయ నవిచ్చిన్నా
హూయమానాగ్ని హోతృస్వాహోశబ్దంబులకు ననేకముని గణపగీత వచనవిషయవిభా
గవినిర్ణయ శ్వాకునిపురానిద్వత్సంభాషణ ఘోషంబులను, బ్రతిపక్షదుర్విభేద ప్ర
మాణవిచార్య మాణవదార్క మీమాంసక గోష్ఠీవివాద నాదంబులనుం జేసిమోయా
య యజ్ఞప్రియోగిప్రవీణులైన యాత్మకు లకును, నధికతపోనిరతులయిన మహాతపో
భనులను, వివాసంబైన పుణ్యనదీతీరంబున దర్ధయారవ్యంబులు గంగాతీరంబున
నరసారాయణ స్థావంబునంబోలె జగతావివనంబగుచున్న కణ్వాశ్రమముని యాశ్రమ

ఇట్లువర్ణితాశ్రమన గాననగు వివిధవస్తుతీతిని తత్తద్గుణ శేషముల వివరించి
హువిధ శబ్దాలంకార భూషితములైన సమాసములతో నిర్వచించుటయే పర్ణలయందు
నన్నయభట్టారకు దలంబించిన పద్ధతయని యిందువలని తెల్లమగుచున్నది.

ఇతరకు నానన్య ప్రయత్న ప్రమేయముల కేకయేవ్యప్తిలోను దృఢి

మహాదర్శితములు సమాద్రము మొదలగువాని వర్ణనలను, మనుష్యవృత్తి క
 క్రితముచేసేర్పడిన బుష్కలముల వర్ణనలనుచూచితిమి. శేషలకుమవ్యవహార
 కర్మితములయిన నగరములమొదలగు ఎ-వివర్ణనల నోకొన్నింటి చూడవలసి
 యున్నది.

నా రణా వ త పు ర వర్ణ న ము.

అ-3—8-132. “అనిపించిన వారును నాగణావతంబు వనవరత మగభికునుమ
 భారవప్రమ క్రమకాఖావికాల తరువనలేఖా లంకృతంబనియును, వనజలకేళికందుక
 గయాది వివిధవిహార చాక్రితదేశకా భిక్షోభిక్షింబనియును, నవనూనాధాత సౌఖ
 యధాగ నీకగ్రసభా చటలచవ్వంసి తాపిత చక్షుగోపంబనియును, నిరస్తదోషాను
 గ మంగళమహారత్న రాజివిరాజిత విపులశివణి వీధీవిహసితాలకా కిలాసంబనియు
 ను, మనోరమానేక సుఖానుభోగ భాగిమహాభాగిజన సమ్మద్భావనియును, బుద్ధ్యా
 ప్రవా హాశోభితంబనియును.....” ఇంచవిసమాసముల తులారచనము శబ్దలం
 క విశేషములను గమనింపవలయును. మేళకస-దృశ్యమన నుదహరింపబడిన రా
 జరేంద్రుని సభావర్ణనమును, (అ-1-8) కుమారాస్త్ర విద్యాసంబర్చన రంగము (అ-
 281)ను మొదలగువర్ణన లన్నియు నిష్ఠామనుష్య ప్రియత్ననిర్మిత రంగవర్ణనములే
 యున్నవి.

మరియు రాజసూయ యజ్ఞశాల చూతము.

సభా 1—273

మత్రియ నవసమిశంబులయి పర్యాయార్థ రజితనువర్ణ పరిపూర్ణంబులయి మ
 మేయ తైలంబు సన్నిహితాలైన కుటుంబ యజ్ఞేశ్వరునకుయ నిధులు పరిశ్రేయంబునయ
 బుభాండాగారంబును సమ్మద్భాగాలైన గువి. హృతలనాతైల తండుల ధాన్యాది స
 ప్త వస్తువిస్తృతంబయి కోస్తాగాంగా నకల సుకల్ప సిద్ధికలైన కల్పద్రుమంబున
 లకరించుచున్నది. కేరళలన్నియు మూర్తిమ-శాల్మలై న గుటుమహాయజ్ఞకు
 లినమహీమరుల నీయభ్యుప గాంగా గోరుచున్న వరు గావున రాజసూయాధ్వరంబెడనే
 యక నేయును”

మనమిక సరనారీ జనముయొక్కయు వారివస్తు బాలముయొక్కయు రూఢి
కాదులం గూర్చిన వర్ణనల గొన్నింటి విరయదము.

వా ల ఖ ల్యు లు. ఆది 1—84

అల్పకుళ వలూశేద్య భారంబులు మోచికొని విడవడ వడంకుచు వచ్చువారివల
వత్తుల నంగుష్ఠ పగ్గిమాణిజేమాల ననవరితోపవాస కృశిభూతకరీల వాలఖిల్య మహ
మునులంజూచి నగిన...

భ ర తు డు. ఆది 4—62

శకుంతలకు భరతుడుండయించి కణ్ణనిర్మరిత జాతకర్మాది క్రియాకలాపుః
కయి పెరుగుచు గరతలాలశృత చక్రండును జక్కవర్తి లక్షణలక్ష్మీతుండను సింహ స
తాననుండును స్థిర బాహుండును ననంత జవసత్త్వ సంపన్నుడనునై పె
గుచు.

శ కుం త ల ఆది 4—46.

అమ్మాత్రిసి పురినతీరంబున శకుంతలీతమై యున్నమాత నత్యంత కాంతిమతి
వననీతలంబున కనితరించిన తరుణశశిరేఖయుం బోనిదాని నెత్తకొనివచ్చి శ
కుంత రక్షితయగుటందేసి శకుంతల యనునామంబిడి కరంబుగారవంబునం బె
చితిమి.

క చు డు.ఆది 3—109.

అనిన నమ్మని కుమారుని మకుమార త్వంబును విశయ ప్రియవచనమ్ముడు త్వం
బును, ననవరత నియమ ప్రత ప్రకాశిత ప్రకాంతత్వంబునుంజూచి శుక్రండతిన్న
హంబున.

మాధ్గల్యుడు. ఆది 7—255

“ తొల్లినాల్కాయనియైన యింద్రీసేన యనంబరిగిన పరమమతివృత్తి మాధ్గ
ల్యుండను మహామునికి భాగ్యయయి కర్మవశంబునఁ నమ్మనింగుష్ఠవ్యాధి బాధితత్వగన్తీ
భూతకరీరు, ఏయోవృద్ధుపలీపలితధరు దుర్గంధవిదను, దుఃఖజీవునతికోపను విశిర్మ
మాణనఖిత్వయం.....

అగ్ని దేవుడు కృష్ణార్జునుల కిచ్చినవస్తువులు ఆది 8—254

“ (గాండివమును చాపరత్నమును) మఱియెఱతెరి చక్షుసంక్షయ కరంబు
యినయత్తయ్య శరధుండు, విభాతాధ భరితంబై సింహలాఁగూఁకాఁగెగ్గోలాంకూ

అన్యరాజ మానంద్రైమహాంబుధర ధ్వానబంధురంద్రై మనోవేగసిత వాహవాహ్య మానం
ద్రైయోవ్యయన్నది వ్యరధంబు నన్జమనకిచ్చి, హాసకర సహస్రదుస్పరూపహః పటల
భానురంబుగుచు దేవదైత్య దానవయత్న రాక్షస పికాచోరగ ప్రిశమనంబయి వెలుంగుచు
న్ననుదర్శ నంబును చక్కంబును గౌమోదకియను గదయును నారాయణుని
కిచ్చెన్;

ఇత్యాది వర్ణనలయందునరవారీజులసాంగో పాంగవర్ణనల కువక్రమింపకయేమో
ఖ్యాంశపరిశంస చేతనేవ్యక్తిత్వమున్నట్టికరింపజేయుచు నన్నయమనకు పూజ్యుడగుచు
న్నాడు.

జీవ వ్యాపార ములు.

మహాభారత కావ్యమునందు క్షత్రియ వీరులువిధాన పాత్రీయలగుటచేత నిందు
వర్ణింపబడిన జీవవ్యాపారములు విశేషముగా క్షత్రియ కులధర్మములైనవేట, మత్రి
ము, యుద్ధము మొదలగు వానికింబుంధించిన వైయుండును. ఈగ్రంథమునందు
పూర్వోదాహృతములైన పురవారాశి మహాగర్వా దులవర్ణనల యందున్న దీర్ఘకఠినసమా
సములంతగా గానరావు. గానియలదునిట్లే యిందును శబ్దాంతరములు బహుళము
గానేగలవు.

దుష్కంతుని వేట, ఆది 4, 10, 12, 14

“అమృహీపతి యొక్కనాడు మృగయావినోదాద్ధియయి యాదిత్య హంబులకం
పెవడిగల వాహంబులు పూనిన రథంబెక్కి యాజానేయ తురంగా రూఢులైన యా
శ్వికులు పరివేష్టించిరాగ ననంతకుంతళక్తి చాపకృపాణ పాణలైన వీరిభట సహస్రంబు
లతోజని వనంబులోని మృగంబులం జట్టిముట్ట ... (సరథ ద్విపరిపు వరాహకార్దుల
మదద్విర దాదిప్రకర భయంకర వనమధ్యమున) నృపతిపెక్కు మృగంబులనెగిచి చం
పెడు వేడుక నతిదూరంబున కరిగిన నాతని రథవేగంబునను గమింప నోపక యధికత్తు
త్తిసాసాపర వశులై పదాతులయ్యయి ప్రదేశంబుల విశ్రమించి రంతదుష్కంతుడు కతి

సయామాత్మ్య పరిజనపురోహిత సహితుండై కొందొకనేలయరిగి మందటనొక్కఁడు
 బృహదీతరంబున వివిధమరలి కునుమఫల భారవినమృతరులతా గల్పవరిశోభితంబునయొ
 క్కవనంబుగని.”

రాజసూయార్థమైన మర్రిత్రాలోచన. సభా 1—98, 129, 131

“అనినవారల వచనంబుల కనుగుణంబుగా ననబానుమతుండయి ధర్మరాజు
 రాజసూయంబు సేయనమకట్టి దీని నిర్విఘ్నంబున నిర్వహించుటకనాది సభనుండొది
 పురుషుండు పురుషోత్తమండు పుండరీకాక్షుండు జుండయ్యును జగద్ధితంబుగా మర్త్యం
 బునజనియించిన యమృతాత్మండువాసుదేవుండె యోపుంగానియన్యులకశక్యంబుగి యవ్వ
 డయా వచరులంబిలంబుంచి (కృష్ణందేవరబనిదిన) వయ్యుధిస్థిరు సందేశంబునదాశార్థుం
 డునుదద్దర్శనోత్సుకుండయ ద్వాదశవలగదలి యతిత్వగతిగతింజని నిరంతరం పర్యాయంబుల
 నింద్రప్రస్థపుగంబునకు వచ్చె.... తదంతరంబుగృతనయండ (తనవీక్ష్యయోగం
 బునంజేసి రాజసూయ కర్మముచేరింభిమన నుండట కృష్ణునకెరించి యాతనిని యోగ
 మభిలషించుట నెరింగింపకృష్ణుండును రాజోత్తమా నీతమ్ముల బలనంపదచేత నీమ
 హయాగమును నీవచేదగియున్నావు) తొల్లిజవాదగ్ని సుతుండయిన రామ నిచేత ధాతృ
 యవగత త్తత్రంబయిన సంతనుండి యైలవంశంబును నిశ్చక్షువంశంబును దక్కదక్కిన
 త్తత్రీయవంశంబులెల్ల గృత్రీమంబులు గానివిమలమక్షుర్జంబులుగా వీరెండువంశంబుల
 వలననే కొత్తరశత వంశంబులయ్యె. మరియు యాతి భోజవంశంబుల వలనఁజతుర్దశ వం
 శంబులయ్యె నిట్టిసకలత్తత్రీయుల జయించిజరాసంధుడున్న వాడువానిసావర్ధ్యంబు జెప్ప
 నశక్యంబు... రాజసూయార్థంబుగా పరాక్రమంబున జరాసంధు వధియించి నిఖిత్తత్రీయని
 గ్రహిమాక్షుణ్డు సేయునంతకంటె మిక్కిలి యశోధర్మంబు లొండెప్పి... కావున
 మేము మువ్వరము గ్రహంబునం బరాక్రమించి యాజరాసంధుడాని నదీప్రవాహంబులు
 వృక్షోన్ములనంబు సేయునట్లు క్రమంబునవాని నిర్మూలించుము. అద్దురాత్మండు భూ
 తంబుల యందంత రాత్మంబోలె దనయంతరంబెరుగక యేకాంతకీలండ్ల ముఖంబునభ
 విచుటంజేసి వానియంతకంబున కరుగుట యశక్రమంబు.”

స మ ర ము.

భీమజరాసంధుల మల్లయుద్ధము. సభా 1—106: 210

“ఇట్లు కార్తిక మాసంబునం బ్రహ్మవివసంబునం దొడింగి భీమజరాసంధు యొడగక యొండొరులం బట్టియు గిట్టియు. నడచియుం బొడచియు, బాచియుం దోచియు మహాయుద్ధంబు నేయుచుం ద్రయోదశినాడిద్దరుగిట్టి మల్లయుద్ధకాలం నేక్ష్వదేవంగునెడ జతగళినాటి రాత్రియందు జరాసంధునతి శాంతభావంబు చలక్షించి యాధోక్షపుండు (వినుప) ననిలతనయుండ నిలజేవుండలంచిత్రత్వ సాచంబున నధికసత్త్వ సమేతుండై (మరునాడు) జరాసంధుంబట్టుకొని సంధిసంధుల యెమ్ములు విరిచివధియించి వానినధియించుట జగద్విధితంబుగా తదీయగృహద్వారతోగిరి గమీపంబునందీత్రు-
బేబరంబు వైచిననది సర్వజన భయంఠంబయియుండె.”

ఈయుద్ధసమయందు నన్నపార్వుడు రెండొమ్మిడు అనఘాసములతో తృప్తిగాంచి యూరికున్నాడు గానిమూలని యానంతరము నాచినసోమనాథులైన కొండకునెలు యుద్ధములు వర్జించు పట్టునతరిమి తేరిమియను ప్రానములను యమకములను వ్రాయుచు విచ్చినయంశమాయా సుందర్భములయందు చిర్చితము. అట్టికవీశ్వరుల చేతులలో మిగులపెంపొంది నానామఖిముల వ్యాపించిన ఎగ్గనవిశేషములయొక్క జములన్నియు నన్నపార్వుని కృతులందు గలవనిసోదాహరణముగ నిరూపించుటయే యచ్చటమాయాశయము.

మనవర్గీకరణము ప్రకారమిక వర్ణనలలో మనోవిషయముగూర్చి తెలిపెడిది ఎగ్గనలగూర్చిమన మిప్పుడు చర్చింపవలసి యున్నది. వీనిప్రశంస యంతయు ముందొకప్రకరణమున నన్నపార్వుని భావరసపోషణ కర్మము చర్చించుపట్టన గావలసియుండ ను గావున ప్రస్తుతమున నదినిలిపియుంచి, సుందర్భను రచనకాఖింగూర్చి ప్రశంసించబోవుదము.

సంక్షేప్తరచనలు.

కథాసందర్భమును బట్టిమనదహరింపబడినవి విధకాఖిలకు జేర్పడిగిన వచనరచన

అయితే అందుగాని అందుకేమీ—దు సంఖ్యగలదిగాని వివిధ ప్రకారములచేతచేరి విశిష్టతచేత
లయి సంక్లిష్టములనదగు వచనతచన లగునని చెప్పవచ్చును. తన్నయ రచనలంద్రి
మిశ్రితకలముగల రచనలే విశేషముగా గలవని వక్కాణింప వలసియున్నది.

ఊర్వశి—అద్భుతము— అరణ్య. 1—358.

అంశనూర్వాస్తమయ సమయంబున జన్మించుచున్నది సాంద్రీచంద్రికాపిలా
సంబంధి గన్వితల వలంకరించు చుండని లింపపతి పంపుసాంపార నూర్వశియర్థవ సు
గమకాంతంజీసి చంద్రికాధరదు కూలంబు గన్వితమగుచుదక్కర కుంకుమాన్మితశిశు స
గంధంబలది వివిధసరభి కునుమవిసరంబులు ముడిచిమణిమయ భూషణాంకృతియైనట్లు
డూడడిగి కొమ్మోయింక దీగయుంతోలే మణిమయమంజీర ఝళంఝళ నివాదంబును
గంకణ ఝణఝాతా—రంబును గదకలాప కింకిణీ శ్రోతాంబును మదనాజ్ఞావాద్య
ఘోషంబునంబోలే మ్రోయుచుండ ముడగిమనంబున బురందరనందను మందిరంబు
కరుగుదొచ్చిన నవ్వగుచు సత్త ముండుభయభక్తి సభ్రమంబులతో బ్రత్యుత్థానంబును ది
డపరణాంబును జీసికరకమలంబులు మొగిచియుట్లనియె.

ఈరచన మిశ్రితకలముగలది. చంద్రికాయ వర్ణనముతో నారంభించి, యూ
ర్వశికి యస్థుననందుగల సంగమకాత్మను సూచించుచు, విభ్రమశృంగారార్థ మాపె
ధరించిన యునుపులకు, అలదివనుగంధమును ముడిచిన కునుమలును, చాల్చినసె
మ్మలులోనుగాగల యలంకారమును వర్ణించి తుదకొక్కయు పమానముతో సాంద్ర్యః
ర్ణనముగించి యామెనడచునప్పుడు మంజీరకంకణాదులు ఘట్టనచేజనించిన శబ్దజాలను
మయధోచితశబ్దాలముచే కేల్పొని యామెయ్య నునేర ననుదించిన గమనవిధానము
గుమతను మందగముననే వర్ణించియువ్వలిక ధాభాగము గూర్చిచెప్పయన్నాడు. ఇంద
గలశబ్దము పాసముల సహజగతులు మెచ్చదగియున్నవి. మందగమనంబున పురంద
నందను మందిరంబున కరుదెంచి, యనుకూర్పునందు ఊర్వశిమంద
నము ప్రతిఫలించి
ప్రతిధ్వనించుచున్నది. ఝళంఝళ నివాదములు ఝణఝాతా—రంబులు శ్రోతా
ములును మిశ్రితములై యూర్వశి కరచరిణంబుల చాల్చిన యభరణ ఘట్టనల మనచే
అలా వేయుచున్నవి. మరియునిందు ఊర్వశికా మోక్షాంతతయు నర్జునునివరకాంత

వరాహ్మిఖ్యతయః శాంతశ్లాఘ్యముగా 1 వర్ణించబడినవి? మనుష్యుని సర్వకళామనః శాంతి
ద్రోహమునది స్త్రీయేయనుచు వికీర్ణింపబడినది చిక్కనియః జాహరణము.

నుదేవుడు దమయంతి నెరుంగుట.

అంతు నుదేవుడను బ్రాహ్మణుడు చేరినది యైన సురాహుపురంబునకుంబడి
పుత్రాహులు సేయుచుబోవు బ్రాహ్మణులతో రాజ్యహంబు సాధియంతఃపురంబున
సునందా సుగీత యైయున్నదాని ధూమజాలాబద్ధులైనయగ్ని ప్రభయునుబోలె
నీలాభ్రసంవృతమైన బంగారేఖయుంబోలె బహుమతనిమగ్నింబైన మృణాలియుం
బోలె శేషశకున్దుకు, పండుభూము గమగ్నగతంబైన నూత్న లతాంబుజముగా
పరిక్షించి, దాని దళములతోగా నెరి గి యాశ్చర్యభరితమనిది పరికింపుకయై తుక్కుప్ర
కాహయైన విగ్రహమునబోలె శూన్యకలుల యొననినియునుబోలెన పేతమాతంబైనవిషం
బుంబోలె నొప్పుమాడియుండన పతివ్రతా సుతంబున నొప్పుచున్నయది”

ఇది సందేహవికారమునో కూడిన కథా వివరణ శీలమైన కవిక చందో బద్ధము
గానున్నను, కద్యరూపము దాల్చక యున్నను, ఈ చన కద్యగచనము మించి
కవిత్వసౌభాగ్యమే నమనియ కనిగ్వచ్చని మమె నుచుక బ్రేకేద్యమై యుల్లాస
మును గల్గించుచున్నది. భగ్యవియోగమనోదయభావించెయై దమయంతి యొప్పుకుండి
యు సమాజ సౌఖ్యవశ్య ప్రభావముచే కొన్నయను విషయము రమ్యైవ మత్రయ
విభాసితములగు మానోవిను కచనల మూలమునః విషయశ్లాఘ్యముగ కర్తించియు
న్నాడు ఇంగులి యుపమానమాలికల యాచిత్యము మిగల ప్రేకలంపు దిగి నున్న
ది. ఎల్లనీయూరకమును గూర్చి కథాభావములు వారసలు సుఖముగ నవిగాహన ము
గుటకు సాధారణముగా నిట్లయ్యుచుమాన మానినలు నన్నునుము కాలనితర్వాతక పులును
వాడు చూడుట గలదు. అందరిలో కవి బ్రహ్మయని పూజింపబడు తక్కు నాయకుడు
సాధారణముగా మూడుపమానముల చేర్చును దాకల్పింపిందొ వాడుకొడిని యాత
ని రచనల గూర్చివర్ణించుచో చూడగలము.

మరియు వినుర్భాగమైన నన్నపాహుని శైశవయుండ పరియైక విశే
షము గమనింపు వలయున్నది. దమయంతియు విషయమున బాహ్యలంకార
విహితమైనట్లే కచనయు శబ్దాలంకార విహితమై, ఆమె పాతస్వరము వ

1. It is woman that seduces all man kind.

తేనే విబుధ గమ్యములైన యర్థాలంకారములచే నెంతయు నొప్పించును. సర్వజ్ఞాన్యత కారణములై రమణీయార్థ ప్రతిపాదకములైన యిట్టి స్మరసిద్ధ వచనరచనలను తన కృతులందు పెక్కుచోట్లగావించి వాగను కాననుండు వచనరచనాకృతులములైన విమృటి యాంధ్రకవులకు మార్గదర్శకుడై మన కనుదన సంస్కరణీయుడగు చున్నాడు.

వా క్య ర చ నా క్ర మ ము.

మనమింత వరకు నన్న యభట్టారకు డేయే విగమలగు వచనరచనల గాచియుంటిన్నాడో, ఏయేనందర్శములయందెట్లే వచనములరచించి యున్నాడో సంగ్రహముగా ప్రకంపించితిమి. ఇప్పుడతని వాక్యరచన క్రమమును గూర్చి యిందుక ప్రకంపించవలసి యున్నది. మానవ స్వభావాను స్యాముగ పాత్రిభాషితినిర్దనముల ను చేరదగు వచన రచనలలో సంపూర్ణములైన పెక్కు కురుచ వాక్యము లుండునని యీవరకు కొన్ని యుదాహరణముల వలన తెలిసి కొంటిమి. పాత్రిభాషితిములు కాని రచనల యందు, అనూపక భూత క్రియలతో గూడిన యసంగూర్త వాక్యముల శోకములు జేరియు, నొక్క-సంపూర్ణ వాక్యమైన నేర్పడియే యరచన ముగించి దైవి తరువార పద్యమును మార్చి నైపుక మించుచుండుటను పెక్కుతావుల జూడవలెనున్నది. ముదిపాలలో ఐ ఖ్యానమున గల యీక్రింది వచనమును పక్షింతము: (అది - 8-810)

కావున నీవుమెచ్చిన చోటికి బోవ నోవము మావలని మోహంబు విడిచి యగుగము విమోదిహనశ్లేశంబు నలబొంది నను నీవు జీవించిపుత్రులంబడయ నోపుదువునీ పుణ్య కళంబున మాకుగగ్నిభయంబు దొలంగెనేని నీవుమాయెద్దికు వచ్చి యెప్పటియట్ల రక్షింతు.” ఈవాక్యములు ముదిపాలని భాగ్యయగు లసితితో ఖాండావ దిహన స మయమున దాని పిల్లలనిన మాటలు. సంధులు విడదీసినచో నిందు సంపూర్ణ వాక్యములు వాల్లగలవు. ఇవిచాలకురుచలు. ఇంతవరకును పాత్రిభాషిత భాగము. తరువాత చూడుము.

రక్షింతు అని కొడుకు లెల్లమొక్కినం జూచి నితయుబాష్ప పూరితస్థ యనయై యాసన్న తరు దహన మహోత్సాహంబై ఇచ్చు హవ్య వాహుంజూచి

ప్రవాణభయమున గగనంబున కెగసి చనినంత ఇదికథా వివరణ వర్గమునకుంజేర దగ్గి
న రచన. ఇందు చూచి, ఆయి, చూచి, ఎగసి, అనున సహజక భూతక్రియలతో
గూడిన యపహ్లాసకాకృతుల నాలుగైదు గలవు. చనినను క్రియతో ముగింది
యొడినచో నీరచనార్థము సంపూర్ణమై యుండెడిది. గాని తరువాత సంకీర్ణ
ను పదముకుదనుడుట చేత రచనసంపూర్ణార్థము గలది గాలేదు.

మరి యొక విశేషము గూడ గలదు. మనస్సు నందలి యాందోళనమును,
గ్వల్ప కాలమునందు మనుష్యుల మనశ్శరీరముల యందు బొడ నూపెడు విచారన
రంపరను నూచించుటకు గూడ నిట్టిరచనలే మిక్కిలి యుపయోగ కరముగా నుం
డును. ఈ దాహరణార్థము కాజనభలో దువ్యంతునిచే నిరకరింప బడిన శకుంతల
నృదయాందోళన మెట్లువర్ణింప బడినదో చూతము. ఆది-4-77.

అనినవిగి! వెలువెల్లనె! వెచ్చ నూర్చి! నిశ్చేష్టియై! కందమ్మిరే కులనలనం
దొంగు జలకణంబుల పోలెకోపారుణి తనయనంబుల బాష్పక ణంబుల దొంగింప
వాంచి యారానంగ టాక్షించుచు! నృదయ సంతాపంబు తనకు దానయునుకమించు
కొని! పెద్దయుండ్రుద్దు వింతించి! శకుంతల యారాజానకిట్టనియె!”

ఇట్టి యసహజ క్రియాపూరితమైన వచనాకృతులు రచించుచుండుట ఎ
లవి స్పష్టముగా నొక్క సదుపాయమున్నది. కావ్యపితనము త్వరగా, సంగ్రహ
ముగా సాగిపోవుచు, వినువిను నదిలేక కడుమనోజ్ఞముగా నుండును. అట్లుగాక
వాక్యము లేక్కడకు ప్రసించిచెడి శకుంతల పినెను. ఆమెవెలువెల్ల నయ్యెను.
ఆమె వెచ్చనూర్చెను. ఆమె నిశ్చేష్టియయ్యెను.” అని యీ ప్రకారముగా పె
క్కు సంపూర్ణకురుచ వాక్యములతో శ్వాసశాసాది రోగపీడితులు చిదుప్రకౌనుటకు
సదుపాయముగా నుండునట్లు కావ్యము రచించినచో కర్తలను, కర్త వ్యాంశము
లను పలుమరు పేర్కొనూచు, పోవంబోప గ్రంథమనవసరము గాదీర్చుమయి వినువు గ
ర్చించును. సంస్కృత మూలమునంద నేకవిధముల వినుగు పుట్టించెడు వర్ణనలను, త
చినలనుచక్కని యుపాయములచే మిక్కిలి సంగ్రహపరచి యాంధ్ర భారతమున మ
నోజ్ఞతరముగ గావించిన కవిత్వయ కవిసింహుల కాంధ్రపాఠకు వెల్లరు మిగుల కృతజ్ఞు
యి యుండవలయును.

వృత్తచరణమున వ్రేల వాక్యమును, వాక్యమునకు కర్త క్రియలును భుక్తి
 ము. ఇట్టివాక్యమున ప్రత్యక్షముగా నుండ వచ్చును. లేనచో కొన్ని నుండ
 ర్థములందు కర్తగాని, క్రియగాని యధ్యాహారముగా నుండవచ్చును. క్రియకుర్మ
 కమేనో వాక్యమునందు కర్మగూడనుండ వలయును. సకర్మక క్రియలున్న
 వాక్యములందు ముందుకర్తను, తరువాతకర్మను తుదిను క్రియను, చెప్పటలంధ్రము
 కంటే పోని వాక్యముల రచించు పద్ధతియై యున్నది కర్త కర్మలను తత్తద్గుణవి
 శేషమున, విధియించుటచే నేనుగ వీధముల విస్తరింప జేయు వయ్యును. క్రియలను,
 కర్మలను కర్త కర్మముల తేలియజేయు వయ్యును క్రియా విశేషణ పదజాలము వలన
 కర్త కర్మను. నన్నయభట్టారకుని వాక్యమున నా పద్ధతి బాగుగా పరిశీలించుటకు
 నా ఆశయ రచన చమత్కృతల యుండిన నా విశేషముల బాగుగా గ్రహింప గలుగట
 కును నీక్రిష్టవ్రాసిన వివరము మిగుల ఉపయోగముగా నుండును. ఈచరణము కిష్కి
 రునను రాక్షసుడు పొండవుల కెదురుకును గొప్ప వ్రాయబడినది. నన్నయరచనకు
 ప్రకృతి నే యిటీసల నోరుగురు లింగబ్రహ్మ గాను నారు రచించిన. ఇతిహాసములది
 యను మహాభారత పురాణము నుండి యాకాశమున కధనే యెత్తి వ్రాసెనని. వాక్య
 రచనా పద్ధతి యందును వాక్యముల విధియును, కర్తకర్మల గుణవిశేష వివ
 రణమునందును, కృతార్థ విస్తరణయు నుండును. అలాకారముల యాచిత్యమునందును
 ఈయభ్యయ రచనముల ధర్మమును బాధిత సంగతించ వలయును.

అంధ్రమహాభారతము

నన్నయరచన. అంధ్ర 1-107.

ఇందుండి చని పొండవులు ముండవన

రాత్రులు నిరంతర ప్రయణాలు చేసి కామ్యకవ
 నంటు సొమ్ము వారొక్క నాటి యర్థ రాత్రులున వనంబునకు నరుగు నప్పుడొ
 రాక్షీ ప్రవరాగజేళ యందు లిల్లవించిన రాక్ష కు నాప యర్థ రాత్రులునరా
 నీమా యుగావించుచున్న వారి నది విడిచి పాద క్ష ప్రవాగ వేళయందు నిరుగు
 శోభింపనేతనవిదన గన్నారంబులొచ్చి ప్రద చెడమ రాక్ష గమయ గావించుచు
 విభ్రమకేళంబులు దూబలాగి నీయ వైసలు న్నియెక్క రాక్ష నుని గవిత్తి

ఇతిహాసమంబరి (మహాభా
 రతి వచనము)

(104 వపుట)

పొండవులు... కామ్యక

గర్జిలు చున్నవాని నిజపాదఘట్టి తమహీరలప్రచన
లనజేగ వేల్లిత వల్లివల్లన బాహు పరిరంభణ ను
ఘంటు పాదపంబుల కాపాడించుచున్నవాని, నె
తుర నొక్కొక్క మంగని రంత వాడును బ్రా
హ్మణ సంఘంబు ముంకట కృష్ణాజీవావృతులై వ
త్తుపాండవుల దవ్యలంగని మార్గని రోధియై మ
హావర్తకంబు మంగోతనున్న వద్వప్తశూర్య ప్ర
మాణంబైన వానిదేహంబు జూచి నిమిలితన
యనయుదు య్యాససకరా కృష్ణవేదీ భరంబువె
ను వెంట నొలయంబాంచాలిపంచ పృథ్వీలంబుల న
తును నని యుంబోలే ఒతుల నడుచు భయవ్యా
కులిత చిత్తయైన నింద్రియంబులు విషయరతింబరి
గ్రహించినట్లు లయ్యేవురునక్కొన లిం బట్టుకొని
భయపడకుండ వాక్యానించుచున్నంత....,,

ఇందుఒక్కనాటి యర్థరక్తంబున మెదలంక
మంగనిరక్షణకకు గలరచనము ఒక్కనునికేల
గూముల జూపికృష్ణుని విస్తరింపజేయు చున్నది.
ఆరక్కనుని రూపానుభవించు సమాసములూ
క్కయచ్చున తీసినట్లుతులదూ చినట్లు రచింప
బడినది. మరియు, రచనమున కారంభమందునన్వ
యకాతిన్వయు లేనినులభ పక్షము లున్నవి. గాని
జోసంబోడ

ఆరాక్షనును తీక్షణంబులగు శోరల
చేత భయంకరంబగు వదనగవ్వారం
బును దెరచి స్రుక్తు మెరవ భూత్ర
దేశంబులు దూలి బాలార్కరక్తి
యులంబగు మేఘంబువలె బ్రకా
శించుచు సకల ప్రాణులకు భయం
బు గలుగు నటలు గర్జిలు యుడె!
అటుగర్జిలును బ్రాహ్మణ సంఘం
బులతో గూడ వచ్చు చున్న పాం
డవులకు మార్గ నిరోధంబును తేసె
అట్టి వానిని జూచి ద్రౌపది మిగుల
భయంబును గొంది పతుల మద్యం
బున గడగడ పగిలు చుండె అట్లు
భయంబును పొంగుచున్న ద్రౌపది
ని పాండవు తేవురును కరంబులచే
స్పృశించుచు భయంబును దీర్చిరి.

ఇది సామాన్య సంపాతుల
తదన్నత ద్రవ భోజనము వలె ను
న్నది జిగ్గ సౌలభ్యము వాళించి
వాక్యము లెక్కడ కక్కడ క్రుం
ప బడినవి. అందుచే గీతలుంచిన
భాగములు మరల మరల చెప్పవలసి
వచ్చినవి. ఒక్కచోట తప్పసర్వ
నామనులయు పయోగ మిదగు
పడదు రసోత్పాదకములైన వర్ణన
లు. అలంకారములు తేవు. క
విత్వ సారభమిందు మందున కైవ
గాన రాకున్నది.

పక్షాభిముల నిడివియు నానియన్వయ మునందు కాశిన్యమును క్రమముగా మోపుచు
మధ్యకు బోవు సరికి కఠిన తమాన్వయముగల దీర్ఘ తమ సమాసము వేయబడినది. అవి
ల సమాసముల నిడివియు నన్వయ కాశిన్యమును తగ్గినులభ్యమైన రిచన క్రిందకు దిగఁచుం
తును. వాచన సోఁతుడు త్రివాధుడు, బమ్మెరపోతరాజును తమ కాన్యములయం
దు పెక్కు తావుల నిట్టి రచనల జేసి యున్నారు. సంగీత కద్య యందుఁబ్రదికితమ
గు నారోహణా సరోహణా విధానము మహాకవుల వలన రిచనలయందును బ్రకా
శిత మగుచున్నది.

మరియు నీరచన యందు సందర్శింపఁగల వర్ణనలు గలకథా వివరణమున్నవి.
కల్పలంకారములు గలవు ఇందలి యుచుమాల కారముల యందుకి విచారించిన కల్పకా
శలము బ్రకంప నీయము. మహాపర్వతము నాలె మార్గి నిరోధియైన కిమ్మియనింజాతి
ద్రోపది పంచ పర్వతముల నడుమ నది కలెన్న దినుటవలన పాండవుల ధైర్యమై రి
ములును, భార్యయై యేవుర సంపర్కము గల ప్రపత్నియుత్తర చాంచల్యముల నా స
మంజరముగ నూంచిన బడినవి విశేషించి పంచ పాండవుల మెను బట్టుకొని యా
క్వాకించిన విధమోత చనితె గ్రహముగా వర్ణింపబడినది? ఇంద్రియము (తెనుగు) విష
యరతిం బరిగ్రహించి నట్లామెను పంచ పాండవులు పరిగ్రహించెరుట. ఈభావములు
నన్నయ స్వబుద్ధికి దోచినవి గాక సంకల్పితము లమునందు గలవు అయినను మూ
లము నందవి భావపారస్థ్యమును తెన్నగ గ్రహించి, రమణీయతరముగ నన్యభావతోనికి
వానింబడి వర్ణనము నేయజాలిన కలంకలం దిగటచేసెనని పార్యని ప్రకృతి సౌందర్య
గ్రహణ దక్షత్వమును, తద్వర్ణనా సామర్థ్యమును, ఆధ్యాత్మిక విద్యాపరిజ్ఞానంబును,
సందర్శించితా అంకార రచనా నైపుణ్యమున, నిందు వ్యక్తమగు చున్నవి.
దీనిప్రక్కనే వ్రాయబడిన రచన యందట్టి చనుతాగ్రములు లేవు. అత్తరు దీనినగు
లాచివలెను, పిండిపైచిన తేనె పట్టువలెను నీది సౌరభహీనమై రసహీనమైయున్నది
న్నది. ఇట్లు వాయుబలో నామభ్యాళయము నన్న పార్యని వచన రచనలందు చూ
చుటైడి ప్రాశస్త్యము విదితము గావించుటగాని బ్రహ్మత్వి నోరు గురులింగ కాస్త్రివా
రి రచనలను న్యూన పరుచుట కాదని విన్న వించుచున్నాను. కాస్త్రులవారు భారతక
థా శ్రవణా సుప్తచైవ సామాన్య జనుల కొరకు 'తదన్నతద్రస' పద్ధతిని భారత కథను

అతి సులభముగను, సంగ్రహముగను రచించిరి. నన్న పాఠ్యదశననితో “పాఠమతింగ
పిండ్రులు ప్రసన్నకథాకవిత్వార్థ యుక్తిలో భారసేవేలనువల్లు” భారతమునాంధ్రీకరిం
చియున్నారు. ఇరువురును కృతకృత్యులయిరి. సరిపోల్చి చూచినగాని, యీరచన
లయందు గల తారతమ్య భేదముల గ్రహించుట సులభము గాదు గావున సైబిమర్శనము
నుగూర్చి యెవ్వరు నవ్యధాభావించ వందుకని ప్రార్థించెదను.

గుణములు రీతులు.

ఇంత వికతును నన్నపాఠ్యని వాక్యగతు వాక్యమమునుగూర్చి కొంత ప్రశం
సింపితిమి ఇక నాతని కావ్యగుణములను గూర్చియు రీతిలను గూర్చియు నిందిత
శ్రుస్తా విచార విలసయున్నది కావ్యమునకు రీతులార్యయనియగుణములు ప్రాణముల
నియు నాలంకారికులు చెప్పదురు ఆచార్యునిది ప్రమాత్తిగు సంగ్రహతా లంకారి
కలు కావ్యగుణములు పదియని చెప్పిరి. శ్లోక ప్రసాదముతో మృదులమగుమార
తా అర్థవ్యక్తిరుదా రత్నమోజః కాంత సమాధయః,, (దండికావ్యాద్యము-2-42)
కావ్య ప్రకాశకారుడైనను మృత్యు డీనిర్వచనముఖండించి, పుగణములు లేవనియు,
ఓజస్సు మాధుర్యము, ప్రసాదము ననుగుణములు మాడే కావ్య గుణములనియునిశ్చయము
చేసెను. (మాధుర్యోజః ప్రసాదాఖ్యా త్రయస్తేన పున్ద్రక). నన్నపాఠ్యనిరచన
లందు విశేషముగా బూడి నూపుచు భాగత కావ్యమును శోభాయ మానముగా రచించు
ప్రతాపీ నాలంకారికల చేసిర్పచించ బడిన గుణములను, మరికొన్ని ముఖ్య గుణములను
సంగ్రహముగా ప్రశంసింపయత్నించెదను.

ఆచార్య దండికృతమైన కావ్యాదర్శము నందును, దానినను సరించినో యాంత్రిమునర
లంప బడిన కావ్యాలంకార మందామణి యందును, నన్నెచోడుని కుమార సంభవము
నందును, ప్రతాపయత్రీయము ననుసరించి మూర్తికవిచేరచించ బడిన కావ్యాలంకార సం
గ్రహము (నరగభూపాలీయము) నందును, కావ్య గుణములు పదియు చెప్పబడినవి.
ఆంధ్ర, శ్లేష, నుకుమారత, సమత, ఓజస్సు అనునాలుగు గుణములు శబ్ద సంబంధముగు
గుణములు. అర్థవ్యక్తి జైవార్థము కాంతి సమాధులనునవి అర్థగుణములు. మాధు
ర్యప్రసాదములు భయములు.

జీందుముందు శబ్దగుణములనుగూర్చి చర్చింపఁతము.

ఓజస్సు.

ఓజోగుణమనగా విభ్రాజితముగు వటుసమాసభావశబ్దము (కా॥చూ॥ 4 - 8). ఇదియే గద్యకావ్యమునకు జీవనమున నుండి విధించియున్నాడు (ఓజస్సమాసభూయత్వ్య మేతద్దద్యస్థజీవితమ్ . కావ్యదర్శము 1 - 80).

సంస్కృత శబ్దప్రభావమును బట్టియు అభాషితత్వమునుబట్టియు వాభాషలో సమాసబహుళమైన రచనలు (కావ్యములై సంగ్రహశీలములై యొప్పుచు సమాసవిహీన ములగు నితరభాషలందు కూర్పులవలెనే మనోజ్ఞ గమన యుక్త ములగు చున్నవి. సంస్కృత భాషామూలకు నుద్బులపెద్దకూతురగు వాంఛమునందును, దండినిర్వచనమునను సరించియే యనేకకవులు గద్యరచనలలో బహుళసమాస రచనావరాయణలైరి. వోచ కాలువలె మిగుల పెరిగి దిగదీ పెడి యామహాద్వీర్ష సమాస భాగమున కోవ్యక మనోజ్ఞాం గ్రహణీ పరనించి శోషించివది. వన్న పాఠ్యుని గద్యరచనముందు నీయోజోగుణము ప్రాయశఃకముగా గాల్పించినను, మృదువై సంగ్రహశీలమై గంభీరమై యొప్పురుచున్నది. గాని వెగటుగదోషము.

1. అవిరళిగలిగిన నయనోదక నిందుగందోహపరిపీడ్యమాన పీన స్తవదీధాశాంత రంబు. సభా 2 - 212.

In a sense this artifice of crowding words in huge compounds minimises the etymological difficulties of a syntactical language like Sanskrit and the ideas flow with all the ease that characterises an analytical language. To a foreigner and beginner the form is repulsive indeed; but after some practice it will be found that Sanskrit prose is not as difficult a reading.....It has a charm and verve of its own..... Mr. G. Kasturi Ranga Aiyangar M.A, of Mysore in his English Introduction to Subhandu's Vasa-vadatta. Page 5.

2 స్వస్వశియుక్తక్రియారంభ సంభ్రమచరి భ్రమప్రచ్ఛన్నాననమాయు. (అది 2-213)

3 నిజపాద ఘట్టిత మహీతల ప్రచలన వేగ వేర్లితవల్ల పల్లవ బాహు చరిరంభణ సంభవం. (అరణ్య-1-107)

శ్లేష.

శ్లేషయచ బహుశికావ్యగుణము శేవలకబ్రగుణము. దంబార్ధయుక్త మణును బంధు బాణుడు రామరాజభుషణుడు మొదలగు కవుల చేతులలో మిగుల పెంపుగనిన స్థూలకారముకాదు. ఈశబ్రగుణక్షణము

కాని, ఆశిల పగుల పంపై విశదాల్ప ప్రాణవగ్న విస్పష్టానైకు శలగతి నొప్పు శ్లేషము విశేషకావ్యగుణ కల్గి విభవ ప్రదమై. (కా.మా-4 81)

అవగా నిష్ఠరాక్షగములు లేక, మున్న శిథిలముగాక, ఉచ్చారణకు ప్రతి హలములగు వివగ ద్విత్వార్థుల బాధలేక యందు రచన. అదే మూర్తి కవి విజయసాధి గూర్చినయు సైకొని యొకపదము రీతి నిలిచిన శ్లేషము (కా. సం|| 4-57). అని నిశ్చయించి యున్నాడు. శ్లేషగుణములేని యొక రచన బరిశీలించి, యా పల శ్లేషంబుల చానిగి చూడెను.

శతధుగామగు గదిచిన భారత భాగము. (అరణ్య. 4-207) లోకమిత్రయ ప్రభావమున గూర్చి యిట్లు చెప్పచున్నాడు.

“క్షుణ్ణు ప్రభావం బేమం పచ్చు విరాట్ప్రమాద్యు భాజి త్వగ్నే త్వసహ శిష్ట ప్రభు కత్త్యం ని పురాణస్మృత ప్రవర్తకుండు” — ఇంక ఉచ్చారణ సౌలభ్యము లేదు. నిష్ఠరాక్షగ బహుళము. సంస్కృతీప్తియు. బంధము శిథిలమైనది. శ్లేషగుణములేదు. ఇట్టి ప్రాస కూల్యము లేని రచనలందు శ్లేషగలదు.

అది. 7-3.

ప్రపగండు దన కూతు నగ్నికుండ నమద్భవన యోని జనగణ్య పుణ్యలావణ్యగుణామృత సఖిమితంబైన.....

అరణ్య 2 7)

“కామనరిది మనస్థన దీక్షిత యనియ ననువక్త చునియు, ననుకాకు నియమ నియమంబు విశుద్ధికా మను గమనంబు నకు నను పు తుండభకమృతి

శామశృంగుగా నన్న పాద్యుని కృతులందు ప్రేషగుణము విశేషముగా వగు పదమున్నది.

సుకుమారత

త్రుతి సుఖకర విప్లవంబునతి కోమలమైన కవన సుకుమారత యన బరగు చున్నది. ఇదియునన్ని పాద్యుని కావ్యము నందు ముఖ్యగుగాను.

1 ఆది-2-153..... కన్యకలందా నను బుష్పాపవయంబు సేయుచు కిమల నిర్మల విలసిల్లెనై న ధృతిక - నెలయేటి కలన నవవికచ కుసుమ సుకుమారకోరకని కరభరింప సతా కారకుర కకవకుళోళ కమలసాలా శ్యామలశీతి నికతాతలంబున.

2. చందనలతా భవన చంద్రకాంత వేదికయందు నుండ శీతల సుకభి చూడు లెంబు. (ఆది 5-229)

3. నామనో రథంబు సప్తలంబుగా మందాగ ముజనీమంజుల మకరంద పాన ముక్తి మహా కరగాన మనోహరస్థంబులను షేరులై కనినరంజులను ముదిపవనంబులు గల నంద నాది పనంబుల యందును నితాంతి కాంతి వికసిత కవకాగ వింద సమధిక సౌభాగ్య సంవాసిత మహానంది కందంబు లైన నుండాకీర్తి ప్రియగి మయ వేదకల యందును జలద్ర కానుందరంబు లైన నికతాతలంబులను ననవరతినుకతకేళి సౌఖ్యంబుధి నోలలార్చు మనిన. (ఆరణ్య 1-263.)

4 సమత

కవనయందు వాక్య మల్పయు నొక్క తుపము రాక్షి యుండుట సమత యనబడు.

జరావంధు సామర్థ్యము. సతా 1.157.

అన్ని చూడందు కిమల నందియ శక్తి పంపన్నుండై త్రిత్రరాంతకు నంత క హనులర మేర్పరుండనకు పహితుండేసి కొను నెంత బలవంతులయ్యాడు ధైరి కిమల నందివాకి యన్న దాకన శలభంబులు నోలెనవంగుచును. ఇందుని గతి కన్యక హంగ ముంబులను కమింపజేసిన యన్న మహావీరు చింతింబులు నుంకమింద వోచును.

శ్రేణుస్వరూప శాడిత్యండు వెలుంగనట్లు వీడు మూర్ధాభిషిక్తులలో విగిరి వెలుగు నడిరయంబులు మహావక్త్ర తంబుల భేదించ నోపని యల్ల దివ్యాస్త్రంబులు వినిదేహం భేదించ నోపవు. నహద్రంబు మహానదులంటే కొను నట్లు వీడు పరమహీనతుల సంపదించినోను.

5 ప్రసాదము.

..అలస ప్రసిద్ధ పదంబుల నలఘాక్తి ప్రసాదమయ్యె”

మారుమూల పదముల నేర్పి కూర్చక భాషలోనుప్రసిద్ధ పదములను క్లిష్టార్థముగా పండు నట్లొప్పుగ రచించుట ప్రసాద గుణము.

..పాండు కాక పక మోత్య పంబువం గుంతి చిత్రవ తురుష శ్రేణు సమానంబున పుత్ర శ్రేయంబు విడిసి భువిప శ్రేయ రాజ్యంబు పడవినంతిను నుభంబున సంత సిల్లి కుమారులతోడి విశోదింబు లందిరిలి యున్నంత—(ఆది-5-128).

పురుషశ్రేయ మనగా బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులని ప్రసిద్ధి. పరియు మూడులో కిముల రాజ్యాధిపత్యయలభించుట కంటె గొప్ప సంతోషము చేడకని యుండదు. పాండురాజు, బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులతో సమానులనదగు భర్తృజ భీష్మార్జున లంకాది పొందిన యత్యంత సంతోషము ప్రసిద్ధ పదములలో వర్ణించబడినది గావున ప్రసాదము.

6 మాధుర్యము.

సంస్కృత భాషలంకారింకుల మరముచేత మాధుర్యము ద్వివిధము.

శబ్దాశ్రయము. ఆర్థాశ్రయము. కావ్యము కసానశామగుటకు వీరెందునుముఖ్యము లే. ఒకమారు వినబడినశబ్దమే మరల నింపుగ వినబడుటచేత శ్రోతలమనస్సులూ కానొక సంతోషమును పొందుట యనుభవంబు నెద్యును. ఆశబ్దమే యొక పుడు వినబడు ప్పినను, పకస్తాన అదిత మైన మరియొక శబ్దము వినబడినను అట్టి సంతోషము కలుగ వచ్చును. అనగా నొక దంత్యము వెనుక నమూరముగా, శాదంత్యమే గాని లేదా మరియొక దంత్యము గాని వచ్చుటచే కురిమాధుర్యము గలుగును. ఇట్లే తాలవ్వు, పిచ్చిమూర్ఖత్వా దులగుల్పి యెరుగునది. అత్యంత భావముగా నదే వర్ణముగాని,

సకారీయవర్ణముగాని అనుప్రాసముగాని మరల మరల వచ్చుటచే శబ్ద మాధుర్యము. శబ్ద సముదాయ పునరావృత్తి అనుప్రాసము గాని యమకము గాని యగును. ఈ శబ్ద మాధుర్యమునేనన్న పాఠ్య దక్షరకమృత యని ప్రకరించి వాడు. మరియు రచనము నందు ద్వేగకరము లయిన గ్రామ్యాని వోపముల పరి హరించి మనో జ్ఞములగు వర్ణాలంకార ముల చేగాని మరియొక భిధము నగాని యింపుగులైతలు నట్లు రచించుటచే మాధుర్యము వచ్చును. దువృత్తితి కరము లైవదుప్త పదములను పరిహరించి, య్ధి కారమును పోషించి, రమణీ యార్థములైన రచనలు మాధుర్య సుఖపూరిత ములు. ఇదియే నన్న పాఠ్యనిః శాసనమని ర్థార్థ ముక్తులు. ,,

శబ్దార్థలంకారములను గురించియు వర్ణాలంకారములను గురించియు వేరొకచో శీత్రముగా వర్ణించెము.

శబ్దార్థమాధుర్య మహిమచే మనోజ్ఞ ములగు నన్న పాఠ్యుని హృదయ గొన్నిటినిల వ్రాసెదను.

అది. 8-183. విపుల పణిసేదీవిహాపితాల కాదిలాసంబు.

సభా. 2-88. నిమ్మలెనిసి నిమిసంబయిన నిర్వహింప నేర నని ధర్మకాండెట్ట కేటకు గరుడ గమన గమనంబున కొడబడె.

ఆరణ్య. 114. లేదీయ పాదరల లవిత పాలతులిక కల కాది లక్షణ అక్షితంబయిన పాంసు సధంబు.

అది. 2-172 క్షమ విడిచి సకల క్షమాకమ మండగు బరీక్షితు నకుంబరీక్షింపక కా మందిర్చి.

అది. 4-183. నీవు గర్మ శీలంబ వర్ణావర్ణ విమండవు సకలకార్యసమర్థుండవు గుర్వర్థం బు కన్యాశ్రమి చెచ్చితివి గాత్రన గృతార్థుండ నంటి.

అథా. 1-247 నిందాను విందుల మంద దన్యులంటేసి.

అని. 8-48 కపిలబా మండల దండక మండల మండి తుండు.

అర్చా. 1-307 అగ్నివన యావనననరీ పరివృతు.

అని. 8-55. పాంచాలాడు పాంచవ మద్యము సమర్థుల్యము భగ్నంబుగా నొకరి జంతులంటేను.

8-190. బానిం బవమానమానుం దవమానపూర్వంబుగా.

అర్థమాధ్యము.

1. యాతి. శ్లోకము: ఆది: 8-173, 174.

అని విచారించుచున్న సమయంబున బానిభుజ్య స్వరూపంబు గన్నిహితం బైన యట్లాకృత్యాదు యయాతి యశోక వినికాలోకన తత్ప రుండై వచ్చువాడే కలంబు యున్న శర్మిష్ఠంగనిన నది యాను సంభ్రమ విన యావనత వదనయై తనవలన నమ్మ స్త్రీపతి ప్రసన్న చిత్తుండగుట యెరింగి కరకమలంబులు మొగించి ... అద్భవయానింబుం గ్రహించి నవ్వుడ తద్దనంబనగుట నేనును భవత్పతి గ్రహింబు కావున నమ్మంగరుణించి నాకు ఋతు కాలోచితంబు బ్రసాదించువలయు ననిన.

ఇందు శర్మిష్ఠయ యాతి వలన బుత్రలాభ మభిలషించిన విధమస్థిలాది దోషములం బరిహరించి సమర్థవముగ వర్ణించి యర్థగౌరవమును బోషించి మాధుర్య పూరితముగా జేసెను.

2. ఊర్వశి. యర్థము: ఆది: 1-388.

నేను కన్య భూమిని ఆనియించి కన్య మండ నెతి నాకు నిశ్చటి యాచారంబు చితంబుగాదు మదీయ వంశకర్తయైన పురూరవునకు బల్లిని నైన కారణంబునను బురందరునకు బలి యర్పణ యొనర్చుటను నాకు జనని వగుటకు నందియంబులేదు.

ఇందును ఊర్వశి యుగ్రదునకు భోగిస్త్రీయనిగాని యతర గ్రాహ్యులుగాని యుపయోగింపక సాధిప్రాయమును సగౌరవమును నగు బలిచగ్గయ్యనువదము ప్రయోగించుటచే మాధుర్యము—

7 జౌదార్యము.

వినుత నుకబ్బార్థంబుల వనరగు జోత్కర్షణంబు చారిత్ర మనవ జను.

(కా|| మా-80)

1. పూర్వోదా హృత మైన జరాసంధు సామగ్ధి వర్ణన మాచార్య గుణాయుక్తము. సఖా-(1-157). . మరియెందు దాహణముల చూతము.

2. కన్యాశ్రమము. (ఆది 4-21)..... పుణ్యవ దీరంబున కర్ణయు కన్యాశ్రమ
న నరనారాయణ ప్రానంబు భుంబోలే జగత్పావనంబగు యన్న కన్యామహా ముని యా
శ్రమము,, జగద్బంధులగు కృష్ణార్జునులు పూర్వ మొక పక్షదశే కాయలే ఐర్లములు త
మమ్మచేసి పావనముగావించిన తపోవనము నలెనే కన్యాశ్రమము విమృశ్య పావనము
నకులు చేసావార్జ్యము.

3 ఆది . 8-227. వేదవ్యాసుండు కోటిని (మంత్ర) నూరార్చి నీకొడుకులు
ధర్మ నిర్మూల. ఈయధర్మియుండు నారాయణ భుజంబులందోని తిననలవురు దమ్ముల
బలంబున నర్హ పార్థివుల కానించి సార్వ భౌమాండై రాజనాయక్యమే ధాదిక్రతువు
లునీని.....

భీష్మార్జునకుల సహజేత్రులు, నారాయణ భుజంబు లందోని వారని విక్రిం
చుట యాదాహ్యము. నారాయణుడు జగత్ప్రభువు చతుర్భూషుడు. కామోదకే
యనుగదను, శార్దూమనువిందని, నంద కమణు ఖడ్గమును ధరించినవాడు. గదా పా
ణియును భీముడు, గాంధీవి ధరుడగు ఎన్జనుడు కృపాణుపాణులగు కవలును, సాధి
క్రాయముగ విర్లింపబడిరి.

6 కాంతి.

“ విమల విచిత్రతాయతనశ్చ నృత్తులు గలయతిమ్మదు బంధంబు కాంతి”
ఆని వరసభూపాలి యనునందు చెప్పబడినది. (4-66). “నెలవంక” “నవయ
మ్మ” కడలేక, కవురాల, అను కల్లులులు క్రమముగా నొకొక్క పాదమున మూడే
నీ మాగులు పెచ్చునట్లుగా రచించ బడిన నీన పద్యము దాహరణము గానియ్య బడినది
ఇట్లు కాంతి గుణము మూర్తి కవిచేతేచుల శబ్ద గుణముగా గ్రహింప బడినట్లు గన్పట్టు
చున్నది. కాని దండి కృతమైన గావ్యా దర్శమనందు “కాన్తి సర్వజ గతాత్మం
తాకివారానతి క్రమాత్” తప్పవాక్యాభి థానేమి వర్ణ నాస్పదీదృశ్యతే, అసగా తా
కన్యామున త్రికమింపక, వర్ణనల యందును. కుశల ప్రశ్నాదుల యందును రమణి
యముని విచింపండిన కావ్యము కాన్తి గుణయొక్కము. అత్యుక్తి మొదలగు దోషముల
వివేచించి, స్వభావోక్తులచే లలితముగ రచింపబడిన కావ్యము కాంతి గుణయొక్కము.
దీని గుర్తించి చెప్పబడిన అయిన న్నాయ కావ్యము న.క.కా.తి గుణము నా

అదియును ననంత విలాసమున జయమునుండి పోలేనున్న యెలని దుష్టం

అది 4-25-27

అదియును ననంత విలాసమున జయమునుండి పోలేనున్న యెలని దుష్టం
అదియును ననంత విలాసమున జయమునుండి పోలేనున్న యెలని దుష్టం
అదియును ననంత విలాసమున జయమునుండి పోలేనున్న యెలని దుష్టం
అదియును ననంత విలాసమున జయమునుండి పోలేనున్న యెలని దుష్టం
అదియును ననంత విలాసమున జయమునుండి పోలేనున్న యెలని దుష్టం
అదియును ననంత విలాసమున జయమునుండి పోలేనున్న యెలని దుష్టం
అదియును ననంత విలాసమున జయమునుండి పోలేనున్న యెలని దుష్టం
అదియును ననంత విలాసమున జయమునుండి పోలేనున్న యెలని దుష్టం
అదియును ననంత విలాసమున జయమునుండి పోలేనున్న యెలని దుష్టం
అదియును ననంత విలాసమున జయమునుండి పోలేనున్న యెలని దుష్టం

సమాధి.

శ్లో., అన్య ధర్మస్తతో న్యత్రలోక నీమాను శోధనా।

సమ్యగా ధ్యాయతే యత్ర ససామధః స్మృతో యథా॥

దండి, కావ్యా దర్శము. 1.83.

సరి యన్య గుణాలులు మఱి వేరొక్కటి పెనుల రింపకూధి యద్యౌ.

నరన భూవాలీయము.

4.69.

నిర్దేశగుణ వస్తువులకు సజీవ వస్తువుల గుణము లాలోపించుచు మనోజ్ఞముగా
(వింశతి) కూర్పు సమాధి గణభూషితము.

1. అన్య. 2-312 వస్తులకు వస్తులయిన వారిన మన మనంబును
లక్ష్యము విడుచు.

వరించుట త్యజించుట మొదలగు కార్యములు మానవ ధర్మములు. ఈ ధర్మ
ములొక ప్రామాణ్యమును చూచి కొందరు మనశాల విడుచునని, మనస్వ ధర్మము
లోపించు విడుచుటచే సమాధి.

2. ఇట్లే, చంద్రుడు ద్వినితల నలంకరించెన, నిషేధించిన రచన (అన్య
1.83) యు, వారణాశి వత పురము విలాస వి శేషములకావ్యరసవిహించెనని విశేష
విశేషము, విమర్శ సమాధి గుర్తించు. ఇది ఇట్లే సమాధి విమర్శించుట.

అను నలంకారమును బోలి, కొన్ని చోట్ల Transferred Epithet లక్షణములు కలిగి యుండును.

అర్థవ్యక్తి. (clearness)

స్వరూపము దూరమైన అర్థాహారములు అప్రసక్తములు లేక స్పష్టమైన యర్థముతో నింపుగా రచించుట యర్థవ్యక్తి. మరియు నేనందగ్ధముననే నడచు ప్రయోగించిన యెడల గ్రంథకారుని మనోభిప్రాయము విస్పష్టముగ చక్కగ చదువరులకు స్ఫురించునో అపడమునే అనందగ్ధమున ప్రయోగించుటయు నర్థవ్యక్తి కారణములు. ఈకావ్యగుణమును గూర్చి మెల్లతాను రచించిన రామాయణమునందీ విధమున వర్ణించినది.

గీ,, లేనె సోక నోయలియ్యవ యగురీతి। తోడ వర్ణ మెల్లకోవకున్న గూర్ధ
శబ్ద వికలి తొట్టటవనియెల్ల। మూగ చెవిటివారి ముచ్చట రయి కవిభావము పాఠకుల
శ్రమముగ నింపుగ గోచరించునట్లు రచించుటయేయర్థవ్యక్తి. అస్పష్టమైన
రచనలంబడుట తెన్నుదోవని యాటవికయానము వంటిది. అనని మోహనములు క
న్నులకు తగిలించుకొని చూచువాగలకు దృష్టిచెడి చీకటి బాకిరి గానుండుట వలన చీక
కు బుట్టినట్లు గుప్తభావములు, క్లిష్టావ్యయములుగల రచనలు చెడవలయు దీని యి
ష్టోపచాలక చీడర యొత్తించును. ఇచ్చటి యర్థ మేమోయని తమముకొన వలసిన గు
రవిష్ట వృత్తిపాఠ్యవి భారత పాఠకుల కంతమాత్రము లేదు. అతనికృతులందు ప్రతిపా
ది తార్థము బహు స్పష్టముగ వ్రాసెనుగ దోచుచునే యుండును. ఓకోసూ ప్ర
భావమునైన వర్ణనాదుల యందుపటుసమాసధాటిసాగినను అర్థవ్యక్తి గుణముమాత్రము
వీడుట లేదు.

ఇట్లు ప్రాచీనాలంకారికులమతము చేత కావ్యలేఖమున కాభారములైన దళ
గుణములంగూర్చియు, వన్నయ విరచిత భారతము నందు వానివ్యాప్తిని గూర్చియు
సంగ్రహముగా వ్రాసుంగింటిమి. కవిభావము పాఠకులకు నువ్వర్థ మగుటకును భా
షలో కావ్యమమృత సిద్ధి వడయుటకును, ముఖ్యము లైనవిరికొన్ని ముఖ్యార్థములు
గలవు. అవిగొంత వరకు పైదళగుణములలో మూలమునది యుండ వచ్చును. అ
యినను వానికిగల ప్రత్యేక విశిష్టతను గూర్చి కొంతగా వ్రాసెను కావ్యమ

మీ మిగుల సహకారులగు గుణరాజములు గావున వానిగూర్చి యిచట నిర్ణయము యావశ్యకము.

1. స రళ త. (Simplicity).

మరుష స్వర మరుషమద భూయిష్ట మైన శైలి భావగ్రహణమున కంతయు నిలిపాలము. కఠిన శిలకంటకమయ ప్రదేశయానము నలె మిగుల వీడాకగము. వానినేరి దీనిపార బైదివనో గమనము సుకరమైవట్లు ననాయాస సరళ రచనల చేభా వగ్రహణ మశ్రమము నానంద దాయకము నగును. తనరళగుణము పూర్వోక్తమై ననుకుమార మూర్తమే కాదు. శ్రవణానంద దాయకములగు కోమల వర్ణములమా త్రము గలది సుకుమారత. అవిచంద్రముతో సంబంధములేని శబ్ద గుణము. సరళత యోగ సంబంధముల పోకు మార్గము. అర్థపాకుమార్గమును శబ్దపాకుమార్గము ను మేళింపి, తేనెగొలుకు మృదు మధుర భవిముల శబ్ద కూర్పులలో నన్నయ యాంధ్ర కవులలో ప్రథముడు నిర్వచియుడునై యున్నాడు.

2. ధారణానుకూలత (Impressiveness)

కవి భావములు బాగుగ గ్రహింపబడిన పనుటకు ముఖ్య నిదర్శన మాభావ ములు పాఠకుల మనస్సుల నంటి ద్విధముగా నాటుకొని మరుపునకు రాకయుండుట కొన్ని చక్కని కూర్పులలోని భావములముద్రవేసికట్లు చక్కగాపాఠకులమనస్సులందు నాటుకొని మరుపునకురావు. మరల మరల చదువకయే యాభావములు చదువరుల ముప్పులకు బాగుగా పట్టి విస్మృతము గాకుండ చేయగల రచనా చమత్కారము ఉత్కృష్ట కవుల లక్షణము. నన్నపూర్ణుని కూర్పులందీ పామర్యము విశేషముగా ప్రదర్శితము.

3. చిత్రకళాకుశలత్వము (Picturesqueness.)

వర్ణ నీయార్థము లేవకళలతో చదువరుల యెట్టయెదుట వోచునట్లును, మనోనేత్రము నెదుట పెరుపు పెరసి నట్లు ప్రత్యక్షమగ గోచరించునట్లును రచించు పామర్యమే కవియొక్క చిత్రకళాకు శలత్వ మనదిగి యున్నది.

శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రథమోధ్యాయః పంచవీధ్యాయః పంచవీధ్యాయః పంచవీధ్యాయః
చక్కగా చూడట్లు చున్నది.

శకుంతల స్వప్నాంతము.

అది 4-5, 46.

గీ॥ చెలిగీతవనేడు చిలుకు కాచిక్రవాద భూగమ్యముల శబ్దములు
అనుచు చెట్టు పలకప్పి కడించు కొని శకుంతల తరుణ గూడియండె.

అంతసేను శివ్యగణంబుల దోడ సమితుల నుచు భూపాకాంక్షాంబుకడ మంజునియన్నా
శివీ భూమి తలంబున శకుంతలక్షీభుక్తు యున్న కూతు, నశ్యంత కాంతి మతి, ననన్
తలంబున కవతరించిన తరుణ శశిరేఖ యుండోని దాని నెత్తుకొనివచ్చి శకుంతలక్షీతిరా
గటంచేసి శకుంతల యనునామందిసి.”

ఇందు సరికతయు, భారతాను మూలయు ప్రత్యక్షములు. మరియు

వ్విన్ (Tennyson) అనువాంగ్ల సహకరిచెప్పినట్లు”

An infant crying in the night,
An infant crying for the light,
And with no language but a cry”

యేద్యుతస్వ మయొక మాటయైన నెరుగక కరచరణాదుల విదల్చి గదల్చి
కాచిగత యత్నించియు లేవ బాలక పేద్యునున్న చిన్న శిశు రూపయెకటి, బయ
సోపు యంత్ర సాహాయ్యముచేత నోయన్నట్లు మనమనోన్మేతములయెదులు పొడగల్గి
జాచిగొల్పు చున్నది. అశిశువు ప్రాణ విద్య మృగములచే బాధింప బడకుండ చెట్టుప
ల గప్పి కాచిరక్షించుకొను శకుంతలతరుణ మనమనోన్మేతయొందు పెంచిన ప్రదర్శనము.
అనితలంబున కవతరించిన తరుణ శశిరేఖ యుండోని కాంతిమతి నమ్మకంబెచ్చుకొ
ని కన్యా మహాముని పెంచుకొనుట మనకు ముఖ్యముగ గప్పట్లు మూచిన ప్రదర్శన
ము. ఇట్టి చమత్కార రచనల నెడి దివ్యయంత్ర పాధనముచేత భారత పాత్రముల
న్నియు చిరజీవులై నిజరూప చేష్టలులను జీవకళతో మన దేదెదులు నిత్యము న్నర్చి
మచేయమనే యున్నది. గీతలు గీయించులు వ్రాచి చిత్రకామకు పటముల న్నర్చి
యెన్నారె. పదములను మాత్రము వ్రాచి క్యాకాయకు న్నర్చిలరని యున్నది.

టీకలోలో కూడిన రచనల రచించుటే యరువులకు పుష్కలము. అందునున్న పాద్యుడు పాంగ్ పాంగ వర్ణనలకు పక్షమింకయే, ముఖ్యాంశములను మాత్రము బొందుగ్రహణగా విచించి వ్యక్తిత్వ భంగదోష కేమియులేక పాత్రములను, పరిస్థితులను, సువాయాసముగ నెదుట దోపింప జేయుటయందు గడు బుద్ధివంతు.

అలంకారములు.

నన్న పాద్యుని రచనలలో నలంకారములు గూర్చి కొంతవఱకు నవచ్చుటచుట నొకరిత ప్రయోగించి యుంటిమి. ఇప్పుడు విషయమును గూర్చి వివరముగా మరికొంత చర్చింతము.

“అలంకారములుభావకు నగలవంటివి. నగలు శరీర వోధ నెట్లు హెచ్చించునో యలంకారములు కావ్యకోభవట్లు. హెచ్చించును.

అలంకారములు భావతో గూడ పుట్టిన నచ్చునట విను వారికి నవ్యమున నుండు నిమిత్తమును చక్కగ బోధయగుని మిత్తమును అలంకారయొక్కమై నభావములు లాడుట మానవ స్వభావము. నిండు చెన్నెల కాయుచున్నదిని చెప్పటకు మారుగ పిండి యార బోసి నట్లు చెన్నెల కాయుచున్నదనియు, “అమె మిక్కిలి చక్కని వసుటకు” “అమెరంధయనియు, వాడు కూరుడనటకు వాడు గింహపు చిల్లమునియు, క్యోము సకాలము నందు జేయక ప్రయోజనము జోయిన తినువాత జేసెననుటకు “దొంగలు నడిసె అరు నెలలకు కుక్కలు మెరియ” అనియు నీవిధము గనిత్య వ్యవహారము నందు చెప్పెదము. మనమలోని భావమత్యధిక మైనప్పుడు అలంకారిక భావమెవడును. ఇందుకు మన భావలోని కొన్ని లిట్లు నిదర్శనములు. ఏకడుపుకాల, నీదుంప లేగ ఇత్యాయులు పక్షయొక్కో పోలేకమును మాపును కావ్యవ్యాకరణ కాత్రుము పుట్టుకు పూర్వమే భావప్రసంగంపై పుట్టివచ్చి చెందునో, అట్లే అలంకార కాత్రుముపుట్టుకు పూర్వమే. అలంకారము పూర్వమే భావలో పామర జనవ్యవహారము లందును అలంకారము పోవును.

పింపకీసి క్యానును పిరసయ పాలుకే పెడి యుక్కర కమ్మతో నానగా వ్రచకప మైన
కొట్టె లంకార రచన లాతని కవనమున లేవు. కొన్ని కృష్ణలంకారముల పరి
శీలించుము.

చైతాన్య ప్రాసము.

నేకులనగా విద్యుదు. శ్రేణులు. వారికిష్టమైనది గావున దీనికి పేరు
విచ్చెనట ఎవరేక కందు లేదె క్షరంబు లేనయి విమయము చేక మా నెట్లెవ్వ(న
రగభూపారీయము. 4-74)

1. దమయంతి మంతి కము. (ఆరణ్య 2-18).
2. అవృక్షలంబట్టికొని సనకట్టి కట్టిన పుట్టలు. (ఆరణ్య 2-84).
3. ఆధిపతి యానన వివ చిరీవిఃచర బుద్ధికుడు. (ఆరణ్య 1-807).
4. మధ్యందివ దినకర మూర్తి. (విజ 7-107).
5. అవి మానజనిత కొన ఘోషమైన మానసుండు. (ఆది. 5-255).
6. విశిష్ట నింతి వింతయు వినిభీయుండు. (ఆరణ్య 2-220)
7. వియోగానలంబువం గంది గంద మూలభలంబు. (ఆరణ్య 2-120).
8. చిరుర్వర్ణ వర్ణాను బంధ బాధుర కథేతి హాసంబు. (ఆది. 1-30).

వృత్తాన్య ప్రాసము.

ఒక పాల్లుగాని నెక్కు పాల్లులుగాని రెండు సారలు కంటె నెక్కుడు
పర్యాయము లచ్చరించ బడినవి వృత్తాన్య ప్రాసము.

ఆరణ్య 1-256. స్నేహాల నతిలో లాహంగవి లోకనంబులు.

ఆది. 4-142. అనిటారోల కల్లోల మాలాస్పాలన...

సభా 1-184. గటాసముత్పాటనకు పితమంజరి కురియుంబోలెగడు 229 ని

టానుటల క్రమపటిక నిటానంబగును.

ఇంగ్లీషు భాషలో 'alliteration' అనబడునట్లయితే ప్రాసభేదము నందు ఏదాది వర్ణము పునరావృత్తి యగుచుండినట్లే శ్రుతిసామ్య మనబడు నట్లయితే ప్రాసమునందును ఏదాది వర్ణము మరల మరల వచ్చునట్లు రచించుట యందు గన్పడుచున్నది యట్టిది యట్టిధికము. ఆశ్రుతి సామ్యమునందును పదము లేకును లేదని క్లిష్టమైనట్లుండును. రచనా గమనికలో సహజముగా పొందు పోసిన, మనోజ్ఞము లైయుండును.

1. మాకుర మార్కాడ మరచి గోచరంబుగాని గహనంబు. ఆ 8-170.

2. కల సమ్మద్ధుడై కిరీతయందు రంగ మగ్ధులైన కరుడెంచి

3. సమర సమ్మద్ధుడై పాల్కుండు సమ దెంచి అది 4-87.

4. కుమర కుమారుడు క్రిచ్చాడొచ్చి ప్రమ్మతుడై అది 1-88.

5. ఎమవులు వశిష్ఠుని వసు కావంబున వసుమతింబులు వచ్చుచు. అది 4-152.

6. విదనాశాన విధూషణులై విశేష విశేషనంబులు విస్తరిల్లుటనివి. ఆరణ్య 3 220

7. పూరి సర్వవృత్తిలంబుకొని పశ్చిమ పారిజాతనియిండుని పంపిన ఆ 8-194

8. పరస్పర ప్రవంబునకుండు దొచి పుడవకాంతి కథారంభంబై వెలుగు గన్పడినచన పూర్వకంబుగానిట్లని న్నటించె. అది 3-287.

9. ఆఖరి జరిగి వేలానలయ వెలుగురవనుమరీపనితా భూషణులైనవేంగి జేశను .

అది. 1-8.

10. వరాహము సమంజ్ఞులు లైన పాండవులు నామధిగ వంబు నెట్లు దరిగెడగని బాష్ప భారాస్పృశిత పయోధరయ్యు పాణిపల్లవంబుల నయని సమాత్మ్యం సేయుచున్న పాంచాలింబు పద్మనాభుండొట్లను. ఆరణ్య 1 140.

11. కిరీత సన్ని భజంబుసేసి నిత్యంబు నుపద్రవంబు నేయుచున్న సహింసక సమర సంరంభంబున సర్వాయుధ సన్నిధులయి ఆరణ్య 1.153.

కొన్ని రచనలలో చెండు, మూడు పాల్కుశ్రుతి సామ్యమును గలదు.

1. ఆరణ్య 3.267: విజనంబైనవి పినంబు నందు కలసి నిద్రవోయెడి దాని నలువది పార్థివను వ్రత నగ్ని సన్నిధి బాణగ్రహణవిధి లభ్యమైన దానింబాసినలు నట్లయి నిర్దయు లైయరిగిన వారు లేడు. ఇందు, వకార, వకార శ్రుతిసామ్యము గలదు.

2. ఆరణ్య 1 868.

మందామండరీమంజుల మకరంద పానమర్త విధి కరగాన వనోహాక్షలంబులను, మేరుశైలకండరంబులను, మంద చననంబులుగల నందనాది వనంబులను. నవధి కరగర్థ సుంపానీత మనోనంద కండంబులైన మందాకినీశ్రీమణియయలేదకలు. ఇందుకు, స్త, స, శ్రుతిసామ్యము గమనీయము.

3. ఆది. 5 189. ఇట్లు సర్వధారిత సమ్మోహనంబున నందర సమయంబున పాండురాజు మదన సమ్మోహన మార్గణ విదేశ మంది కృశిమానమండై మద్రరాజపుత్రిదయన మనోహరా కృతయందు మనంబునిలిపి యున్నంత మింతి... ముద్రితమయి యందేమిదియున్న యనసరింబున.

కొన్ని రచనలలో శ్రుతిసామ్యము నందు, మరలమరల వచ్చుచున్న నెనకేక ప్రాణజనితములైన పాల్లులను గవనము చున్నది.

ఆది 6.96. అష్టమ ప్రకారం ప్రవీణితు పరమ హిసాలపరా యోత్సవిత న కాక్రమింబునకు దశవల నిధిక్తి స్నేహంబులకు మెచ్చి భిక్షాద్యాకాదు బ్రహ్మకలంబులను గొణంబు సప్రయోగవి విర్ర ములుగా నిచ్చి.

ఇందు పవర్త మేదు పాఠులగు చదివది. అనెనుకనే సూతీయములగు, ధి, బ, వి, అ మ వర్ణములగు చదుచున్నది.

ఆరణ్య. 1.88. దుష్కృతపాదులు దుష్కృతానంబు నందు చరనది భక్తిం దైన ధృత రాష్ట్రండు.

యమకము

సర్వవ్యంజనసము దాయపానరుక్తము యమకము. ఇంద్రధమము మా వక్షరములైన నుండవలెను. అర్చులను పాల్లులను కూడ నొక రూరివచ్చిన వేమరల మరల రావలయును. ఒకే పదము వచ్చిన యెడల భిన్నార్థములలో రావలయును. ఒక పదములోని భాగములై యుగము లేని యక్షరములైనను యమక మగును.

1. వికర్ణంశవ్యాయ క్రవణ వికర్ణంశయి (సభా. 2.2.3).

2. బద్ధి కవంబున పవంబు (ఆరణ్య 1.127.
3. ప్రజాక్షయ కారణంబున కణంబు (ఇతి 1.192.
4. స్వర్గలోకంబు నిరణలోకంబు గావించి (ఆది 2.98.
5. హిడింబిని పవమాన మామండనమాన భాగ్యకంబుగా (ఆది 6.190.

మరికొన్ని శబ్దవైచిత్ర్యములు

సజాతీయులు, సాభిప్రాయములు, సతిలలితములు నైనయను ప్రాసరచన యందునన్ని పార్యునికి ప్రీతియర్థకము.

సజాతీ యాను ప్రాసములు.

- ఆది. 5.125. శక్లండంశుమంతు సంకంబున కానీకుండా పుట్టె.
 ఆది. 6.215. చిత్రివిధంబాచి చిత్రీయనాగ చిత్తులెరి.
 ఆది. 8.17. ఇదిగి యంత్యపురంబునఱింబోయి యంత్యసంతాపంబేర్పడి కుండ.
 ఆరణ్య 1.17. ధార్తరాష్ట్రులరాప్తము.
 ఆరణ్య 1.127. నిఖిలలోక చైత్రుంధవయు చైత్రధంబున తపింబు నేసి.
 ఆది. 4.238 అవిల పయోధర పయోధారిలు.
 ఆది. 6.340. నువ్వానీసాస్తాను కారంబులయిన సన్మహస్తదక్షణ కణంబులు
 నాభి పాయార్థములగు పదములయను ప్రాసములు.
1. నాకుపతి యమ్మహీపతి యకాని యెరులజాడ రెల్లవని యస్వరమ సతివ
 తి పర పురుష సందర్శనంబు పరిపారిచి పతికను మాంబుగా శీత్రపట్టంబు గట్టికొ
 నె. (నాంధ్రాది. ఆది. 5.12).
 2. భీమండు వజ్రకాయుండు. వజ్రధరుడైన నోర్వ నోపు (6.387.
 3. అఖిలలోక హితుల గావున పాండవులు పురోహిత రహితులయ్యెడ
 కగడు (7.78.
 4. మానవ పతి మానహీనుండె మహీతలంబున బడి (7.78)
 5. అధిక తపశ్శీయంబు శక్తివచానువింగని. (7.111)

6. (పూర్వ జన్మంబునద్రావది) పతిం గోరి పశుపతి మజ్జిశించి యుగ్రతపంబు చేయమిన్న. (7-258)

7. అనురపతి శ్రురోగములైన ముమరు లెల్లనమరాచగా సమీపమున. (7-268)

8. అనుర కన్యలతి వార్దంబున నమరేంద్రవంశను ఓవించి చనితి (8-188)

9. పాదజను లెల్ల పారవతులనందను లైన పాండువంశుల (8-64)

10. బ్రహ్మణ్యుండై బ్రహ్మాత్మరంబుగా బ్రహ్మపాలనంబు నేసి (ఆరణ్య 2.7)

11. లోక పాలురు భూలోకంబు నగల రాజలోకంబు నవలోకించుచు (2-54)

12. వృద్ధశ్రవుండు వృద్ధ వికరూపంబున (3-257)

13. అక్క-మలంబు దెచ్చిన గాడ్చున కభిముండై గాడ్చు పట్టి (3-311- అది-

14. వాయు వంశనుండు వాయువేగంబున కరిగి- (8-179-

లలిత రచనముగల యన్ను పాసములు.

1. భీష్ముండు తనరథంబు నివర్తింపించి సంవర్త సమయ సమవర్తి యుంబోలెన తిరద్రాక్షకుండై (అది-4-203

2. పాండవులకెల్ల నపాయంబు నేయు నుపాయంబు (అది 5-179)

3. పీయభి ప్రాయంబునకు నిరపాయంబైన యుపాయంబు (ఆరణ్య 2-57-

4. అవమాన జనిత కోపఘోర్వక్షాన మానసుండు (5-205-

5. నరుక్కాల విశాలంబుగా. (అది. 6-138-

6. సమీరణమతుండు సమీపంబున (8-284-

7. అపకార వ్యతిక్రమంబున కుశక్రమించి (సభా 2 66-

8. విద్విత్కుండను వాడె చింత్య విక్రమంబున (ఆరణ్య 1-180-

9. పరుణ రూపంబున మోక్క- తరుణిలో జాదంబు (అది 7-270-

10. మాతకుల ప్రమాత. (3-41-

11. చక్రధరుండభిల రాజచక్రంబు. (సభా 2-64.

12. అంతట ముందర భీమసేనుండంత మామంగుడిచి యవంత బలుండై యంత్య
కాలంత మందు బోలెమల్లసలచి (అదిరి-292.

13. జగత్త్రయభుజ వీర్య సహధురైన సాధులు గలిగియు వసాధయంతోత
పాంచాలరాజ పుత్రి భయార్తయై యార్త జరకరణ్య జగన్నాథు... (సభ 2-220.

సంఖ్యాత్మకములు.

ఒకటి సంఖ్యా విశేషసామల గూర్చి ప్రస్తావించినపుడు తత్సంఖ్యాత్మకము
లేయగు మది కొన్ని విశేషముల దెక్కింటి వక్కాణించి రచించుట నన్నపార్యుని ప
ద్ధతియైనట్లు గవడుచున్నది. పాండురాజానకు ధృతిబిభీషాత్తునులను మువ్వరు కొడు
కులు గలిగిరని వచించినపుడా పుత్రత్రయమును పురుషత్రయముతో బోల్చి, భవనత్రయ
రాజ్యలక్ష్మ చేకూరినట్లారదు సంతసించెనవి వర్ణించిన విషయము వేరొకచో ప్రశంసించి
తిమి అప్పిచి మరిచెడిటను దాహరించును.

మరి నూర్పునితో నిట్లనుచున్నది (అది-5-21:—

అత్తానంబుననిన్ను ద్రిలోకైక దీనకు, త్రిపురుషమూర్తి, త్రివేదమయు రావించి
చిన యపరాధంబు సహింపుము..

మరియు వాది 1-30. రచన యందు చతు స్సంఖ్యాబాహుళ్యము గమనింపుము.
“ కృష్ణద్రౌపాయనుండన బ్రహ్మబుధి తొల్లివేదంబు తక్కిదురంబులై యేర్పడకున్న
బుగ్యజాన్యా మాధర్వణంబులు గావిల్చాగింది తనకెప్పుడైన మెచ్చెకంపాయన నుమంత
డైమినులంబంది క్రమంబున జతుర్వేద శూత్రంబులు జేయించి వేదవ్యాసుండై...జ
తుర్వేద వేదాంతాభిప్రాయంబులును, జతుర్వేద వర్ణానుబంధబంధుర కథిహాసంబు
లును, జతుర్వేదగ్రంథిద్దమహర్షిరాజర్షి వంశాను చరితంబులును చతుర్వేదాక్రమధర్మ
క్రమంబులును, జతుర్వేదగ్రంథముఖని భింసురమునిపు పూజితుండైన ఔక్యష్టనిమాహా
త్మ్యంబును.

రామాయణము నుందుర కాండ యందు హనుమంతుడు నీతకు ౨ రాముని వల్లించి చెప్పవో నిట్టి సంఖ్యాత్మకరచనలు విశేషముగా గలవు.

మరియు అది 2-48 గరుడుడు

ఒక నాడు సు ప్రమాదులకు వంబున సప్తాశ్వ మాండలంబు దాక వెగసి

అర్థాలంకారములు

కవి యొక్క మేధా సంతియు, కళా దక్షత్వమును, కవిత్వనైపుణి యు వర్ణాలంకార రచనలలో విశేషముగ ప్రదర్శింప బడును. కావ్యమునకు కాశ్వ క సారథమును రసపుష్టియు ప్రసాదించుట కీమలంకారములు ముఖ్య సాధనములు చమత్కారములు మనోహరములు సైవ అర్థాలంకారము లనేకములు వన్నయ రచనల లో విశేషముగా గలవు. అందుగొన్నిటినిగందర్పాను సారముగా నీవరకేపింకొని ప్రకంపించి యుండును మరి గొన్నింటినిదిగుని వివరించి వానిసంగమును చొక్కును తుచుచుది యుల్ల సిలుడను.

ఉపమాంకారము

ఉపమాంకార మర్థాలంకారము లన్నిటిలో ప్రథమగణ్యము. ఈమలంకార లక్షణము పలువురు పలువిధముల చెప్పియున్నారు గానివానియన్నిటిలోముమ్ము టుడు చెప్పిన 'సాధర్మ్యము పమాభేదే' అను చిన్నలక్షణమేమి గుల సొంపుగా నున్నది. భేదముగల వానికి సాధర్మ్యము చెప్పటయే యుపమాంకారము. వాని ప్రయోజనములు మూడు 1. సుతి. 2. నింద. 3. తత్వబోధ.

వన్నయ యుపమానములు గొన్ని ప్రాచీన పౌరాణికగాథల నుండి గ్రహిం ప బడినవి. కొన్ని ప్రకృతి చర్యల నుండియు, కొన్ని ఉపవ్యాపారముల నుండియు గ్రహింపబడినవి. ప్రాచీనగాథల యుపమానమును వాని చరిత్రయును లేని వారికి బో థ పడవు. అవియర్థవృత్తి గుణమునకు సాధారణముగా ప్రతి కూలములయి యుండు ను. అయినను ఉపమాంకారము వన్నయ ప్రయోగించెడు ప్రాచీనగాథలు సాధా

దాముగా తెలుగు వారి కందరకును తెలిసిన విషయములే యగును. ఇట్టివి రెండు మూడు రసనల బరికిలింతము. (ఆది 574) ద్రోణగురు దక్షిణార్ధము ద్రువదుని బట్ట నరిగిన కురుకు మారులకును పాంచాలకును జరిగిన యుద్ధమిట్లు వర్ణించు బడినది. “ఇట్లు పాంచాలు బాణాన్వయి నిలువ నోవక, కురు కుమారులు కుమార శరనిహితను రాంకుమారులుంబోలే వెలువలించి పరచిరి”- రుద్రపుత్రుడును, దేవసీహనియును పదాననుని విజృంభణమున కోర్వక తానకాసురపైన్యమునగల రాక్షసు కుమారులు పరుగు లెత్తి పోయినట్లు కారవల ద్రువదుని పరాక్రమమున కోర్వక పరుగెత్తిరి. సమస్త పురాణ పృసిద్ధమున సకలార్థ జనవిదితమైన అంశమారమ్యమి చరిత్ర లెస్సగా తెలిగిన నన్నపాత్యుడు నుకమారకబాంధర్వ తమగు కుమారశబ్ద నూచనముచే ను హాసేనుని పరాక్రమము స్ఫురణకు వచ్చుటంతేసి యీయౌవనమున మునిట గూర్చి నాడు.

ఇట్లే తనసోదరుల వివాహార్థముకాశిరాజ కుమార్తెలందే నరిగిన భీష్మునకును, స్వయంబు రాద్ధమచటి శేగిన రాజాలకును జరిగిన సమర బుద్ధిన సందర్భమున, (ఆది-4-200) నిట్లు వర్ణించబడినది.

ఇట్లునిఖిలక్షత్రీయక్ష యోగంబలిగిన పరిశురాముడు నుంబోలేగడు నరిగి పరశురామ శిష్యుండా క్షత్రీయ వర్గము నెల్ల దన శరదారా పర్వంబున మంచి యొడిడి.

భీష్ముడు పరశురాముని శిష్యుడు. పరశురాముడు క్షత్రీయుల నెల్లమారి ముసగిన విషయము పురాణ ప్రసిద్ధము. తోడిక్షత్రీయులతోబోరాడుభీష్ముడు తనగురు వువలెనే క్షత్రీయ సత్కృతా సకుడై యలిగెనని యుచుమానము.

మరి యొక్కటి. లాక్షగృహదహ నానంతరమున వనవాస పరిశ్రాంతు లయిన కుంతికి పాండవులకును నెదవ్యాసుండు ప్రత్యక్షమై యూరార్యును యుధిష్ఠి కుని సోదర చతుష్టయమును నారాయణుని చతుర్భుజములతో బోల్చిన వృత్తాంతము వేరొకచోట చర్చించిమి.

తనకుందర్భమున నొకకి- సంగతి మాత్రము చెప్పవలసి యున్నది. మిల్టన్ (Milton) యెదలగు నాంగ్లోసహకృతల కృతులందు ప్రాయశముగా గాన్పించెడి

ప్రాచీన గాథల సంకలనముల యనుమానంకంటే నన్నపాత్యుని యాయుషమా నములు సందర్శి కున్దియందును, అర్థవ్యక్తియందును చాల మేలయిన వినియచ్చటగ్ర హింపవలయును.

ఇక ప్రకృత్యంతముల నుండియు మానవ జీవిత వ్యాపారముల నుండియు గాకొన బడిన యనుమానముల గూర్చి ప్రసంగించ వలయును

1. కుమారా శ్రువిద్యా సందర్శనకథ (ఆది-ఓరి) ఇందు ద్రోణాశ్వత్థా మల్లిఖ వర్ణించ బడితి. అట్లు యవగరంబున వాచార్యుండు కుక్లాంబరాభరణ... శోభితుండు రంగమధ్యంబున కశ్యపామహాతుండై విముక్తజలధర వియన్మ ధ్యంబున నంగాడిక స హితుండైన యాదిత్యుండు నుంబోలెనున్న

మేఘరహితమైన యాకాశమధ్యమున నంగారకగ్రహయుక్తడైన సూర్యు నట్లు అశ్వత్థామ సహితుడైన ద్రోణుడు రంగ స్థలమున నెలగు చున్నాడు. ద్రో ణుడు సూర్యునితోను, అశ్వత్థామ సూర్యకుటుంబమున పిన్న వాడును శ్రేష్ఠోధికు డునగు నంగారకునితోను బోల్చబడిరి. కార్యమునయైన ద్రోణాశ్వత్థామలు శ్రే ష్ఠోధికులగు సూర్యంగారక సదృశులనుటచే మనోహరమగు వాక్యార్థోదయము.

2. నలమర్రిత. ఆది. 2-114-116, ఇట్లు దక్షిణాంశుడు జనుయంతి... చేదిపురంబు సొచ్చి జన సమలంబైన రాజమార్గంబు దరియ వచ్చుచున్నదాని, దినకర ప్రభావట ల ధూనిక ప్రభాత చంద్రరేఖ యుంతోరె దీప్తి విహీనమైఉన్నయు రిహ్య కృతి యైనదాని ప్రాసాద తలగతయైన రాజ మారత దన్యంబున గని తన దాడికి చూపి అక్క మలియందు వాకతి స్నేహంబ యినది దానింబోదొగిని ర మ్మనెను.

ఇందు గమనింప వలసిన విశేషములు రెండు గలవు. కాలరైపరీత్యము చేత ప్రభదరిగి దస్సియు రిహ్యకృతి యైన దనుయంతిని ప్రభాత సమయ చంద్రరేఖ తో బోల్చుట యొకటి. ఇది ౭వూ నవోజ్జయైన యుగమానము. రెండవది కన్నె రిగిన కున్నను కడు పెరిగించునను లోకోక్తి ప్రకారము ప్రాసాద తలగత యైన రా జమారత యామార్గమున శోభితున్న వినిత రనయక్క మాతులగు జనుయంతి యని

యెరుగ కున్నను అమె మంజుపార నిర్వాణకథలు వహించి తనయొద్దకు విరి పించుకొనుట.

ఈరెండు పమానములలో మొదటి దానియందు సంస్కృతముల మనస్రగ్ బుడు చంద్రునితోను, అశ్వత్థామ యంగారకుని తోను బోల్చబడిరి. తన్నపా ర్థుడా యపమానమును మార్చి ద్రోణుని నూర్చునితో బోల్చెను. ప్రతాపభు నుడగు నస్త్రుగురుని కితాంకుడగు చంద్రునితో బోల్చుట కంటె చండ కరుడగు నూర్చునితో బోల్చుట మిగుల సమంజసము. మరియు రెండవ యపమానము సుం స్కృత మూలమున లేనేలేదు. మూలముననున్న కాలికి వన్నె దెచ్చి రమ్యతర ముగా కేపియు, మూలమున లేని మనోజ్ఞ పాద్యశ్యములను క్రొత్తగ కేర్చికావ్య ప్రాకస్త్యము మిగులన తిళయింద కేపియు, వాంధ్ర మహాభారత గ్రంథ రత్నము ర చించిన నన్నపార్థుడు కేవల బానిస భాషాంతరపరివర్తకుడు కాదనియు, సంస్కృత భారతంబను మేలిమి బంగరు గైకొని దాని వాంధ్ర భారతమును దివ్య స్వర్ణ కమలము రచించిన నపార కళాకులు డగు కవి సింహుడనియు నిరూపించు దని యున్నది.

3. “ అంబు దాగ మనమపేక్షించు చాతక మనట్లు మన మందరమర్చువా గమనం బు బ్రతిక్షించు చున్నాము. (అరణ్య 2-288) దివ్యాస్త్ర లాభము కొలకర్ణమందు దేవలోకమన కంగి చాలకాలము వలకు రాకపోగా ధర్మరాజు చెప్పిన వివరము. వానకోయిలమే భూదయము నిమిత్త మాతురముతో నెదురుచూచు చుండుట నుచ్రసిద్ధ విషయము. ప్రకృతిలో వస్తువుల యన్యోన్య సంబంధము నూ చించు చున్నది.

4. నల దమయంతుల పురస్స మాగము. (ఆశ్వి. -2-230).

ఇట్లు సంగతు తన యయ్యిరువురకు విరహాపరి తాపంబు తోడ కరీర మ తినత్వంబు వాస పరస్పరానురా గంబు తోడవవిభూషణత్వి విశేషంబులు విలసిల్లెనంత నంతయు వినిభీముండు జాతసస్యయైన వసుధతోయ సంప్రాప్తి వాప్యాయిత యై నట్లు జాతచర్మంబైనబలింబడసి పరమ సంత ప్త హృదయయై చంద్రుతోగూడిన రో హిణి యుంబోలే బలింగూడి యుప్పుదున్నదమయంతింజూచి సంత పిల్లి తన పురంబు నగదపై కోభనంబులు నేయించె.....

5. కృష్ణ- (అర్క 1-78), మఱియు దృష్టాకురుక్షేత్రలో భంబున గోట రథంబై న యనలుబునంజేసి వర్ణంబుగ వృక్షంబు మంచోలె వినాశంబు వొందు నట్లా సత్తుండై న వాడు కుర్వంబులు వడయ నోచుండు మృత్యువు వలనం బ్రాణాలకు భయంబు గల యట్లా వంతులకు రాజు చోర స్వజన జలానంబుల వలన భయంబు నింక తరంబు.

6. అత్తినుడు కిరాత వేషధారి యగు నీళ్ళరునితో ద్వంద్వ యుద్ధము చేయును (అర్క 1-818). “నాయేసినయ పారదుర్గార నారా చంబుల వివేకి యను ప్రయుక్తంబులైన సుభాషి తంబునూచో తపిం యును నిచ్చరాంబులకు యర్పి యవి” అనుకొనెను.

7. ధృతరాష్ట్రుని విడిచి పాండవుల యొద్ద కరిగిన విరురుడు చెప్పెనది. అర్క 158-60.

విరుభయ నక్షత్రంబు వారికి లోకంబునకు లగ్గుగ హేళంబునార తెలంగు పెప్పినవది సర్వజన రుచికరంబైన యాహారంబు రోగాతురున కరుచికరంబైనట్లు య తనికి యరుచికరంబయ్యె చానంజేసి ధృతరాష్ట్రుడు నన్నొల్లక యెగ్గులు వలికి బొమ్మనిన వచ్చితి. రూపలావణ్యవతియై వృద్ధ శ్రోత్రియుని చేతఁబరిచి తయైన తరుణి యు బోలె రాజ్యలక్ష్మి యద్దురాత్ము వండు విరక్తియకానిప్రీతి బుట్టెను.

రోగాతురున కన్న మరుచి. అన్న ద్వేషము కీకునూచియ. విరురుని ధర్మోపదేశము కుటిలవగు ధృతరాష్ట్రుని కరుచి యయ్యెను. తదుపిదో విద్వేషము కారవ వినాక హేతువయ్యెను. మరియు నృద్దుకును స్థిరబుద్ధి లేని మందమతియు నైన ధృత రాష్ట్రుని యందు రాజ్యలక్ష్మికి విరక్తి కలిగెను. ఎట్లు? వృద్ధశ్రోత్రియు నిచే కుటిలయైన తరుణి విరక్తి యట్లే. వృద్ధ స్మృతిరుచి విషయే. అని చెప్పెను. అందులో నృద్దుడైన శ్రోత్రియుడగుటచే మరియు పవ మించినది. బుద్ధి మాంద్య జనితో న్నాదురు గదాశ్రోత్రియుల్ అల్లసాని పెద్ద నామాక్యుని నచనము.

ఇద్విధమున సాక్షికాది జీవ విషయముల నుండి నమచి తోచ నూనము లనేకములు సంగ్రహించి రాజలక్ష్మికి కారణల యందు గల కర్తృ భావమును కవి చక్కగా వివరించుచేసి యున్నాడు. రాజకార్య భూంధరుడగు కవియొక్క మనా రంభము నందే మరియొక విధమున నూచించెను.

8 కథ 2-103. జూదంబున నెద్ద పుట్టు దీననయ్యెడు ఫలంబు వేణుఫలంబు నుం బోలే సమామూల వినాశంబునకు నిమిత్తంబగు శ్లో॥ అలీనశీకర్మల వేణురంభా వినాశ కాలే ఫలము ద్భవంతి॥ అను న్యాయము దాహరింపబడినది

కొన్ని సంవత్సరముల యంతా కవిగారి యశము నవ తో తృప్తిపెందిక యుపమానత్రయమును గూర్చుట దమయంతి వర్ణన సంవత్సరమున చూచియున్నాము. ఇంకను గొన్నింటిని జూరము.

అగస్త్యసర్వత్రము— (ఆకాశ్య 2-328.

అయ్యగస్త్యుడు తనతనక్కడకేసి భుజికామంబైన కందర్పరాజున కొ క్క- మాతులంబులైన కవిలో పాముద్రయను నామములతో 1. జలంబులందు న తిని యుంబోలే (2) విసితునందు లక్ష్మియుంబోలే (3) నద్యుక్తు నందు కిద్య యుంబోలే తెలిసి యాననంబు బాల్చి రూపవతియై ..

క్రమముగా వృద్ధి వికాసములు గాంచు విషయముతోధింప మూడు సమా నముల పేర్కొని లోపాముద్ర కన్యదినదిన ప్రవర్ధమానమగుటను వర్ణించి యున్నా డు ప్రతి పాది తాంశమునకు మూడుపమానముల పేర్కొనుటతో తిక్కిన సోమ యాది నన్న పార్శ్వవి విశేషముగాన నుకరించుచుండును.

మరియు వర్ణన సంవత్సరమున ప్రతి పాదిత విషయమునకు సంబంధించెడి వి కిధాంశములను నిర్వచించుటకు వేర్వేరుపమానముల కూర్చుచు వర్ణన మంతయు వట్టి యుపమాన పరంపరిచేతనే గావించి ముగించుట కరానంద సా వర్ధ్య వర్ణనా సంవత్సర మున చూచి యుంటిమి (కథా 1-157.

రూపకాలంకారము.

ఉపమేయము నుకల్పి పుచ్చక తావి యందు సమానము గాకోపింతుట రూప కాలంకారము.

3. చంద్రుడునుండి సాంద్ర వర్షాకావితా సంబంధ దిగ్వినితల వలంకర్మము నుండి— (అరణ్య 1-558) స్త్రీలతో పోల్చి దగిన దిక్కులను స్త్రీ లేయనుట చేత రూపకము.

2. నీయుపేక్షా నిర్ధారణ కారణ పరిక్ష యంబునకు గారణము. (అరణ్య 1-358). ఈరెండును నిరవయన రూపకములు.

3. అంతవర్షివీడి తుండైన యక్కర్థంబాచి భార్య పద్మవన మధ్యంబున నుండి దుర్బోధన మహాంధ గంధ సింధురంబు వెలువడి వచ్చి— (ఆది 8-58). ఇది సావయవ రూపకము. వరస్పరాపేక్షము లయిన రూపకములు రెండింటి గలవు. దుర్బోధనని భ్రాతృసమాహము పద్మ వనమని చెప్పిన దొకటి. ఆమె మిప్పుడు నుండి దుర్బోధనను ముందాధ గంధసింధురము వెలువడుట రెండవ రూపకము. ఈరూపకము యాలమూలము లేదు.

4. ఆమృతాశ్రులు జననీ పవిత్రము గలకల్పంబులు బ్రదికిరి. నీయుదాపు కోచన కృతంబయిన దుష్టకామంబు పాండవానుగ్రహణలంబులతోపి కలిగి నాము. (ఆది 8-49) విదురుడు భృతిర్మాన్మనిఁజేసిన హింసనీకలు యాక్షాన్మహాన మహాపాద కృత్యమునకు భృతరాష్ట్రము తోడ్పడి దుష్టకము పాలయ్యెను. అమర్యకము తంకముగా నిరూపించ బడినది. తంక సంతుర్కము జలముతోగాని బాధితోదు. దుర్మకము పంకమునుటచే దానిని వదుల్పు కొనుటకు పాదన మైన పాండవానుగ్రహమును జలములన వెలసి తచ్చివది. గనుక విది భరంభరిత రూపకము.

5. నిజత పోదహన దగ్ధ సమస్తపాపేంధ నుండగు కృష్ణద్వైపాయనుడు. ఆది 4-236.

ఈసమరూపకాలంకారముల చర్చముగింపక పూర్వము వీని సంబంధముగల మరి యొక అలంకారమును గూర్చి యింకాక ప్రస్తావించవలసి యున్నది. ఈ సమరూపముల యవయవములు విస్తరించుచు, సాధర్మ్యమును పోషించుచు, బుద్ధి కాలంకర నూత్న దృష్టికి మాత్రము స్ఫురించు విశేషాలంకారములకు రూపనేపాదుల నొ

సంగీ, నర్తకదృష్టి! గోచరించు నట్లుచేసి యాయంశము లెల్లర మనంబులను గాఢముగా నాటుకొను వట్టింపుగా రచింప వచ్చును. ఇట్టివాని విగ్రహాలో (Allegory) 1 అతిగరిలని యెడరు. కానింబోలిన పదన రచనల విన్నయవిరచిత ముల రెడదు మూడుజూరిము.

1. జరత్కారుని చరిత్రము. ఆది 2.137.

జరత్కారుడు (ప్రహ్వచర్య పరి పాఠకై భూగ్రహణములు గలపు చు దాదపరి గ్రహంబునెయి నొల్లక సంసారపు వర్షవి భీతిని పారహ్య మెహపాలో ంధమృతకై) తనస్సాస్థి ధ్యాన ప్రహ్వచర్యంబు లంజేసి ఋషులబుణుల నీగుచు బద్ధమించు వాడు విషంబులోని నొక్క పల్కలంబుగని యందు మాషక విలాసంబులు యొక్క మూలంబు తక్కియున్న నీరణసంబంబు నవలంబించి తలక్రిం దై యాది త్యక్తిగణంబు లాహారంబుగా వ్రేలునున్న ఋషులంగొండరంజించి దాయం బోయి (జరత్కారుడు, “మనులారా! ఇది యేమిరచితుని? యదుగ నామునులు

When a comparison is protracted and sustained through numerous details, it is named Allegory. The advantages of this form of communication are

(1). There is the indirectness of the communication. The instruction does not 'lie on the surface; the story works by way of suggestiveness.

(2). The concrete and objective turn of the narrative makes it much more impressive. Abstract doctrines are set forth under concrete forms that are easily grasped.

(3). By means of the protracted narrative, scope is afforded for an independent human interest.....Thus allegory is the extreme development of the Similie in its contrast with the typical metaphor. (Bain's Rhetoric Pages 176 to 182.

“అవహా! ఇది యేమిలేదను? మేమును నమదుష్కరులను. మాకాధారము లేదు. సంతానచ్ఛేదము చేత నభోలోకములకు బోవనిట్లు తక్కిండుగా ప్రజులమైనాము) మరిదేవోస్థుల మయిన మావంశంబున జరత్యురందను పాపకర్ముండు పుట్టి తార పరిగ్రహంబు నేయను సంతానంబు వడయును నొల్లకున్న వాడే నూతని పిశ్యుని శామచాలము. మావట్టినయవ్రురు గంట వేల్లంగాలంబు మూషకవ్యాజంబున దరత రంబ కొరికిన నొక్క కేరతక్కి- యున్నయది. యదియును జరత్యురందన ను క్రింద నందెను నేమధ్యపరితులమగుదుము. ఆరంద పత్నీంబు విడనెనేని యూ యగ్రుతుల మగుదుము.

గీ,, నివు మాచుట్టమనపోక నెమ్మిలోడ
నవిహితుండై మాచుట్టలాదరించి
తాజరత్యురంగని చెప్పవయ్యవాని
నెరుగుదేని మాపడియెడునీయవస్థ,,

వివాహ విధియు జారపరిగ్రహమును సంతాన ప్రాప్తి యనునవి స్వతులుంబు స్వసంఘముల కత్యవసరము. ప్రత్యక్ష గోచరమైన పితృపితృమహాల దురవస్థకుఘో రప్రవర్తన యనుకొండగు జరత్యుర బ్రహ్మచారిసహితము అతికారుణ్య చిత్తుండై య పత్నీర్థంబు వివాహంబు గావలయునని నిశ్చయించెను. జరత్యురంబోలు కళోర బ్రహ్మ చారులకు గృహస్థాశ్రమస్వీకరణా వశ్యకత కృడముగ బోధించి వివాహో మ్మి ఖులగా వించుటకీ మనోజ్ఞ రచన పరమ ప్రయోజనకారి.

2. యవక్రీతుడు. ఆరణ్య 3.253, 257, 259.

భరద్వాజనుతుండు యవక్రీతుండు చదువకయే తపోబలంబున నఖిలవేదకా స్త్రాగమంబులు చడయందునని ... యుగ్రతపంబు నేయించున్న దాని సహింప నోప క యుండుండు కానియొద్దకు వచ్చి వాని తలంపెరింగి గురుముఖమున బడయక దుష్కరతపమున బడయ పెంచట విద్యోపార్జనంబునకు పాయంబుగాద నివారింది వా నవుండరిగిన నుడుగక యవక్రీతుండెప్పటి యట్లతపంబు జేయుచున్న తపీయతప స్తప్తమాననుండై వృద్ధశ్రవుండు వృద్ధవిచరూపంబు భరియించి, యశక్తుండై కొప్పించిన కరిరంబు తోడ నికతామష్టి పరంపర నపారగంభీర గంగా

ప్రవాహించునందు సేతు బంధంబు చేయుచున్న నవ్వి ప్రంతాని యన్త్రీకుఁ
డిట్లనియె.

కొల కరవర్త వృద్ధుడవు. నీవతి కృతుడ నళక్కమైన యర్థమునందా
తలకత్తి కేసికడు దుర్మతిచైతింకెన్నడిది సమాప్తింబొందుకొ. అనిన యింద్రుండు
నానింజూచి యేనునీయట్లు యగుటమానందైన యర్థంబునందు యర్థంబు కేసెడన
ని నిజ రూపంబు జూచి యిట్లు నిరర్థక ప్రయాసంబేల చేసెడు డినుమన.

(8). ఉదంతుండు నాగలో కంటున కరిగి చూచినది (అది 1-108)

సిరాసిర తంతు సరాన పటంబునను వయించుచున్న వారినిదలఁ ప్రీతి
ద్వాదశార చక్రంబులంబి పర్తిపింపు చున్న వారి నార్థుంగు మాయలను మహారేణ
స్వికౌక్- దివ్య పురుష నింగని.....

ఇది కాలనక్రమ, అగ్నియను (అది 1-119).

ఉత్తేషేత్

స్వరశ్చిద్దయైయందు సుతామంబు పేత్యంతరముచే విశేషతాత్పర్య కల్పన చే
యట యుత్తేషేత్.

1. కంత నుండొక్క- నాడు మృగ యావ్యాజంబున గంగ సమీపంబునంజ
నువాడు దమ్మంబాసి తనుత్వంబు గొల్చి నట్లు కడు నల్ప ప్రవాహయైన గంగం
బొది-అది 4-82.

గంగ కంతనుభార్య అతనివలన నెనమండ్రుకుమారులంగని యేడ్వరసీటరా
రచెను. ఎనిమిదవ వానిని గూడ బారచెయిసే మోయని కంకించి కంతనుకువలదరి
వారింబ గంగ కంతనుని విడిచి పోయెను. తరువాతి బహుకాలమున కొకనాడు
మృగయాసక్తుండై యతడు గంగంజేర చోన, నానది యవుడు కడు నల్ప ప్రవాహ
యై పారుచుండెను. ఈయల్ప ప్రవాహమునకు కవి విశేష తాత్పర్యము గల్పించు
చున్నాడు. భర్తచోక్షమున రద్ధిరహముకే భార్య కృశీభూతి యగుటనై సర్దిక
మేగదా కంతను పరోక్ష మే గంగతనుత్వంబు చాల్పుటకు అనగా సన్నగిలి యుండు

టగు శేషుని నూర్చుటచే కేవల వాస్తవము. బ్రహ్మశిష్యము. గీష్మణా
వసు మొదలగు నానికేగాక, గంగ కృత్రిమత శరీరయగుట భర్తృ విరహ ఫలితమగుట
చే భూత్రేకు.

2. తపతి సువర్ణతో పాఖ్యాము సందలి యీగ్రీంది యుక్త్రేక్ష మాళిక

సందరాండు తపతింజాది

అది 7-74.

ఇట్టితాంగియే నెరుగ నుక్తేంద్ర కన్యకలు నిట్టి రెమాపలెను సువర్ణక అని
రితగ్గించుచు ముద్రకర్తృక మార్గలక్షిగూత చేత నుండయి, తదీయగుణములు
వాళిండుదు మందోరె కదల శేక, తన్ని శేక నమానమందు నుంట్లో దొడ్డెరుగ
క తద్రూపావృత పానంతాన వనిమిషత్వంబు పొందిన తన పయనంబులు గానియెడ
నిలిపి సువర్ణాండుకన్య కీటచియె

ఇందు ప్రకృతాంశము సువర్ణాండు తపతింజాది మోహించి, కదల శేక,
వాప్త శేకుక నానికేచూచుచుండట ఇట్లుండుటకు సేతువులకాని సేతువలనిగ్నవిను
నినవకదిల కుండుటకు తపతిగుణములు పాశబద్ధతయ, తన్నెరుంగకుండుట కారణి వ్యాద
లు మాతని విడిచి తపతియందు బ్రవేశించుటయు సేతువులట. మరలొక నాతడు శే
క్ష్మ కేయకుండుటకు అనగాన నిమిషుడగుట యనునది యామె రూపావృత పామములకు
ఫలితమట. ఈయుక్త్రేక్షమాలిక సాధనముగా తపతియందు సువర్ణా విశిగల నిశ్చ
శ్రేయోనశకము. రమణీయముగా వర్ణింప బడినది.

పరికరము.

ప్రకృతార్థమునకు విశేష తాతపర్యమును గలిగించు సాధిప్రాయములైన
విశేషణము లందుచో పరికరమును నలంకారము.

1. తొల్లిజగంబులు తొందిన యాదిమబ్రహ్మకుంగ సామర్థ్యంబుగల శేష
వ్యానుండికొర వింశంబు ప్రతి స్థాపించుట యెల్ల వారికి వధిమతంబు. (అది. 4. 237)
జగత్కర్తయైన బ్రహ్మజేవుని యంతటి సామర్థ్యము గలవేదవ్యానుడు తలంపినచో గా
దికాంతాలికలకు బుత్రోత్పత్తియయి కురువంత ప్రతి స్థాపనయగుట సులభమని విశే
షాధిప్రాయము.

2. సత్వర సంతాపభిక్షై కడుపు గ్రుద్దు కొనిన శాంధాకి కర్మపాతాబయిన పుష్యవదన్యానుండుగాంధారింబదరిల్లి వేదింబులు విభాగించినమహానభావంబుమాంసే శివోన్మిత కథ ఖండంబులుగా విభాగించె. అది 5.101.

3. శ్వాగంధికే పాఠశార్వతురిగడ భీమవి గూర్చి (అరణ్య 2-311) ఆకృ-మలంబు దెచ్చిన గామ్యున కభిముఖుండై గామ్యుచిచ్ఛి.

4. అనందర్పమానే యక్ష రాక్షసల వశేమల నుక్కుదంచిన భీమనీతో యక్షరాక్షసు లిట్లను యన్నాట. ఆయాగసిపు ధర్మజానుకాంక్షు గావున నీవుధర్మ వదంబు దప్పంజనదు. అరణ్య-3-268 మాధ్యుగం వివరణము నందు పాథి ప్రాయాను ప్రాసముల విశేషా- ఎబడిన యుదాపాదణములందీ యలంకార నూచన ము గలదు.

శృంఖలాలంకారములు.

నంకి రూపము చేత నిబద్ధములయిన యర్థములలోపూర్వపూర్వములకు నుత్తరోత్తరములలోను లేక నుత్తరోత్తరములను పూర్వపూర్వములతోనులంకరించి నెప్పట శృంఖలయగును.

1. అరణ్య 1-24. స్నేహంబున రాగంబున, రాగంబునంబుంబును, గామంబునంబు గ్రోధంబునుగ్రోధంబున దృష్టయు విరిలు.

2. అరణ్య 2-312. అధర్మ వర్తన యందు నర్పించు బుట్టు దర్పించు వలన మానంబు పుట్టు మానంబు వలన గ్రోధంబు పుట్టు గ్రోధంబు వలనంజేసి లజ్జయు వృత్తంబు నుంజెడు. నష్టలజ్జా వృత్తులయిన వారి నుపశమంబును లక్ష్మీయు విడుచు.

3. అరణ్య. 3-347. కుభాచారుండవు గావలయునా చారంబున ధర్మంబుపుట్టు ధర్మంబు వలన వేదప్రతిష్ఠయగు వేదంబులంజేసి యజ్ఞంబులు ప్రవర్తిల్లు వర్షి యజ్ఞంబులు వలన భేదతలు శృపులగుదురు.

క్రమలంకారము.

క్రమ సంఖ్యగల దానిని వరుసగా క్రమ సంఖ్యగలవానితోఁపై యించునట్లు నిర్దిష్టించి యధాసంఖ్యములేక క్రమలంకారము.

1. కీర్తియుగ బక్తిర్తియు స్వర్గ నరక నిమిత్తంబులు. అది 8-88.
2. తస్మి-రవధో పేక్షల చలన శశమేధ భూణహర్షల ఫలంబగు అది-8-122

తుల్యయోగిత.

ప్రకృతములకు మాత్రముగాని, అప్రకృతములకు మాత్రముగాని గూడ క్రియాది రూపమైన వికధర్మావ్యయము తుల్యయోగిత. సంజయముడు ధృతంఘ్నితో నిట్లునుచున్నాడు. ఆరణ్య 1-888. అయ్యున్నది దివి కరణంఘా రంజును, భీమసేను గదాఘాతంబును, నీయపేక్షానిక్వాతంబును గౌరవ చరిత్రయంబునకు గారణ భూతంబులు.

విషమాలంకారము.

అవను రూపమైన సంస్కరము విషమము.

1. సకల క్షమారక్ష మందైన చిక్షితునకుం బిక్షింపక కావందిచ్చి చెల్లి చేసితివి.

2. మేమేవురము భూలోకంబునకు వచ్చి యొక్క- వనంబు నందు గ్రతపంబు పేయె మిన్నవాని విత్తంతకాంతు నేకాంత చారినిగ్ని కల్పనోక బ్రాహ్మణుగని వాని రేపంబునకు విఘ్నంబునేయ సమకట్టియేము రాగ కారణంబులైన వికారంబుగా వించిన పని తన మంగోపకారణంబు లయిన నతిమపితుండై బ్రాహ్మణుండును మ్మేవురమహోగ్ర గ్రాహంబులు గావపించె.

(3) ఇట్లు ద్రువదుండు ద్రోణుచేత విమక్తండయ్యు గోపపాళబద్ధుండయి.

ద్రోణాశిష్యుడగు విద్యునుచేత బంధితుడై ద్రోణవిముక్తడయ్యు ద్రువదుడు స్త్రీయై గోపపాళ బద్ధుడగుటచే విషమము.

శ్రేష్ఠ.

ఒక్క-మాటచేసిన కార్థంబులు ప్రతి పాఠముట శ్రేష్ఠ. రమణీ యశే
సాలంకార భూషిత మైన యాక్రింది సముద్ర వర్ణనమును జూడుము.
(అది-2-27)- తుంగ తరంగా గ్రసమాచ్యులజ్జకణా సాచ్యటా చ్చాది తగగన
తలంబైనదాని.

నుద్యావనంబు నుంబోలె బహు విద్యుములతాలంకృతంబైన దాని, నాట
క ప్రయోగంబు నుంబోలె ఘనరస పాత్ర కోభితరంగరమ్యంబైన దాని, దివంబునుం
బోలె సహిసుకరభరితంబైనదాని.

ఇట్టి రమ్యావహనముక ములగు శ్రేణులు సుబంధు కలి బాణాదులు కల
స్ఫురమున విశేషముగ రచించియున్నారు. వన్నయ విరచితమైన యాశ్లేషలంబో
లు వానిని పెక్కింటిని తరువాత కవులు విశేషముగా రచించిరి. ఒక్క-చ
సామాయాది విరాట పర్వమున కీనకుని మరణ రంగమైన వర్ణనకాలము, బస్మిక
పోత రాజ భాగవతమున నైమిశారణ్యములకు, రామరాజ భుజాను వసు విక్రత
యందు సరోవర వర్ణ నాదులను ఇట్టి శ్రేషోపమలను రచించి విస్తరిచిరి.
ఈ యలంకార భాగమునుండి విరిమింపక పూర్వమే మనము మరకొన్ని చురుతూర
రచనలను గూర్చియుండుక ప్రస్తావించ వలసి యున్నది. కొన్నియుదాహరణము లి
చ్చి వానిస్వ భావమును గమనింకము.

1 అనిలాలోల కల్లోల మాలాస్ఫూలన. అది 4141. ఇందు వాఘువాపా
రముచే గంగానది యందు బుట్టి చలింపుచు పెరిగి విరిగి యాలు తరంగ జాలము వర్ణింప
బడినది. నదీ సరళజలములు తరంగ రూపము దాల్చి కదలుచు పిరుగుచు ముందునకు
బోవుచున్నట్లే కూర్పు నందును సరళలకార వర్ణము కీర్ణముగుచు ప్రాప్తముగుచు మన్న
తముగుచు పెక్కు విధముల చలించుచు బోవుచున్నది. తీగగమింపమున తరంగ
ములు విరిగి కూలునట్లే రవచాంతమున స్థాయన నిష్కరాజ్జ కోచ్ఛారణా వసర
మున బంధముచు విరుగు చున్నది. ఇంద ధ్రువు గణమైన శబ్ద సంఘటన గలదు.
ఇంగ్లీషులో కీనిని Sound echoing sense అనగా శబ్ద మధ్యమున ప్రతి ధ్వనిం

చేయటం యశేడరు. సంస్కృతాంధ్రములందు నిష్టి చమత్కారముగల కీర్తనము ప్రత్యేకముగా చేయవలయు తెలియరాకున్నది. దీనిని బ్రతిష్ఠాని తార్థి బంధముని గాని శబ్దాన్వయముని గాని చెప్పటం యుక్తముని తోచెడిది. ఈక్రిందియు దాపారిణము లందు నీచమత్కారము దృశ్యము.

2. అంత సభాసాలందు ప్రబల జలధరభావన గంభీరభేరిఘోషనివే నష్టమ పరాక్రమంబెరింగించె (అ.వి.8-208)

3. ఇట్లు విభిల క్షత్రియత్రాస జనకంబుగా నడిగి దంత సూర్యుడారుణముఖుండయు శిశుపాల నిర్మూలవా ధీల సంతభంబున నున్న భీమ నేడు—(సభా2-52)

4. జరాసంధుండు సతీసముత్పాటవకు పితమజరవైరియుంబోలె గతునలిగి పటుకుటిల ప్రళటి ఘటితనిటలుండగుచు. (సభా).

5. నలుకడ వడసినక్రిమ్యులుంగు దీగయూబోలెమణిమణుండరిరఘుకంఠులని నాదాబును గంకణఘోషాత్కారంబును గడకలాపకింకిత క్రోధారంబులను మదనాజ్ఞా వాద్య ఘోషంబు నుబోలె మ్రోయుచుండ మదగమనంబున బురందరనందను ముది రంబున కరుగు చెందిన నవ్యుషసత్త మూడు భయభక్తి సంక్రమంబులతో బ్రత్యుత్థానంబు ...వేసె... ఆరణ్య 1-250,

రసములు

కవి సృష్టియందు ప్రతి గ్రహార్థము కవనా విధానముచే మనోగోచరమగుచుండును. రసనా సామర్థ్యముచేత పాఠకుల మనోశీతలముల యెదుట సందర్భోచితముగ సజీవములైన స్వరూపము లనేకములు ప్రత్యక్షమగుట హేతువుగా వానింబిలించు పాఠకుల మనమాలత్యంత ప్రహేదము నొందు చుండును. ఇట్టి స్వరూపముల నేగాక వానింబిలినేర్పించియున్నవి విధరంగములను అపరిసరమున గలనా నావిధభౌతిక వస్తుచయమును గూడ వర్ణించుచు కవియ భౌతిక వస్తు ప్రాబల్యము చేతను పరిస్థితుల చేతను వివిధ ప్రాత్రల యొక్క జ్ఞానేంద్రియములను, తత్వారావాదల మనస్సులను చలించుచు పొందెడి వివిధ వికారములను చక్కగ విదితము చేయించుచుండును. పరిసరపరిస్థితుల చేత నలు విధముల స్పృశింపబడి పెక్కులగు వస్తుభవముల పాలయిన ప్రాత్రల మనస్సుల యుద్ధార్థముగ స్వచ్ఛముగ సోగనుగ కవులచేచిత్రించబడుచుండును. కవిహృచ్చకు పదకాలముచే నూచితములగు భావానుభవాదిమనోవికారములను గూర్చియున్నవని మనము చర్చించవలసి యున్నది.

ఈభావములు:1 స్థాయిభావములు 2 విభావములు 3 అనుభావములు 4 సాత్త్వికభావములు 5 సంచారిభావములు అని అయిదు విధములు విభావములు కారణములుగా వనుభావ రూపమున ప్రకాశితమైన స్థాయిభావముల వలన నవరసములు ర్పియ్యుచుండును. పరల నుభయభుములను విచారించగా సత్త్వ గుణముచేత గలిగెడు మనోభావములు సాత్త్వికభావములు. స్థాయిభావములకునలు ప్రక్కలనుసంచరించువానిని సృష్టి పొందించుచు రసోత్పత్తికి సహాయకారకమైనది సంచారి భావములు పీఠి వ్యభిచారి భావములని గూడ పేరు గలను. (కావ్యా. చూ. 1-47)

స్థాయిభావములందు నిత్యత్వముడిగి వ్యభిచారి మ వ్యభింగ (పాఠా! వోలి బొడమును నడగుచునుంటే తేసి యెగుగు సంచారి భావములు:— మరియు అగణన దు తెన్నిగలిగిన గవ్వకొనుచు జలధిగను పట్టురీతి సంచారిభావశంభయము తెన్నిగలిగిన మించనీక తానకను చిట్టు స్థాయిభావముడలవ,” (పరకథాపాలీకులు 3-5). ఈభావముల వలన రసోత్పత్తియగు టెట్లనగా:-

గీ॥ స్థాయిభావంబులకు ననుసారులైన!

తద్విభావాదులను రసత్వంబు గలుగు!

చరగవెన్నకు పాకసంప్రాప్తి జేసి!

తగుఘృతిత్వంబుగలుగు చందనము నెత్తుడు॥ (కా॥ మా., 2-5)

కం॥ పులకందంబుగలిపిన నలవగు సలియరసాయనంబగువగదె॥

లిత విభావాదులచేనభ్యుత్తరస్థాయిభావమిమరుక రసమై

(నరగభావాలయము- 8-5).

రసములు కృంగారము, అద్భుతము, కాంతము, హాస్యము, భయానకము, కరుణము, వీరము, లీలత్వము, రాద్రము అవిరోమ్మిది ఇందుకృంగారరసమును గూర్చి ముచ్చటెంతము. మావచ సంఘటివనమున ప్రేమ, అనురాగము, వాత్సల్యము, దయ, బాలి, సావేర్యము మొదలగు ననుబంధములు దుఃఖిని వారణమునకు, సౌఖ్య ప్రదానమునకు ముఖ్యసాధనములు. అనుకారణముల చేత క్రూరమై, కష్టతరమై, భయావహమై తోచు జీవిత సమర రంగమునందు ప్రపంచము వాసయోగ్యముగను, జీవనము ధారణయోగ్యముగను తోచునట్లు చేసి ప్రాణులకు విరామ మొసంగి సౌఖ్యోల్లాసముల గల్పించుట కియగు అంధములు ప్రబలసాధనములు.

స్త్రిపురుషులన్యోన్యము రక్తులందు వివాహబంధబంధితులగుట ప్రకృతి ధర్మము. సర్వసాధారణముగా నురూపమే స్త్రీపురుషులనాకర్షణ పాత్రములగా వించును. ఆ న్యోన్యమతాపాకర్షణముచిత్రాకర్షణమునకుసాధన భూతము. ఉత్తమశీలము, మేధాసంపత్తి, బాహుబలము, ఆసాధారణ శ్రద్ధలొనగు వివిధ గుణ విశేషములు స్త్రిపురుషులపరస్పరాను రక్తిని వృద్ధిచేసి యన్యోన్య ప్రేమను గాఢ తరము గావించును. నిశ్చల ప్రేమ పాశబద్ధులయి నదంపతుల దాంపత్యము నకంటె పవిత్రమైనది జేర్చికటి విశ్వము నలెదు. సమస్త సాంఘిక సౌఖ్య సంపదలకును మూలబీజమిదాంపత్య గర్భితమైన ప్రేమ యేకదా తతిదండ్రులకు తమ సరితానము నందు గలకునుబంధమును, పుత్రపుత్రికా సంతానమునకు జననీ జనుల యందుండెడునను బంధమును సోదర సోదరీ జనులయన్యోన్య శిక్షలునుదాంపత్యవృక్షఫలములు. వివిధకుటుంబముల సంతానములకు వారిలో వారికుండునను బంధము నేర్పాము.

కృత్యములను కేరతున్నను స్నేహితులును పరిచితులుగానున్నను విపక్ష
యందును నెవ్వరి యందైనను దయించు నుత్తమాను బంధము కరుణ, దయ, జాలి,
సౌహార్దము, సహాధకము ననినటుల కేరంగుల వ్యవహరింప బడుచున్నది.
కుటుంబముల నేడములు చేరట చేత సంఘము, జాతి, ఏక దేశీయత మొదలగునవి
యేర్పడుచున్నవి. స్వసంఘము నందు, స్వజాతి యందు, స్వదేశము నందు గల
యనుబంధము వేళాని మానమగుచున్నది. ఇట్లు పవిత్రమైన సంఘ జీవనమున కం
తము మూలబీజమై యున్న జానపద్యాన బంధమునకు హేతు భూతమైన ప్రేమ
తత్త్వము మేధాభేద్యము. మహాహిమానితమైన జీవితాన్నత్య హేతువై నది
ప్రతి పవిత్రమైన ప్రేమ సమస్యను రమణీ యముగ చిత్రించి సాధిం
చెడి కవికవి. అట్టి యుత్తమ సామర్థ్యముగలకవి చంద్రవీరాచార్యుల నెందర పర
తించి యుందురు.

యదార్థ ప్రేమయు, సౌహార్దము, విజ్ఞానము, క్షమ-లోనగు నుత్తమగు ఇవిరా
జులైన పురుషావతరములు జ్ఞాన హీనములైన చతుష్పాద జంతుకొడి కంటె పి
క్కు- చేల సోహనములు నైదుండి దెవ గుణసంపన్నులని కీర్తించబడుచున్నారు.
అట్టి నేనియు లేక క్రూర్యా యత్త చిత్తులై హింసాపరాయణులై స్వార్థ పరులై జీ
వించు మనుష్య రూపధారులు మృగముల కంటె నగ్రములుగా పరిగణింప బడుచు
న్నారు. కామాంధములైన మిథునము లీజంతు వగై పరితములు. అట్టి ద్విపాద
పశువులమై భువకృత్యములన్నిటి విడిచి వర్జించుటను కవిసామధ్యుగా జంతువుల
కంటెను పథపతి తుడని నిస్సంకోచముగా వక్కాణింప వగి యున్నది. అట్టి సం
హృదయ కవిసామధ్యులు కొందరే కారమున భిలించు దంపతులైన క్రమము
గా వందెత్తి, వారకమున గృహముల ముట్టడించి లోనినొరబడి, రత్నజేయక లేయె
ల్లవాదంపతులతో గూరుచుండి వారిదాంపత్య మర్చములను, వారిసంభోగక్రీడలను
సాంగోపాంగముగ వర్ణించుట జూడ మిగులన సహ్యమగును. ఇట్టి దంపతుల విషయ
మున పాశ్చాత్య ప్రాచీన మధ్యకవులు కూడ కొందర పరాధములుగా విందిరి. మహా
కవికాళిదాసుకూడ నీవిషయమున నిమ్ముడై యగుచున్నాడు. కాని వన్నయభ
ట్టారకుడు మాత్రము తన రచనలలో హేతుమై గౌరవ హీనమైన తుచ్ఛ సంభోగవ
ర్ణనలు చేయలేదని చెప్పిటకు మిగులసంతోష మగుచున్నది. ప్రాచీన గాధలననుస

కింది స్త్రీపురుష చిత్తములగును రాక్షస్తృతి నాదు ముఖ్యస్థానముగా కల నష్ట
 నెరి, నానియెనును విడిచి, మునుకు బాగుయలు చేసిన నివర్తములుగ గాని మునుకు
 గు ముప్పుతో పుష్పవైపును నూచించి వివాహ పుత్రోపయోగుల ప్రశంసించు
 నేగాని దింపకుల కనుచు న్యూనముల బ్రవేశించుడు. ఏకాంతముని భిక్షి
 యి దంపతుల వశేషించి వారిని గానించి కష్ట గౌర వింతుకొని
 మన కీదియమున కొనినాని మహా కవుల కంటెను నన్నయి పూజ్యుల
 చున్నాడు.

నన్ను పొన్నకు రచించిన భాగతము నందు పెక్కు విషయములు బహు శక్తి
ముగ చిత్రించి బడినవి. ఆదాపతుల శృంగార భావముల నూచించు ననన్ గణము
మిగుల సంగ్రహములు, మృగులములు, రమ్యములు మరియు పేర్లు భావము దాన్
డి బహు విధాకారము లందు కడుమ నోజ్జముగ వర్ణించి బడినది. గ్రంథమునకు
వానినిబ ప్రత్యేకముగ వ్రాయజాలమికి చింతించెదము వాని స్వభావ విశేషముల
ను మాత్రము సంగ్రహముగ చేర్చినెదము. ఇందలి యా ర్థములను
(references.) గైకొని యారచనలను భారతమున విప్లవముగ వరించ వదుటను
ప్రార్థించెదము.

ప్రమద్వర. అది 1-145. సర్వదక్షయైన ప్రమద్వరకు, జీవదూతయు పంచ
ప్రకారము దాని భర్తయగు రుద్రుడు తన యాయుష్యము నందర్థంబుమెక్కించి బ్రతి
కించు కొనిపెక్కిన యొక్క యనుమాట్యతయు వగాధ శీలమును నిరూపించి
యున్నాడు.

2. బహు సాందర్య వతులగు యావతీ మణులందీల కించి వురుషులుతోలు కవారలంబేమించి తమ మోహంతురమా నాతరుణులు వృద్ధయముల నాటి పెంపొందించి వారల చేతగామితులైవివాహితులై సుఖింతురు. తపస్ససంవరణోపాఖ్యానము, దువ్యంశ చరిత్రయు పశింపుడు.

3. పురుషునికొంది వనిత తనంత తావలది వచ్చిన విషయము హిడిలి భీమ సేనుల వృత్తాంతము నందు వర్ణించబడినది భ్రాతృయోగముచే పాండవులంబు వచ్చిన హిడిలి, భీముంగా మించి, తనసోదరులంబున భీమనే పరించి చలిస్తేను

మేకామినులకు బలవర్తనమనియు తెలియజేయుచు వేయియంతర్న దృశ్యములుగా వనియు సంప్రదించినది.

4. కొందరు నుందరు భాగపురుషుని ఎంచి తమభావముల నెరింగించినను ఆ పురుషుని చిత్తవృత్తి తమకు వ్యతిరేకమై మరలపరాక యుండెనని యాస్త్రిశ్రేణు భావము బలవద్విరోధముగా బరిగి మించి పురుషునకు బాధగావించు. దీర్ఘకేశ్యుల గార చేష్టలకు చరింపక నిర్వికార ధౌర్భాగ్యుడైన యిట్టి నడు మడత్యము బుసెను. లేనియనిచే గామితుడై నిరాకరించిన కయినకే మృత సంతోషిని బనిచేయి ముండు కావము వచ్చెను.

5. స్త్రీపురుషుల కన్యోన్యము రాగము గల చోట వారి సమాగమనకు పూర్వ స్త్రీగ్రహస్థితియు లైన కొన్ని నియమముల ప్రకారము నడుచు కొనుటకు పురుషుడొక కడింప వలయును. గంగాశీతనల సమాగమిస్తేడు. ఇట్టి వాంఛిత్యములలో పురుషుని కధిక ప్రేమయు స్త్రీకల్ప ప్రేమయు నున్నట్లు గ్రహింప దగి యుండును.

స్త్రీవత్సమన నామెబంధువులన నియమి ప్రస్తావన నేయడము గలదు. సత్సవనీ శింశుల వివాహ మిట్టిది.

6. స్త్రీపురుషుల కన్యోన్యము రాగము గల చోట నాదాంపర్య మాస్త్రి శాస్త్రమునకు ప్రకటన చేయించి రావె జననీ జనకులకు సంబంధము గలిగిన పురుషులకేదాము స్త్రీయేతర ప్రకారముల చిత్తవృత్తిలేక తిండియునికే తన్నిచ్చును చేకొనిన స్త్రీశిశ్నుములుగలదు. అచటనుండి చిత్తవృత్తిలేక కానియదియ నా భాగము చిత్త.

7. గృహస్థుల శ్రమవరములులై వైవిధిక శీలమునైన రోత వడెను బ్రహ్మచారులు విశయలకు గతులు గల్గింప పుత్రత్వాలై వివాహ మయ్యెదరు. జనాభాగముని యట్టికలోర బ్రహ్మచారులకు భార్యయైనది పురోత్పత్తి కార్యమైన ప్రభురూప యుత్రసాక్షన మాత్రమే నావి నాదికి భార్యయైకామిష్మిక

ఈ స్థోమ్యములకు ముఖ్యమైన యధాంగ లక్ష్మీయను గర్భము విడిత
ముగా లేదు.

మరియు కొన్ని సందర్భములందు స్త్రీకి తెచ్చినట్లు తనసాంగర్భమున భి
లపించు పురుషుని యందు తనకు యదార్థమైన ప్రేమ లేకన్నను ఎరు
రాదన నేమి యుపద్రవము గుంభ వింతునో యను భీతిచే స్త్రీకూటమి
కంగీ దించుట యుగలదు. తరతరముచే యోజన గంధి యైన మత్స్యంధి
యిట్లే.

ఈసమాగములు ప్రేమవోదితములా?

8. పురుషుని కన్ని యుపబంధముల కంటె సౌందర్య వతియైన స్త్రీయందు
ల యను బంధము బలవత్తమము. అభేద్యమైన భ్రాతృ స్నేహ పాళ బద్ధులయిన
నుందోపనుందులు తిలోత్తమయను నేక స్త్రీ వినిహితకాములై యామె
మాయలోబడి స్నేహము చెడి యనోన్య్యాభి మాకుల నిరువురును మిడిసిరి
కామాంధత్వము మనుష్యుని చేత నేమిచేయుచును?

9. రాగరసము దాల్చెడి యాశ్వుకులలో గొన్ని వివరింప బడినవి. ఇకనుత్త
మోత్తమమైన యదార్థ ప్రేమను గూర్చి ప్రసంగింప విలసి యున్నది.
(The course of true love did never run smooth) అని యాం
గ్ల కవిపత్రిము దొకడు చెప్పి యున్నాడు. అనగా యదార్థ ప్రేమవాహిని
యెన్నడును సరికే గతింజన లేదని తాత్పర్యము. దానికన్నియు విఘ్నములే.
విఘాతముక. అంతరాయములే. నలోపాఖ్యాన మీవివేయమును బాగుగబోధిం
చుచున్నది. పవిత్రతమైన చాంపర్య ప్రేమ స్వభావ నిరూపణమున కెడరో
మహాకవులీ పుణ్య చరిత్రమును గూర్చి బహు కావ్యములను రచించి యున్నారు.
చన్నపాత్యుడీ ప్రేమాంశముల వర్ణించిన క్రమము గమనింప దగియున్నది.
సతీ మణియగు దమయంతి చరిత్రవత్పర్భురము. ఆమెహృదయ మామెమనో పాడుదగు
నలనియందు ప్రేమరసమాతో నిండినయపార పారావారము. అచనిసేవింతుభాగ్యము
నెదుట నామెకు త్రిలోకాధి పత్యము తృణమృతము. ఇతని వియోగమామెకు శాశ్వ
వాది వాకముల కంటెను వస్థురసము. నుహువసుల సుకృత సౌభాగ్య సందర్భ

మృద్ధియందు సురకాంతలు వామెకు పాటిరాకు. భవిత్రమైన దాంపత్యజీవన మా
తెచ్చునా చరిత్ర వలన భవిత్రతరము గావించబడినది. అమె తనప్రాణ
చరిత్రచే సంస్థాపించిన మహత్సత్త్వమే యామె పురుషకోటి కోసంజిన విద్య
సందేశము.

గీ॥ అభిల దుఃఖికో గార్హన కావధంబు!

శురుచిరంబుగ భార్యయెంచావయెందు?

శోశభార్యాసమేతుడైయున్నవాని!

కంతలాపదలయ్యాను నెరుక పడవుగ!

యదార్థ పేను యొక్క-నిత్య విజయ శీలిత్యమును సంస్థాపించుట కామెకు
లుపాట్లు పడవలసి వచ్చెను. గానియన్ని శన మైన పోషము వన్నెకక్కి-నట్లు,
శిలామధనంబున శ్రీచందన పోరుభము మరియు ప్రకాశిత మగునట్లు మీదిన కొలది నీ
జీయమధుర తరలస్వనముల నొసంగునట్లు దనుయంతిజడిన వివత్సరంబర వలన య
దార్థ ప్రేమయొక్క మహామహిమయు నిరూపితమై గాడ్ల స్వర్ణజీవమునిందలి గౌరవము
పెంపు గాంచినది.

మరియు తన సహజ పరిశీలనా బుద్ధికి శిక్షగా వృద్ధచృవను నిర్భర్తగా బడి
సియు సంతసించి తనపాతివ్రత్యమహిమచే నాతనినివయోవసవంతుగా జేసికొనగల్గిననుక
న్య యొక్క-పూజ్య చరిత్రము నిట్టిదే.

అనుకుల దాంపత్యమునకు పుత్ర పుత్రికా సంతాన లాభము దివ్యఫలము.
ఈగర్భ వాసువుపంట యందు తదిదండ్రులకు గలయనుబంధము వాత్సల్యము. తిద్దల
నొకప్పుడు చిటుక్కున చీమకుట్టినను తదిదండ్రులు వాత్సల్యాధికము చే సహించక
వేదనంబొరయుదురు. సోమకుడును రాజాన శేకపుత్రుడగు బాలకు కురుపు చీమకుట్టిన
సంకషపురస్త్రిరెల్ల యెద్దిరట!

(అరణ్య 8-208) తదిదండ్రులే గాక తదితరులును అసహాయులైన కన్
కందుల నిట్టివాత్సల్యముతో పోషించి పెంచుకొనుట శకుంతల చరిత్రయందు చూచి
యొనర్చును. కణ్వామహా ఋషి (అది-4-48, 48) యిట్లును చెప్పాడు. "సేము

వినిత మృతాతలమగుటండేసి గురుము మానేక మభిప్రీత మగుటండేసి మా
కు వినిచ్చిన యానందిని యైనమామక.

కరుణారసము.

క॥ కోకగు విభాగములవాకలము కేకలమును నసమయ్యెన్
కేకలన యగుగిత వివగాకళితాలంబభావముగా బుగన్

తే॥ అవికృత భేదవర్ణనాదికములు ఎగువనదీని విభావపరికరములు
దూరపరికరములు నోదనియును పోవు ననుభావములుగాగ గలయునకు-

గీ॥ స్తంభవైస్వర్గభావ్యుల్లాసత్వికములు!
మృతాంతభమనీలతో న్నాదియును!
కావ్యచింతాగులునునవి స్మృతగతియు
బటవివాదంబునుంచారిభావదళలు.

(కావ్యాలంకార చూడామణి-2-98, 99, 99)

అనపోయ శిశువిషయమేగాక, జారి గొలిపియు, దుఃఖము కలిగించియు
చదువరులకు కరుణ గల్గించెడిరంగములనేకములు భారతమున గలవు. లాక్ష్యాగ్రహదహ
నా సంతరమున పథపరిక్రమంతులై యరణ్యమున నిద్రించు పాండవుల దుస్థితి
చూడుము. అది ౧-176-178

1 భీమసేనుండును దద్వలవృక్షంబు క్రిందనధిక పథిక్రమంతులయు పయిపుట్టంబులు
పలుచుకొని తమబాహుదండంబులు కలగడలగానిద్రితులయుయున్న సహదరులందల్లిని
జూచి వరమ దుఃఖితుండైన

2 మరియుక్కటి చూతము- ఏకచక్రపురంబున కుంతియు పాండవులనన్యు
తెరుంగ కుండ న్నందునో నొక్కనాడు బకానువనికి బలిగొనిపోవనింటి వరుసవచ్చిన
బ్రాహ్మణుని దురవస్థమిగులజాలిగొలుపు చుండును. అందునుఅవివాహితయైనయారని
మాకురు పచించిన తాపములు మరియు జారి గొల్పెనున్నది. అది-౧-256-258.

3 ఒలసి యంతకాలముండిన సేను మీదానగాను యెరుల దాననిన్ను నెన్నడైన

జానులకిమ్మివో నవగతు భోజనముగనిల్చి పుష్కరిపుడ,, మీకనాయకయ్యడు జో
 స్మితాధిభావన కంటె మీంద్రులు తీరినిని ననేక పుత్రికాత్రలాభంబును దానంతేసికు
 లునినిబునుగావుననన్ను పుండెనెన నకుండుంగలించుకొని యిద్దరుసేపుచున్న
 వారంజూచి కన్నీళ్లుడుచుచు ... ఇట్లుమరియు పాడెన్లు విడిసిన ప్రియనింట నో
 క్కపెట్ట యార్తవ్వనివిని....

మీచక్రపురవాసుల గ్రామాభి మానమెంత గాధ మైనది? గ్రామస్థానోకని
 నిలువరును బకామరన కిచ్చుకొని యెన యాగ్రామము నెందే గాపురముండ నిశ్చయిం
 చుకొనిరి. కొడుకు కూతురు తల్లి ముండ్రడియు నలుపురు మాత్రయు గలకుటుంబము
 వాకిలువరున వచ్చినవృక్షీగల జనించి యున్నది. ఈయార్తవ్వనివన కుంతిదేవియెం
 తయు సంతాపించి తనకృతజ్ఞతయుకన్మబ్ధియు జేటపడెనిట్ల నియె పరమోపకారి
 యైన యాగ్రాహణావకు సేమి ప్రియును నీయనమహానో మని చింతించుచుండు
 న్నివోనివృద్ధియే నొక్కడు స్వరంధ్రన భుజింబీ గృహస్థున కయ్యెంగావలయు. నా
 మావంబు మల మల ముగెడు- గావున ఉనిందిలంగింది వీరికి మన్మథియంటు
 నేను వెలయు "

ఇట్టివగున కిలములు గలవారు కేవలరైవాంక సంభూతులని చెప్పవలసి
 గుండును. ఈనుకీలాదల ప్రాకట్యమును దెప్పటకు మను జాలకు కివ్వము లత్యవస
 రములు. కావన పరమేశ్వరుడు పరులసొంపించుచు తాము ముఖపడ జూచు వృథా
 గలుగల వారి నెక్కువగ సృజించుచుండును పరకేయస్సహనము లేక పరులకు
 బలమ్యవారిలో దుర్బోధను డుగగజ్ఞుడ- భారతమంతయు వాని దుగ్ధయనుల
 నీనిది యున్నది. నన్నయ విరచిత భారతయనందు వానిని సగ్గోష్ణశను వర్ణించు
 నొక్క భాగము మాత్రమిక్రింద ప్రాసెదను:- పథా 2-68- 2-146, అగ్గగ
 రాజనూయంబు తనకన్మాయా జనకంబునటకు, సకల జననయ వోల్సేవంబయిన త
 థాళాక్షి తన మనోనయనంబులకగ్ని జ్వాలయ్యు మనో దాహంబు సేయుటయు
 మంత పుష్పాదయుండై నిద్రాక్షదాహంబున నింకితరున నల్పజలాశయంబు ముఖోదై
 పునినీయ పాననానామండయి లేర్చి యుండునీ.....వివిధంబుల నయిన పాండవలక్ష్మి
 యుపహరింప వెయ్యి వట్లుగాని నాడు నాహ్నియె రోగంబునకు పశువంబు
 తేదనినన్...

అనూయోధులగు నిష్ఠి దుర్మార్గుల స్వాగత కారణముగా వాగ్దానే
విక్రీడుమలగుడును చుండియును కుపితులుగాక మన క్షమాంశ్చ పృథయులగా
తరస, మెంతయు వర్జనీయుము గదా?

కం॥ కాంతము సర్వోత్తరయి మంతంబట్లగుటవైర మైతులులే నీ
చింతన మెఱుగనికవి కవగంతవ్యంబగు నె రసవికాస ప్రతిభల్,

(కావ్యాలంకారమాదామణి. 2-138.)

మరియు, ఆరణ్య 1-224:-

క్షమగల వానికే బృద్ధీసమునకు నిత్యంబు విజయ సంసిద్ధియగున్.
“కొంచును సత్యంబును విషయం భర్తృచై గణరాచరంద్రెన జగంబంతయు క్షమ
యందనిలిచినది... ఎల్లకు కాయనక మనంబకింతురు. ఉపశమ హీనుండై న
దుర్బోధను కారణంబునధార్మ రాష్ట్రలక్ష్మణంబులకయంబగు. కథాత్మవియోగంబునంజేసి
బుణ్యపాపఫలంబు సర్వపాపంబగు” ననినచాతలకుచు, యోగినిరుండు తాను ప్ర
మాదవశమున నైసి కోపించియాచినచో నెవ్వరికేమి కిడు మూడునోయని ముఖమున ని
ష్క్రమ కన్యకాని యెవ్వరింజూడకయే, చిర్యుతానంతర మరణ్య మార్గమును
బ్ర యరిగను, ఇంత కాంతార్థుడు గాననకే యధిష్ఠి రుండ కాత
త్రోతుండయ్యె.

కాంతాద్భుతరసమలును, హాస్యము బెడిసి కొప్పిన వత్తాంతము నీక్రింది ర
చనము వలన కేటవడు చున్నవి:- ఆది 1-150-156 “యరుండును ప్రమద్ధర వివా
హంబయి యిష్టోపభోగంబులనను భవించుచుండి, (తన సతి కవకారముగా వించిన స
ర్వజాతికై కోపించి నెడకి నెడకి పాముల చంపువాడొక నాడుదెండు భంబును మరగం
బుంజూచి) అలిగి కృతాంత కరదంబులునుంబోని తనదండంబునెత్తికొనుడుదత్త లంబ
మండు భంబు మునియై యెదుర నిలిచినఁజూచి రురుండిట్లనియెఁ జీరగ మనయి
యుండిన నీవిట్ల దుష్టతముగ మునీశ్వర వేషము దాల్చుటాశ్చర్యమిది యెట్లయ్యెనని యు
డుగ మునినిరుండిట్లనియె,, ఓను సహృదపాదుండను మునిముఖ్యుండ నానతోధ్యాయ
ముండు ఖగము ఖుండను మునిమ ఖ్యుండిగ్ని హోత్రోపాంబున నున్న నేన సహృదా

ర్థబుక్కునయ సర్వబమ్ముని పైరెచిన ఎరెండు లికవిడి నాకలిగి, నివు నిర్వ్యంబు
యిన యురగంబునగుమని కావంచిచ్చిం గేనున మేలంబు నేసిన - మయి నింత యుర
నేల క్షమియింపుమనిన బ్రసన్నుడై భగముఖుండు నానవనంబురొఱుంబు గావున కొ
డొక కాలంబునుండు భంబునై యుండి భాగవతుల వర్ణమండైన రుంగనిన యప్పుడు
కావదిముక్తుండ వగుడు వనెనని చెప్పి నురియునిట్లనియె. "అయ్యునీవు బ్రాహ్మణుం
డవు. భృగువంక సమత్వస్నుండవు. సుతున్నుండ విదియేమి నొడంగితిచ్చి కామ
క్రియారంభంబు క్షత్రియులకుంగాక బ్రాహ్మణులకుంజనున బ్రాహ్మణుల హింసాంశు
లు. ఉత్తమజ్ఞానకుడు, సర్వభూత సంహిత బాధియు చిత్తకాంతియు, మానమద
ప్రహామను, సమత్వ సత్యవాక్యకరణా వరత్వంబును, బ్రాహ్మణునిలో బుట్టును.
వారలారాలు నేయు హింసలు వారించు వరమ కారుణ్య పూర్ణములు,,
అని చెప్పి సహస్రసహాయుడు యువకు సర్వ భూతంబు నుడు వీరకు
బుద్ధి బుట్టించె."

కౌదము.

"క్రోధమ క్రాదర సంబుధ (కా., మా-2 100).

నన్న పాశ్యకు భారతము నందు భీముని యెదుట ఎకార్య మేదయిన జరుగు
సందర్భము వందీరిసము విశేషముగ వర్ణించి యున్నాడు. చూడుము సభా 2-504
52, రాజనూయ యాగముగు మిన్నుబ్బడు, చిక్కిమని కర్వమిచ్చుటను గూర్చి
గూఢాక్షర నవిసంబుల నా క్షేపించుచున్న శిశుపాలుంబొచ్చి సహింపనోచక భీమసేనుం
డతి క్రాధాకారంబున వలిగిన.

చ॥ చక్రిచిత్ర కోపదేగమున బద్ధుడొయితనేత్ర

మూలభయానిక తరలిల వాల్చెనరుణద్యుతి... ప్రభంజ

వక్రియిత మూలావ కంతక మూర్తి కన్పటన్-

ఇట్లు నిఖర క్షత్రియ సంకరాసజన కంబుగా వలిగి దంత సుదృఢ
కామూనుఖుండై శిశుపాల నిర్మూలవాళీల సంకంభంబున నున్న భీమసేను
కాళించి.....

2. మరియూ దుశ్శాసనండు ద్రాపది కష్టి పుట్టించొలుచు సందర్శమున (సభా 2-282...) "అప్తి యనసరంబున భీమసేనుండు ద్రుపద రాజనందనకు దుశ్శాసనండు సేసిన యవమానంబు నూచి కోపకాంత నయనండుగుచు నంత కాకారంబున దంత సంకష్ట దారుణ ముఖుండయి యెల్ల వారును విన నిట్లనియె:-

"కురువృద్ధుల్ గురువృద్ధ బాంధవులనేకుల్ నూచుచుండక మదోద్ధరుడై ద్రాపదినిట్లు చేసిన ఖలుక్ దుశ్శాసనున్ లోకభీకరలీలన్ వధియించి తద్విపుల వత్సత్వ లరక్తోరునిర్భరచు ర్వీచిత్రనూచుచుండనని నాస్వాడింగునుగ్రాకృతిన్ ఇట్లు సేయ నెత్తినే ని పితృపితామహుల గతికిందప్పిని వాడనకు దువనిన నతని యతి మామపంబయిన మ హావృద్ధసాయంబున కడ్కుతంబందిరి. ఇందు వీరరసమును గలదు.

వీరరసము

కం॥ విహితవిభావాదులచే బ్రహ్మతోత్సాహంబు వీరరసము

కామా- 2-107.

సభా 1-125, 129, 131, 1-131

గీ॥ ఆనఘయేముచువృరము మాడగ్నులట్లు, నీమహాయజ్ఞ కార్యంబు నిర్వహించు. మాజరాసంధ పశువును పఖిల కాత్ర వాహుతుల కేసి రృపులమగుచు బలిమి.

వ॥ మరియూ రాజనూయార్థంబు పరాక్రమంబున బరాసంఘ వధియించి నిఖిల క్షత్రియ మోక్షణంబు సేయునంత కంటె మిక్కిలి యుగోధర్మంబులోండెయ్యవి? కావున మేము మువ్వరము గ్రమంబునం బరాక్రమించి యాజరాసంధు డాసినదీ ప్రవాహంబులు వృక్షోన్మాద సంబు సేయునట్లు వాని నిర్మూలంబు సేసెదము.

బీభత్సము

కం॥ పలరాస్థి కోణితాదుల బలమారును జూడనరుచి భావములో నందకు

కోతుని బర్హణ మది తల పోయ జాగుచ్చు. బీభత్సము.

నరసభూపాలీయము. 3-19.

1. తొలి నాలా యని యైన యింద్రుని యనబడిన పరమ బ్రతి ప్రత
పాద్యుడను మనికి భార్యయులు యున్నగర్మ వెళును నమ్మని గుణవ్యాధిభా
ధిత్వ గర్హిభూత శరీరు వయోవృద్ధు లిట్టితలి తనను దుర్గంధ వదను నతి దుఃఖ జీవునతి
తోపను విశిష్ట మానవుత్వచుంబరమ భక్తి నారాధించి తడు చ్చివ్వుల కుడు చుచు
న్న నొక్కనాడు కుడు చునెడ వాని పేరు వ్రేలు కూటిలోన దువిసి చడవట్టివలు
పుచ్చియేవగించక యుచ్చివ్వు మిప్పలదగిలికుడుచుచున్నాడు. (అది-7-256-257.

2. భీమసేనుడు... బకానురుడున్నచో టికింజని, యార్ద్రకుష్ఠక శేఖరమాత
న దుర్గంధ నిందితంబైన బకస్థానంబు.

(అది-8-288)

భయనకము

శక్తి విభావాదులవ్యక్తంబగు భయమయగు భయనకము.

కామ్య 2-117.

1. కిమీరుంకాచిన ద్రావడి- ఆరణ్య 1-107.

2. ఇట్లు దృఢించి దశవక్రసయోజనా యమంబులైన లాహరిదండంబులును
శక్తియోజనాయామంబులైన చత్వర్ణవృంధులును దశయోజనాయామంబులైన దశ
కంబులును శక్తిచక్రమండల సదృశంబులైన నయనంబులును దిగ్భూత భోభాగ సంప్రా
ప్తంబైన శరీరంబు నుంగడి భూమి యంత్రోక్త హనువును దివంబున నొక్క హనువు
గా వదినగ హ్వరంబు వెలచి జగజ్జన సంప్రాప్త వ్యక్రసంచలనంబైన వీర్వ జిహ్వాన
గ శోవృష్టబలునాకుచునత్యుగ్రవాదంబునదిక్కులు వ్రేయ్యవార్చుచు వచ్చు మహా
రాక్షసుంకాచి సుకేంద్రుండు వెలచిఆరణ్య 3-195.

హాస్యరసము.

దృష్ట విభావాదులే బాహ్యంబుల హామందముగ హాస్యమగు.

చేసిన యతి కృతములగు వాకాలాప చేష్టితాదులు } కా॥మా. 269.
మాడన్ గైకొడు మనో వికారస్వీకారము హాస్యము }

వరర భూపావీ యము.3.11.

సభా 2-88. అటు దుశ్శౌభనుండు దర్శనభావిభవంబు నూచునేడె-
నయ్యయి ప్రదేశంబు లంగ్రుమ్మరు వాడు వివృతంబయిన ద్వార ప్రదేశంబు సంస్కృత
ద్వారంబుదావగది చొర వొల్లక, సంస్కృత ద్వారంబు వివృతంబని చొంగుబోయిత
తె-చాటస్పటిక శిలాఘటిత లలాటండయి సమ ప్రదేశంబున్న తంబుగా వెగచి
యొక్క-సమకట్టి నీలా శ్మధగిరిందైన విమల మణి స్థలంబు లలాకంబుగావగది న
రిథానందెగ వ్రోచి కొది, స్పటిక దీప్తి జాలపరివృతంబయిన లలాకంబు స్థలంబు
గావగది కట్టిన పుట్టంబు దడియబోచి క్రమ్మతిన వానింజాది పాంచాలియభీమ
పాండవీయంబును గింక మంబును విగిరింత.

హాస్యర సోత్పత్తి కిందంభవయల గర్వ భంగముక హేతువు.

1. అది.2-105. గరుడుని ప్రాసపుండు ప్రక్షాల్తి ప్రాదిత నదియను నం
బరంబున నన్ని కణాలులు నెదరంబర తెంచి పక్షిరాజ పక్షంబులు దాక వచ్చినం
జాచి గరుడుండునగి నీచేయు వేద నన్యం దాకనోపదు. నీవు మహామునిసంభవంబవ
గటను దేవేంద్రుని నాయుధంబు విగుటను నిన్నవమానించి రాదు. గావున మది
యొకపర్వతకల శ్చేదంబు నేయుము. నాయుడు నీకత్తి యింటియ
యనిన.

2. భీమ గర్వ భంగము ఆరణ్య-(2-3151-330)

వృత్తులు.

1. తెలికి. 2 ఆరభటి 3 భారతి 4 సావత్తి. అని వృత్తులునాలుగు. స
కల సుమూర మధురార్థ సరిక రచిత తెలికి వృత్తి. శృంగార కరుణ రసములు సు
తునానములు గావున వానినీ వృత్తిచే రచింతురు. జరాధాభ్యుద్ధ తార్థ మారభ
టి. రాద్రవీభత్సము లిందు గవింతురు. భారతీవృత్తిచే న కల్పనము నందు సర్వమిం
ముక సుమూరము. అల్ప పురుషులు హాస్యకాంతాదుభీమలు భారతి వృత్తిచే తె

జ్వరమును. ఈమత్స్యగల్ప సార్వభౌమిని సాక్షాత్తి గావున వీరభ యాచకము లిందు రచింతురు. పూర్వోదాహృతము లైన రసవిషయక రచనలచే నీవిత్తులు నిరూపితములు. (కా||చూ||)

మరికొన్ని రచనావిశేషములు

1. సజాతీ యపద రచన. ఏకశబ్ద జనితములు, సజాతీయములునైన పదములతోనే వాక్యములు కూర్చుట యందునన్న పార్శ్వనికి ప్రీతి యధికము.

అది. 4. 22. కర్ణాక్రమమున, యజ్ఞ ప్రయోగవి పుణ్యలైన యాయజ్ఞకుటుంబితాను స్థానాసక్తులయిన యనుస్థాతలు, అధికత పోని రతులయిన మహాతపోధనులు, నివసించుదురు. అది 1-8. రాజరాజ సభలో శబ్ద కాస్త్రపారగులైన వైయాకరణులు, భారతకమాయదాద్యనేకపురాణ ప్రవీణులైన పారాణికులు, ... వివిధ తర్కవిగాహిత ... తార్కికులు వాదిగాగలుగు విద్వజ్జనంబులు గలరు.

సభా 1-253. కాస్త్రవిహిత దండంబు దండించుబోయిన

అది 2-108. వజ్రంబు పక్షిరాజు పక్షంబులందాక వచ్చె.

అరణ్య 2-534. పోష్యజనపోషణంబున కనువ్యయంబు.

అరణ్య 3-311. కరతల ప్రహారంబుల ప్రహరించుచు.

శబ్దాలంకారాదుల వివరించుచో నిట్టివి మరికొన్ని యుదాహరణము లియ్య బడనవి. ఇట్టి రచనలు నిన్నెచోడుని కుమార సంభవమున విశేషముగా గలవు.

2. సంస్కృతాంధ్ర వాక్య సమ్మేళనము.

సందర్భమును, జాతిత్యమును గమనించి, వేదాది సంస్కృత వాక్యముల ప్రసిద్ధములయిన సంస్కృత వచనములను, తనకూర్చుండు నన్నయనే ద్భుగా పొందు పఱచుచుండును. స్వర్ణభూషణముల కూర్చిన జాతిరత్నములవలె మీగుల బ్రకాశించు నిట్టి సంస్కృత రచనల గొన్నింటిచూడము.

1. శ్రీహరిసోతా భాషయంతి. (అది 231. కపోతార్థియైన శ్రీనము
నకు వాదము సమర్థించుకొనుటకు కించక్రమంతో నన్నది).

2. అక్షాదక్షాత్సంభవసి: పుష్పా మేనరకాత్రాయతతిపుత్ర. (అది 4-84, 87.
మంత్రమునకును తో నచ్చించినది.

3. అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి. (పాండి రాజ సంతాపము.

(అది 5-70.)

సంస్కృతాంధ్రవదనశ్రేణము.

దీనిగురించి థియూన్ తింజన గరము లేవప్పైయమాళ్లయ్యగారు అంధ్ర
సాహిత్య చరిత్ర వారి ముఖం సభలో నిల్చి చూసిగిరి. "నెన్ని యోగ్యతలు న
యూడిట నోకపాలు తెలుగు వదములుండును గవా? అతనివదగుంధనమనందు మిక్కి
లి ముఖ్యమై మనస్సున కమృతర సాయనము వలెనుండు వన్నెయత్యంత మృదుత్వ
ము. అమృదుత్వమును చప్పిడిగాక యచ్చదు చిలికి యెత్తిన నవనీతము వలె హృద్య
మై మిక్కిలి యాస్వాద్యమై ముద్దులాలకు చుండును. అతడు సంస్కృత వదనల
లముతో రెండొక యచ్చతెలుగు లేనియు ముచ్చటగా గ్రుచ్చగా నవి యాతత్వముమఱ
జిగిరియు, బటిమయు చిటారమును గలిగియు అపుమిటాకించుచుండును ... కేవల ది
రభయానక రసములుండును పటుపదార్పటితో దీర్ఘమా సుధాటి సాగించినను అధాటి
యందును మెత్తదనంపు నీటునీటు కొని యుండును. వదముల మృద్ధవంపు పెంపు
సాంపున నగ్ర సంపత్తి వీడుటలేదు గాని యోకానోకచో మృదుత్వమందలి పక్షపాత
మున నోమృదుగుంధనముచే బైపయి విజృంభించురసము వలనపారలక్ష్మముననో యశవస
రమైన యోకానోక వదమును కూర్చుకొని యైనను, అది దీర్ఘమగు సమాసమున కొర్చి
యైనను గూర్చున వతిమృదువుగాను నిద్దమగాను దీర్చుట యందేకవిశిష్టి-లి యోగ
ము.... నన్నయమృదువులగు వానినేయేరి కడుముద్దుగానే కూర్చి బడలాలిత్వసా
వ్యవమును వర్తపుష్టితో దులదూగు నట్లుచేయును ... నన్నయరగు సహాకారముగు కల్ప
లాలిత్వముచే చమత్కారదన్నంజాలును.... ఆయావాక్యముల నిలుపులను గొలత పెట్టి
సంతన కట్టియొక టొకటిపొంకముగా జతకూర్చి తీర్చినట్లుగాన వచ్చుచున్నది. అందు

మృదుత్వముతో గూడ సర్వమహిమయు మాధుర్య సంపదయు గూడినది యందును. చక్కని మువముల సంతసయు సత్వంత మగు లినియు గంభీర మగు నదియు నీటొగుల్లుచున్నవి.

తరచునాది కేషములన్నియు నిఁచుమించుకా నీతవిజ వలచవలయుదును గావ నగుచున్నది. ఉదాహరణార్థము అరణ్యకి 811 వరిలింకము. ఇంద్రుల తేనుగువడము లు ప్రకృతులులు వలయుముల మధ్యచూపబడినవి.

(అ) సాగంధికములం(బు జూదితాని)యపూర్వముజీయత్వః(బుజు)కన క్షుకు మచ సాధారణం(బుజు)సాధ్యం(బుజు)(నోటువడి)దువదరణ పుత్రిముదిగ చిత్త(యెఱుకొ-టా యిది యొక్క-పుష్పయయు)సప్రాంతం(ఐ)వనోనయ నావంద కరం(బైవదియట్టి)కిను మం(బుజుకడంబెక్కి-ల గావలయువి మరకటంగల కని తె చ్చివాకు) వ నశ్చపియంబు(కీయఁమని యప్పడ యప్పళ్ల)ధర్మరాజు (కడకుంగని హాయెనిట) భీము(ందం దాని) యభిమతం(బుకీయంగడంగి) మత్తమృష్టం(బైక)ధను శ్రేష్ఠం(బుజు)నాకింహాపమానమ్ము (బై)బాణం(బుజు)ధరి(యించియ)కొ-ముల(బుజు దచ్చిన గాడ్చున) కభిముఖం(బైగాడ్చువచ్చి) గంధమాదన విభ కర్మబంధుర కందరిద ర్భక (బుజు)నశికుల కోకిలాపకవణ(బుజు)సర్వర్థమనునరుచిరగంధామూం బులను)వశిమధుగంధలాస్వాదన(బుజు)బద్ధప్రకాశవ్యాదయం(ందగుచుదనకెడివచ్చు) మృగ(బుజు)దాకిగజ(బుజు)నెత్తి గజ(బుజు)నెత్తెచుచు సింహ(బుజు)నెత్తిసింహ (బుజు)నెత్తెచుచువల్చుమృగ(బుజు)గరితల్లచహాగ(బుజు)ప్రమా(రించుచు...చరుగువాడు)నిజ సింహానాడ శ్రవణ పరిశ్రవంబు(బైయెగని నుచు) పక్షు(ల) యార్థనక్ష(బుజు) జూ చియందట నాపన్న(బుజు)నింగిలను కలదని నిశ్చ(యించి) యతిత్వరీత గతి(బుజు) వ ఎవతేగ సుచిరీత తట మహావివరీత మల తాల హింశాల నికాలక డగీడగవీణామా వశిత్వలల పరి పూర్ణ(బుజు)న యొక్క- పరోపర(బుజు)ని యందు గృతాపగాహ(బై)నవిక లిన దగ్గమృతాశేవలయాంక్షుకు(ందగుచు దాని వెలువడి) యనేక యోజన విస్తారా యామరదీయం(బై) కదిలీ పండ్ర(బుజు)బొచ్చియందు) కంఠ ధ్యాన (బుజు కేసిన)

Direct and Indirect Speech.

4. ప్రత్యక్షభాషణము. పరోక్షభాషణము.

సంభాషణ రంగముల రచించు వివరమున నన్నయ యేకాత్ర యేమి చెబుచున్నదియు నుత్తమ పురుషలో మూర్ఖున గావున నాయంతముల గూర్చి వచన వాటకములు వ్రాయగడగు వారలు నన్నయ విరచిత ప్రాత్రభాషణములును మూర్ఖులచేత దేయైతి ప్రాయము వచ్చును. ఇట్టి రచన రించుమించుగా ప్రతిఫలించునను నన్నయరచిత భాషణమున గలవు. ఇది ప్రత్యక్ష భాషణ విధానము రచించు వ్యక్తి (Direct Speech) సంభాషణాంతముల సారము ప్రథమ పురుషలో రచించుట పరోక్షభాషణ రచన (Indirect Speech) ఇట్టి రచనలు నన్నయలు మాన్యుటకుగ కేసెను. ఈరచన భాషణము నిట్టింది వివరముల వ్రాడవలెను. అరణ్య 2-284

అగస్త్యుడు స్వభార్యతో నిట్లును చెప్పెను.

“వాక్యత పో ధనంబాని యెందు ధనంబు లేదు నీకోరిన విధంబెట్లు నేయిస్తేరు దనంబు చేసి నర్వణునం బడయనగు నంటిని నెట్లుతపో వ్యయంబున యెదునని యగస్త్యుడు విను కిహర్తి యైశుర్యుండను రాజపాటింబోయి యే మధికార్థిని వచ్చితి నీపోవ్యధన పోషణంబునకు విఘాతంబుగా మంద మిగిలిన ధనంబు గల దేని కాకివృద్ధి యడిగిన.” ఇంత వరకు ప్రత్యక్షభాషణములు.

“అతండా యవ్యయంబులు నమంబులగుటకేసి విక్సరి లేమి యెరింగించిన వాడును దానును బ్రహ్మస్వండును రాజ పాటింబోయిన పరిణామ సంయుతువు రంబరవధక్తింబుజించి తదాగమన ప్రయోజనబడి గిన జనువచ్చిన కార్యంబెరింగించి యందుల నాయవ్యయంబులు నమంబులగుట యెఱిగి.” ఇది పరోక్షభాషణము. ఇందు తదాగమన ప్రయోజనబడిగి యవతానికి బదులుగా “మీరేల నచ్చితిరి” అనియే తమ వచ్చిన కార్యంబెరింగించి అను దానికి బదులుగా మేము ధనార్థులమై వచ్చితి మనియు రచించిన పక్షమున ప్రత్యక్ష భాషణమై యుండును. ఈసంభాషణ సారము ప్రథమపురుషలో రచించుట ఎఱవడితి పరోక్ష భాషణమైనది.

సంకీర్త విషయములు.

ఇట్లు మృదుతరమై పదమిత్ర రగరిగి నొడువుపలకులలో బొదలు రనుచే యార్థ మదలింది కయిందు కూర్పులతో నన్నయ భారతము రచించెను. అతడు వాక్యములో ముఖ్యంశము వాక్యాంతము వరకు గుప్తముగా నుంది మాండేమి వచ్చునో యను వాతురభావము పాకకుల మనములనుకృత్తి చేయుచు త్పించెను. సంభాషణ రచనలలో గాక శేషించిన యాశని రచనలన్నియు దీర్ఘ వాక్యములలో కూర్చబడిన వేయైనను, అవాక్యము లేమి, అందలి యంతర్భాగము లేమి యన్వయ కాతీన్యము లేక క్లిష్టములుగాక సులభ గ్రాహ్యములై యుండును. రచించిన పిల్విన విషయములవగా చదువరుల కెరిగించ వలసినయంత శ్రమ లేమి యోచుండారతను లేన్నగ్రహించి, తన మనస్సున మందనుభ వించి యాపల పాకకులకు సుబోధకములగు పట్టును, వారల్ల మనస్సుల బట్టి మఱుపునకు రాకుండు నట్లును లేనే లూలక చలుకులతో రచించుట యాశని పద్ధతిగనుక వాక్యములు దీర్ఘములైనను స్వక్రమభావమును లేటకసాగనుగ నుపన్యసింపబడుచుండరదకు కడుకులకుడు. వాక్యమునకును వాక్యమునకును, పద్యమునకును వచనమునకును సంబంధమెడ తెగక యుండునట్లుననుచున్న వ్యాపారమునరదకు కడు వెలుపుగ విరివి హించును. మరియు ముఖ్యకథతో సంబంధ ముండుగాలేనియితి హాసముల శేకముల సందర్భకుద్ధి చెడికుండు ఎదుమ ఎదుమ నేర్పుతో నియంత్రింపబడుచుండరదకు కడుచకు రుడు. ప్రకృత్యాది సాందర్య గ్రహణ వివరణములు దాతనికి ప్రీతి యత్కంతము. నన్నయ ములంకార ప్రియడేగాని యాశని యులంకార ములర్థ వైకృత్యదులయిన యుక్తమప్రయోజనముల నిమిత్తము సందర్భకుద్ధితో బొందు పరుపబడిన వారి రత్నములుగాని, యాచిత్యము వీడి కుద్ధ వాగాడంబరము కొలుకు తెచ్చిపెట్టుకొనెడి మెరుగు ధాతుగావు. ఉపమానోత్పేక్షాది యుక్తమార్థలంకారములు మూలమున లేనివనే కను లాంఛ భారతమున గలవు. అయ్యవిన్నపాత్మవి యుక్తిచ్చైకీర్తి మహిమను, మనోజ్ఞ కల్పనాచాతురిని కవిధముల బ్రదర్శించు నట్టివై యుండును. వర్ణన పల యందు గొన్నిచోట్లకన్న మొత్తము మీద నీతని కైలి సర్వత్ర మిగుల సులభమును మాధుర్య పూరితమునై యున్నది. ఇట్లు బహిరంతఃస్ఫురితాద్భోతవిశిష్ట ప్రవచనముగు రు, సుఖసంగ్రహిణిదళముకైన, మధురార్థ శ్రీకమ వైయెగుగు, ప్రాప్తాపాకమున

యాంధ్రభారతమును నన్నయ రచించెను. తరిది చూచిన కొలది రసోత్కర్షముచేను భురతరమై యొప్పువాదివ్య కావ్యము ద్రాక్షపాకమున బడిన దనుట కంటె యిత్తుపాకమున బడిన దనుట సమంజసము. శ్రవణానందికరమైన మధురగీతమును మురళిమరల విననపేక్షించినట్లు స్వాద్యమై హృద్యమైన భారతమును చైరస్యమెరుగక మరల మరల చదువువగోరు చున్నాము. పదికతాబ్దముల నుండి యాంధ్ర మహాజనుల దీని రసమును తాత్పర్యముగ గ్రహించునను దీనిరస మతిశయించు చున్న యున్నది.

నన్నయ విరచితాంధ్రభారతము సంస్కృత భారతమునకు బానిస భాషాంత రీకరణముగాదు. పురాణ కథల యందలి నూచనల నాధారముగాజేసికానిరాజారవివర్ణ ప్రముఖ కళావిదులు శీత్రపర్వముగ చిత్రపటముల రచించి స్వకీయ మగు దివ్యచరిత్ర లోకమునకు బ్రదర్శించి యెల్లరవిస్మయానంద మగ్నలంజేయ గల్గినట్లుసంస్కృత భారతము నందలి కథానూచనలను గైకొని, జౌచిత్యమును, కళాసందర్భములను బట్టి స్వకల్పనలను విశేషముగాజేర్చి, వినువులుట్టివెడి యనవసరకథాబాలమున్విడిచి, మూలము కంటె నన్ని విధముల చేతను మధుర తరముగను మనోహర తరముగనుండునట్లు నన్నయ యాంధ్ర భారతమును రచించి స్వకీయ ప్రతి భను ప్రదర్శించి మనకు పూజ్యాదగుచున్నాడు.

ఉపసంహరము

ఆంధ్రభాషాయోగ్యక వ్యాసన కల్పిండున నన్న పార్యమహామహాడు రమణీ యార్థ ప్రతి పాదకము లైగంభీర మృదుమధుర విమల ఘనశైలి విరాజ మానములై పెంపు సాంపాద మనోజ్ఞ విచన రచనల బెక్కింటి జేసి యున్నాడు. అందలిగుణ విశేషముల నామతి కిందగిలిన వానింగ్రహించి నానేర్చుకొలిది యాచిన్న విమర్శకము న గ్రంథస్థము గావించి నాడెను. నన్న సామ్యునికి సమకాలికులై గొందరును, అతనికి పూర్వము గొందరును మృదు మధురరస భావ భానురసవార్ధ విచన రచనా వికార డుల యిన యాంధ్ర మహాకవులండి యుండురు. వారిని గూర్చిగాని వారి వచన రచనల గూర్చిగాని మన కింత వరకేమియు తెలియరాలేదు. అట్టి మృదు మధుర రసభావ భానుర సవార్ధ విచన రచనా వికారడులయిన యాంధ్ర మహాకవులలో నన్న పాత్యుడే మనకు తెలిసి నంత వరకు ప్రథము డు సగ్రగణ్యుడుగా గావించు చున్నా,

దు. మరియు సకలము వచనముగా గల చంపూకావ్యముగా భారతము రచించి యు
ద్ధాకవిత్వము యద్యుగద్యుగచనా భేదము పొందిన నవపరమందమియొకటి సేచుచు
సాక్షా పించుచున్నాడు. మరియునిజీవల సాంగ్లనముఖ పాశ్చాత్య వాఙ్మయము
లలో గద్యరచన లెన్ని విధముల పెంపొందనో, ఇంచు మించుగ నన్ని విధములను
నన్న పాఠ్యుని కవనమున నాంధ్ర వివరచన పొడమపెనిని నిస్సందేహముగా చెప్పగ
లను. నన్నయ కృత మేవ భారతము చైవస్వతుని నాక చందమున భావి కావ్యస్య
ప్రీతి కల్గి మేని సమస్త బీజవస్తాపరిపూరితము. నన్నయకు తిలపనాయకమహాకవులరచి
న యొక నాకవిషయమున నతని కంటె నింత యంత యతిశయించిన వారుగావచ్చును
గాని యంత మాత్రమున నతని వన్నెకు గొంత కల్గదు. విలమున బిమ్మలు చారం
దరును నాతనిచేత లెస్సగా తుల్యముగు మార్గమున సుఖముగ వదలి యాతడు సంతో
షించిన విన్నానములను సులభముగా జేకొని మరి మరి వన్నె గూర్చు గలిగి యాతని
కన్న నొక్కొక్కటమిన్న లైతే గాని మరేమి కాదు. అతడాంధ్ర భాషను మరింత
త యుకాసింది మృదు మధుర కవితా భూషి తంగా వింది తక్కిన మహాకవుల కెల్ల
గూటమండై యాంధ్రలోకంబున కేగాక అఖిల భాషా మనీషిష మూహమునకు న
లంకార భూతుడయ్యెంగావున మన యందరి నిరంతర స్తోత్రమునకు నర్హులై పా
త్రుడని చెప్పదగి యున్నాడు. కావున

శ్లో॥ వాచామృతమ ఋణాంతః

ప్రవక్తావధమే భవత్.

అచార్యులంక విరాజాం

పండితాగను కావనమ్

అని పండిత వర్ణులచే నాతనిం గూర్చి చేయబడిన ప్రశస్తి శ్లోకముతో నాతని
కావ్య విమర్శనము ముంది విర మింతము.

సంపూర్ణము.

ద్రిపాశ్చరీశ్వర ముద్రాక్షరశాల, యలమంచిలి.

అనుబంధము 1.

ఏడువాడల పాలెపు శాసనము. మూలము

౧ సన్తిస (కా) బుధ (జ) నసంమాయమాననూయ్యవంశోద్భా
 ౨ (ఎ) రామభట్టారకావరప్రసాదలబ్ధరాజా (భీష్మ) కాసంపతి (కా) బధ్య
 ౩ జపితాంబర పతిగరు (డ) దవ్యసధ్యజమా (దు) పురవర మేశ్వ
 ౪ (రన) యీపుర బ్రహ్మ (ఘా) పదాశ్రయాత్మిమాత్మాశాయాధిపతి
 ౫ యాయువజూ (కా) మరాజా త్రిమృతేజమా రాజాత్రిమ
 ౬ న్ యివృడి బెడంగరాజా త్రిమూర్తి (కొ) డవరాజా త్రి
 ౭ మాలకాలియంగ కన్న రా (జా) త్రిమూర్త్య మావ్యలకారుడ
 ౮ బ్ధాస్వస్తి సకాబ్దంబుల్లోంధమాటాన ల్వాదియగు కేణ్డి (కే) వమా

రెండవరేకు మొదటి ప్రక్క.

౯ సమ్మగన కృష్ణవక్షంపవమి అదిత్యవారంస్వస్తి త్రిమ
 ౧౦ కుమారాయాధిపతియన్ను చో దియరాజులు పడవాలు
 ౧౧ నడపనేయకు (నకు) అగ్రహారంబుల (వో) డిపాడి యిచ్చి
 ౧౨ అగ్రహ (రం) బకానుగకి చెఱువులు దయచేసియి
 ౧౩ చ్చినసాస (స) నముపూర్వకపోగాట్టావీసీమ
 ౧౪ మనీమందైత్యత్యక (వు) జూతినీమమనీమం
 ౧౫ దక్షిణత్యగజివిడి నీమమనీమం ఆ (జ) యత్య
 ౧౬ రేంగుల చెఱువు నీమమనీమంపశ్చిమత్య పోతిపూడ్డి

రెండవరేకు రెండు ప్రక్క

౧౭ నీమమనీమం యాసావ్యత్యవోంకాలపూడ్డి నీమమ నీమం
 ౧౮ పూర్వత్యనినైల మొడర్చినీ (మ) మనీమందక్షిణత్యపా
 ౧౯ డవనీమమనీమందీని నెడపక నడపిరేని ఆఱుదిశ
 ౨౦ శేణ్డిస్వర్గమున నుడ్డంగాస్తరు దీనినె అపిరేనివేయి
 ౨౧ సెఱువులు వేయిగా (వి) లలవేయిగుళ్లనయి

౨౨ స్వరయానస(క్రన్తి)వడిసివారు అటువదివేశండ్లు

౨౩ వ.క యోనిసంబాదురు దినిగా పెడవారు (శా)మ్మి

౨౪ ర్దనరు.

మూడవ రేకు మొదటిప్రక్క.

౨౫ దస్తా (౧) కేతన పోతన కన్న మయిన్నల్యరుగవ.

౨౬ చెటువైలకు అధిపతులు

రెండవ అనుబంధము.

కీ॥౪॥ ఎనిమిదవకతాబ్బపు వాడగు సత్యాశ్రయ శ్రీపృథ్వీవల్లభవహారాజును చాళుక్యరాజు వ్రాయించినకాసన మొకటి అనంతపురంజిల్లా కొండు పల్లి గ్రామంలోనొక పొలములో దొరికినది. అందులోని తెలుగువచన భాగమునీక్రింద వ్రాయుచున్నాను.

“స్వస్తి శ్రీవిజయ దత్త్య సత్యాశ్రయ శ్రీపృథ్వీవల్లభ మహారాజాధి రాజ రమేశ్వర భటారకము : జయ రాజ్యసంత్సంబు లియి చ మూడు ప్రవత్తిల్ల బలికలక వరసింహ బాహుధిరాజుప్రియతామతే చక్రమాదిత్య బలిభద్రబాణరాజులన్ తురవ విషయంబు యేలేవారి.....”

అనంతపురము జిల్లాకు ముగ్గురుడి గ్రామమునకీకావ్యమున నున్న పొలములో దొరికిన మరొక శిలాశాసనము నందలి వచన భాగముల నీక్రింద వ్రాయుచున్నాను. దయ్య నీపృథ్వీవల్లభుని కాసన మే.

“స్వస్తి శ్రీవిక్రమాదిత్య సత్యాశ్రయ పృథ్వీవల్లభమహారాజధిరాజురమేశ్వర భటారక విజయరాజ్యసంత్సంబుల్ ఇరుభది ఎల్లూఅగు నేటి...ఇచ్చిరి కేని ఉచ్చు వా పోతను.

DBA000004846TEL